

Brita Bungum

Barndommens tid og foreldres arbeidsliv

*En sosiologisk studie av barns og yrkesaktive
mødres og fedres perspektiver på arbeids- og familieliv*

Phd.avhandling

Trondheim, januar 2008

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

ISBN 978-82-471-5871-5

Til Sivert og Gjermund
og til minne om vesle Knut

Ingen har lært meg mer enn dere

Forord

Denne avhandlingen er skrevet i tilknytning til forskningsprogrammet ”Fleksible tidskulturer og foreldres tidskonflikter” ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, (ISS) NTNU. Elin Kvande og Berit Brandth er de første jeg vil takke her. Først fordi de inviterte meg inn i et spennende forskningsmiljø og ga meg muligheten til å utforme prosjektet ”Barndommens tid og foreldres arbeidsliv” og ikke minst å få finansiert prosjektet av NTNUs strategiske midler. Tidligere hadde vi tre arbeidet sammen med å evaluere kontantstøtten, og resultatene fra dette arbeidet er også en del av denne avhandlingen. Jeg er både takknemlig og stolt over å bli inkludert i et slikt samarbeid, også over den jobben vi gjorde sammen med boka ”Valgfrihetens tid”. Det har vært inspirerende, lærerikt og artig å få lov å jobbe sammen med dere. Takk også til Hege Børve og Birgitte Johansen, som sammen med meg har vært Phd-studenter i forskningsgruppa på arbeid og familie ved ISS - jeg har hatt stor glede, både faglig og sosialt, av dere.

Så vil jeg takke Elin Kvande spesielt, fordi hun har vært min veileder hele veien under dette store og lange arbeidet og hun har gjort en fantastisk jobb, rett og slett. Spesielt i det siste, og for meg mest arbeidsomme året med avhandlingen, har hennes konstruktive, strukturerte og kloke kommentarer vært av enorm verdi for meg. Jeg vil også fremheve Elins evne til å bli faglig begeistret. Jeg har gått fra veiledningsmøter med utkast der hun har skrevet ”Hurra!” i marginen. Selv om realitetene egentlig har vært at jeg nok en gang har måtte ”rokke om på hele greia”, har Elin alltid gitt meg den optimistiske følelsen av at nå går det fremover. Jeg er fryktelig takknemlig for å ha hatt en veileder som stadig har gitt meg nytt mot og ny skrivelyst. Tusen takk, Elin.

Siden 1995 har jeg vært forsker ved IFIM (Institutt for Industriell Miljøforskning). Jeg er veldig stolt over å ha vært en del av dette miljøet og av den forskningstradisjonen som fantes her. Tusen takk til alle mine flotte og kunnskapsrike kolleger på IFIM og for interesse og engasjement i forhold til mitt prosjekt om et barneperspektiv på arbeidslivet. Selv i den knalltøffe perioden da SINTEF besluttet å legge ned IFIM og alle som jobbet der var under et vanvittig press, mottok jeg oppmuntrende og støttende ord fra mange av dere. Jeg er også svært takknemlig for å ha vært endel av IFIMs kjønnsforskningsnettverk som Anne-Jorunn Berg var primus motor for. Mye av kunnskapen jeg hentet herfra har jeg hatt stor nytte av i arbeidet med avhandlingen.

Så vil jeg rette en takk til Institutt for sosiologi og statsvitenskap, som på alle måter har lagt til rette for at jeg skulle bli ferdig med avhandlingen. Ikke minst støtten det siste semesteret i form av slutføringsstipend er jeg takknemlig for. En spesiell takk til Bente Rasmussen for konstruktiv og god hjelp i forbindelse med kvalitetssikring og prøvedisputas på avhandlingen.

Jeg vil takke alle i det NFR-finansierte nasjonale nettverket på arbeid og familieforskning, som jeg har hatt stort faglig utbytte av å få være en del av. En stor takk også til professor Paul Blyton ved Cardiff University, som inviterte meg inn i et internasjonalt nettverk av forskere og til et colloquium ved Deakin University i Melbourne. Ved Deakin University fikk jeg også kontakt med Betsy Blunsdon som ordnet det slik at jeg fikk mulighet til å være gjesteforsker der i tre måneder. Thank you Betsy for your warm Australian hospitality and thank you Paul for given me this opportunity. Takk også til internasjonal seksjon og ISS ved NTNU som støttet oppholdet økonomisk.

Så vil jeg takke familie og venner som har vært både til hjelp og inspirasjon under arbeidet. Takk til ”min søster i ånden” Gunn, og takk til alle venninner for støtte og oppmerksomhet, spesielt til Oddveig for konkrete råd og vink. Takk til mamma for omsorgsfull oppfølging, spesielt i innspurtsfasen og til pappa som er en nær og omsorgsfull far, og som var det, også lenge før det ble et maskulint ideal. Takk til Kari og Ranveig, verdens beste søstre.

En stor takk til min kjæreste Stein som har gjort en svær jobb med språkvask og korrektur. Samtidig er han en god leser og en reflektert diskusjonspartner, noe som alltid har vært av stor verdi for meg. Til slutt: Takk til Sivert og Gjermund, som (ganske) tålmodig har ventet på at mamma skulle skrive ferdig ”den store boken”.

Trondheim, 5. juli 2007
Brita Bungum

Innhold

Artikkeloversikt.....	3
Summary in English.....	4
1. Innledning.....	6
1.1 Den kjønnede arbeidstiden.....	9
1.2 Velferdspolitik og et inkluderende arbeidsliv.....	12
2. Teoretiske perspektiver på barns tid og voksnes arbeidsliv.....	15
2.1 Barn som offer – barn som konge.....	16
2.2 Tid som struktur og relasjon - Tid er penger, tid er kjærlighet.....	17
2.3 Barn som tidsarkitekter.....	20
2.4 Barn som aktører i interaksjon, praksis og forhandling.....	21
2.5 Der kvinner og barn er ”de andre”.....	24
2.6 Mot et mer barnevennlig arbeidsliv?.....	25
3. Metode, design og analytiske grep.....	26
3.1 Bakgrunn for metodeopplegg og design i kontantstøtteprosjektet.....	27
3.2 Fremgangsmåte og gjennomføring i kontantstøtteprosjektet.....	29
3.3 Datamaterialet i kontantstøtteprosjektet.....	31
3.4 Analyser av materialet fra kontantstøtteprosjektet i avhandlingen.....	34
3.5 Barn som informanter om foreldres arbeidsliv.....	35
3.6 Fremgangsmåte og gjennomføring med barn som informanter.....	38
3.7 Datamaterialet med barn og foreldre som informanter.....	41
3.8 Analyser av materialet med barn og foreldre som informanter i avhandlingen.....	43
3.9 Gyldighet og analytisk generalisering.....	44

4. Vitenskapsteoretiske perspektiver.....	45
4.1 Foreldreperspektiv og barneperspektiv på arbeidslivet.....	46
4.2 Standpunktepistemologi og barns stemmer.....	47
5. Fra foreldreperspektiv til barneperspektiv - avhandlingens fem artikler... 49	
5.1 Velferdsstatspolitikk og foreldres tid i et fleksibelt arbeidsliv.....	50
5.2 Å inkludere barneperspektiver på arbeidslivsforskningen.....	51
5.3 Barneperspektiver på velferdsordninger - omsorgsforståelser og tidspraksiser.....	52
5.4 Barns opplevelser av mødre og fedres arbeidsliv.....	54
5.5 Om barns tidsforhandlinger og det kjønnete arbeidslivet.....	55
6. Hovedkonklusjoner og implikasjoner.....	56
6.1 Velferdspolitik i utakt.....	56
6.2 Mot mer differensierte forståelser av barndommens tid.....	58
6.3 Arbeidstidskulturer og barndommens tid.....	59
6.4 Skolens tidsstruktur – et etterslep.....	59
6.5 Å lytte til barn.....	60
Litteraturliste.....	62

ARTIKLER 1 – 5

Appendiks 1: Informasjon til foreldre, intervjuguide barn, intervjuguide ungdom, intervjuguide foreldre, kontrakt.

Appendiks 2: Intervjuguide ansatte, intervjuguide partner.

Artikkeloversikt

Avhandlingen består av følgende fem artikler:

1.

Tid til barn.

Publisert i Rasmussen, B. og Forseth, U. (red): *Arbeid for livet*, Gyldendal, Oslo. 2002

2.

The childless working life.

Publisert i P. Blyton, B. Blunsdon, K. Reed and A. Dastmalichan, (ed): *Work Life Integration - International Perspectives on Managing Multiple Roles*. Basingstoke: Palgrave. Macmillian. 2006

3.

Å velge det beste for barna.

I: B. Brandth, B. Bungum og E. Kvande, (red): *Valgfrihetens tid - Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Oslo: Gyldendal forlag. 2005

4.

Med nøkkelen rundt halsen. Barns opplevelser av mødre og fedres arbeidsliv.

Artikkel under publisering til *Sosiologisk Tidsskrift*. 2007

5.

Når blir jeg henta? Barns tidsforhandlinger med yrkesaktive fedre og mødre.

Publiseres i E. Kvande og B. Rasmussen (red): *Arbeid og familie* Fagbokforlaget. 2007

SUMMARY IN ENGLISH

The purpose of this thesis has been to provide new insight into sociological coherencies between work and family life. The main subject has been to study how the everyday life of parents and children is formed in an interaction between work life, family life and welfare arrangements for children and parents. The "voices" of the children, and their perspectives, have been absent in debates on time and time squeeze in the family. The work life is the adult's home ground, whereas schools and kindergartens are arenas made for children. This division is also reflected in sociological research. Work life research has only dealt with children's perspectives in a very limited degree, while the research on children has not fully included work life as a central and important context in the life of children.

This thesis consists of five articles in total. In the first article, I explore the perspective on spending time with children amongst employed parents. In article number 2 I move on into a theoretical discussion on sociological understandings of children and I will also introduce the question about children's perspective in sociological work life research.

The articles in the thesis are based on data from two qualitative researches. The first one was performed in relation to the evaluation of the cash support (Bungum, Brandth and Kvande 2001). The cash support research was based on interviews with parents of small children on three different places of work. The analysis in article 1 and 3 are based on this. The other data used is also taken from interviews with children and their parents. This data was gathered during the spring of 2005, as part of this thesis and for the research programme "Time conflicts amongst parents and the flexible work life" by NTNU. Design and method in this second research can be considered a continuation of experiences made during the cash support project. Article 4 and 5 are based on this data.

The background for the introduction of the cash support was to give parents of small children more time to spend with their minors. The support sets no requirements regarding adjustments to the work life. The findings in article 1 show that when welfare arrangements are individually adapted and optional like the cash support, work life draws the longer straw for those parents that work the most from before. If one, politically speaking, really wants to make changes in how parents spend time with their children, looking at the time use of fathers in the work life would have more potential for change. Changes in how fathers spend time

with their children would however require new welfare arrangements to be tied to collective rights in the work life. The variations in regards to the participation of parents in different work cultures, has been a vital context in this study, but also how the gender patterns between work and family life forms the time practises of mothers and fathers.

In the study I emphasize stories from children about their own everyday life with full time working parents. A finding in this relation is that the flexible time cultures in parent's work life can be limitless with regards to time use, but can also give the children a bigger space to negotiate time with their parents. The standardized time cultures give limiting time practises, where the space for negotiating is smaller but the everyday life seems more predictable and lucid to the children.

In the thesis I will also show how children's time practises are formed in an interaction between the time cultures of the working life and the committed school time. The stories from the children about their own everyday life makes it clear that the organizing of time in school is based on a model created in a society where most mothers were working at home, and that it is not adapted to the standardized time cultures in work life.

The stories from the children can give us differentiated perspectives on the modern childhood. The variations in the children's experiences of negotiations with the work life of their parents, is a contribution to give depth and width to the polarized debate on time crisis and the everyday life of children in Norway today.

1. Innledning

I min egen barndom på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet kjente jeg nesten ingen andre barn som hadde en yrkesaktiv mor, slik min egen. Dagens barndom er uten tvil svært annerledes. Stadig flere barn i Norge vokser opp med mødre som deltar i det lønnede arbeidslivet. Historisk sett er mødrenes økte utdanningsnivå og yrkesaktivitet et relativt nytt fenomen og utviklingen kan betegnes som en "stille revolusjon" (Brusdal og Frønes, 2000). Jeg har vært opptatt av hva denne "stille revolusjonen" innebærer for barns og foreldres tid til hverandre. Hvordan opplever yrkesaktive mødre og fedre å få tid til barn? Hvordan opplever barn hverdagen med mødre og fedre som deltar i arbeidslivet?

Tema for denne avhandlingen er altså barns og foreldres opplevelser av tid. Tid er viktig for å forstå moderne organisering av familie- og arbeidsliv i Norge i dag. Samfunnsdebattene om "tidsklemme" for yrkesaktive foreldre og den samfunnsvitenskapelige forskningen om familie og arbeidsliv har vært dominert av voksensentrerte perspektiver. Barns "stemmer" og barns perspektiver har vært fraværende i debattene om tid og tidskrise i familien. Riktignok har *tid til barn* vært en sentral del av debattene, men barna har kun fremstått som objekter, synlig som problem eller offer, til gjenstand for voksnes bekymringer og omsorg.

Å arbeide med barneperspektiver og barn som informanter har vært noe nytt for meg, ettersom min bakgrunn er fra arbeidslivsforskningen. I arbeidet med dette, for meg nye feltet, har jeg blitt inspirert av barneforskning som har insistert på barns rett til å bli sett og inkludert som subjekter i sosiologisk forskning (se eksempelvis Brannen and O'Brien, 1996, Coraso, 2005, Galinsky, 1999, Hallett and Prout, 2003, James, Jenks and Prout, 1998, McKee, Mauther and Galilee, 2003, Oakley, 1994, Lee, 1998 og Qvotrup, 2005, for internasjonale studier; Andenæs, 1996, Frønes, 1998, Haugen, 2007, Jensen and McKee, 2003, Jensen, 2003, Kjørholt, 2004, Moxnes, 2003, Nilsen, 2000, Smedsrud, 1995, Solberg og Vestby, 1987, Solberg, 1997, Tiller, 1989, blant andre, for norske bidrag).

Jeg har gjennom dette arbeidet erfart at barneforskningen kan romme store muligheter for kunnskapsberikelse også for arbeidslivssosiologien. En annen viktig inspirasjonskilde for meg har vært en svensk arbeidslivsstudie av barns livsvilkår sammen med yrkesaktive foreldre i Sverige på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet. Dette prosjektet "*Arbetslivet och barnen*" kom i stand på bakgrunn av et initiativ fra svensk LO i 1982. Oppdraget var å

belyse sammenhenger mellom foreldres arbeidsvilkår og barns oppvekstvilkår, studien ble gjennomført ved Arbetslivsentrum i Stockholm¹ (Jacoby og Näsman, 1989). I norsk arbeidslivsforskning har jeg derimot funnet lite å støtte meg til, siden det aldri har blitt gjennomført tilsvarende studier av barn og de voksnes arbeidsliv i Norge². I norsk sammenheng er derfor mitt prosjekt med å inkludere barns opplevelser av foreldres arbeidsliv et nybrottsarbeid, fordi barneperspektivet representerer et helt nytt perspektiv i norsk arbeidslivsforskning.

Arbeidslivet er den mest sentrale arena for voksenregulering av tid i vårt samfunn. For barn med foreldre i arbeidslivet kan denne tidsreguleringen ha ulike konsekvenser for deres eget hverdagsliv. Mødre og fedre må på sin side forholde seg til konkurrerende tidskrav hvor både omsorgen for barn og deltakelse i arbeidslivet skal kombineres. Arbeidslivet er de voksnes arena, mens skoler og barnehager er arenaer laget for barn, og dette skillet kan også gjenspeiles i sosiologisk forskning. Arbeidslivsforskningen har i liten grad beskjeftiget seg med barneperspektiver, mens barneforskningen bare i en svært begrenset grad har integrert de voksnes arbeidsliv som en sentral og viktig kontekst for barns liv.

Det overordnede tema i denne avhandlingen har vært *å studere hvordan foreldres og barns hverdagsliv utformes i et samspill mellom arbeidsliv, familieliv og velferdsordninger for barn og foreldre*. Jeg har derfor hatt behov for å overskride de tradisjonelle forskningsfærene mellom barns liv og voksnes liv for å utvikle ny innsikt og kunnskap om arbeidsliv og familieliv. Avhandlingen er en artikkelsamling bestående av fem artikler. Alle artiklene handler om barn og yrkesaktive foreldres tid med hverandre. Jeg har her vært opptatt av hvordan arbeidslivets tidskulturer påvirker barn og foreldres tid til hverandre.

Bakgrunnen for prosjektet "Barndommens tid og foreldres arbeidsliv"

Etter en ganske opphetet politisk debatt ble kontantstøtte for foreldre med barn i alderen 1 til 3 år innført i Norge i 1998. Med bakgrunn i at kontantstøtten var så kontroversiell ble det også vedtatt at ordningen ganske raskt skulle forskes på gjennom en bred evaluering. Det var

---

¹ En forstudie med gjennomgang av tidligere forskning ble gjennomført "Föräldrars arbete & Barns vilkor" (Näsman, Nordström, Hammarström, 1983) og senere utkom forskningsresultatene fra prosjektet i boka "MAMMA PAPPA JOBB Föräldrar och barn om arbetets vilkor" (Jacoby & Näsman, 1989).

² Arbeidsledighet blant foreldre og barns livsvilkår har imidlertid vært et forskningstema i norsk barneforskning (Karlsen og Mjaavatn, 1995), men heller ikke dette tema har vært berørt av norsk arbeidslivsforskning.

Norges Forskningsråd som fikk oppgaven med å igangsette og administrere evalueringen³. Jeg arbeidet på denne tiden som forsker ved IFIM (Institutt for Industriell Miljøforskning) ved SINTEF og syntes dette måtte være et spennende prosjekt. Frem til da hadde jeg hovedsaklig arbeidet innenfor feltet kjønn og arbeidsliv og på det tidspunktet så jeg først og fremst problemstillingene knyttet til konsekvenser for likestilling mellom kvinner og menn som de mest interessante ved kontantstøtten. Et evalueringsprosjekt på kontantstøtten ville også kreve kompetanse på velferdstatssordninger for foreldre. Jeg tok derfor kontakt med Berit Brandth og Elin Kvande ved Institutt for Sosiologi og Statsvitenskap på NTNU, som gjennom en årrekke hadde forsket på velferdsordninger som foreldrepermisjoner, fedrekvote og tidskontoordning. Slik var starten på et samarbeid som førte frem til en evalueringsrapport i 2001⁴ med tittelen ”Ulik praksis - ulike konsekvenser. En evaluering av kontantstøttens konsekvenser for likestilling i arbeidsliv og familieliv”.

Det sterke fokuset på ”foreldres tid til barn” i målsettingen av kontantstøtteordningen gjorde at vi etter evalueringen fikk behov for å problematisere spørsmålet om tid ytterligere. I 2002 skrev Elin Kvande og jeg derfor artikkelen ”Tid til barn” som er den første av de fem artiklene i denne avhandlingen. Det vi var opptatt av da var følgende paradoks ved kontantstøtten; de foreldrene som hadde aller minst tid til de små barna, klarte ikke å bruke ordningen til å kjøpe seg mer tid med barna. Analysen baserer seg på kvalitative intervju med småbarnsmødre og -fedre som arbeidet i en kunnskapsbedrift. Deltidsarbeid blant småbarnsmødre er svært utbredt i Norge, slik var det også før innføringen av kontantstøtte (Hellevik, 2000), men småbarnsmødrene i kunnskapsbedriften arbeidet fulltid og hadde ikke deltidsarbeidende partnere. I artikkelen analyseres ulike aspekter ved den fleksible organiseringen, arbeidsvilkårene og kulturen i en kunnskapsbedrift som kan forklare hvorfor kontantstøtten ikke blir valgt som løsning på tidsproblematikken mellom jobb og omsorg for små barn.

Arbeidet med evalueringen av kontantstøtten ga meg nye perspektiver og en annen kunnskap om fedres og mødres kombinasjoner av jobb og familie enn hva jeg hadde hatt tidligere. I kjølvannet av dette arbeidet var det imidlertid et spørsmål som opptok meg i stigende grad.

---

³ En forskningsgruppe tilknyttet NFR og velferdsprogrammet ble satt ned for å administrere evalueringen. Denne gruppen fikk også i oppgave å skrive en oppsummerende rapport fra sju ulike prosjekt som var involvert i evalueringen; Baklien, B., Gulbrandsen, L. og Ellingsæter, A.E. (2001) ”Evaluering av kontantstøttereformen” NFR.

⁴ 6 hovedoppgaver i sosiologi og statsvitenskap ved NTNU ble i tillegg publisert gjennom prosjektet

Kontantstøttens utgangspunkt var foreldres mulighet til å velge ”det beste for barna”. Hvis barna var så viktige, hvorfor var ikke barneperspektivene sterkere inkludert i debatten, utredningene og evalueringen av ordningen? De spørsmålene jeg hadde knyttet til barndom, barns perspektiver og deres tid sammen med foreldrene gjorde det nærliggende for meg å gå videre med i mitt neste prosjekt, som seinere skulle bli til denne avhandlingen. På denne tiden raste også den såkalte ”tidsklemmedebatten” i mediene. Mange var opptatt av barna og hvordan det nå skulle gå når foreldrene (les mødrene) ikke hadde tid til dem lenger fordi de hadde det så travelt i arbeidslivet? Jeg ble opptatt av hvilke forståelser og forestillinger som hersket om barn i disse debattene. For en stor del virket det som barn enten ble forstått som problem eller offer. Mitt ståsted i arbeidslivforskningen gjorde at jeg begynte å lete etter studier som hadde inkludert barns perspektiver på foreldres arbeidsliv. Samtidig som jeg oppdaget hvor lite forskning som var gjort på dette, så jeg også parallellene mellom barns og kvinners marginaliserte posisjon i forskning om arbeidsliv. Dette var bakgrunnen for at jeg høsten 2002 utformet dette doktorgradsprosjektet⁵ og for mitt arbeid med artikkel 2. ”The childless working life” (2006) og seinere også arbeidet med artikkel 3. ”Å velge det beste for barna” (2005).

Med utgangspunkt i mine problemstillinger om barns perspektiver på foreldres arbeidsliv gikk jeg deretter i gang med å designe en kvalitativ case-undersøkelse som skulle starte i de voksnes arbeidsliv, men likevel gjøre barna til de sentrale informantene.

1.1 Den kjønnete arbeidstiden

De siste tretti årene har det vært store endringer i tidsbruk både i familien og i arbeidslivet i de fleste vestlige land. Den standardiserte arbeidstiden i det industrielle tidsregime har vært i tilbakegang og det har gitt grunn til å spørre om det skjer en utvikling mot økende fleksibilisering hva angår arbeidstid (Ellingsæter, 1999). Det som skjer nå kan karakteriseres som en dreining fra standardisering til økende differensiering i arbeidstid, mot det som er blitt kalt det *fleksible tidsregimet* (Kvande, 2003). Lengre arbeidsdager og økende intensivering av arbeidet kan bli konsekvensene av dette (Rasmussen, 2002). Samtidig er det viktig å påpeke at det kan se ut som om endringene i arbeidstid til nå har vært mindre dramatiske i Norge enn

---

⁵ Prosjektet ”Tid til barn i ulike tidskulturer og barns tidsforhandlinger med de voksnes arbeidsliv” ble finansiert som et fireårig doktorgradsstipend av NTNUs strategiske midler gjennom forskningsprogrammet ”Fleksible tidskulturer og foreldres tidskonflikter” ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.

hva som er tilfelle i mange andre vestlige land (Ellingsæter, 1999, Leiulfsrud og Frisvold, 2003).

I det norske arbeidslivet lever karakteristiske trekk fra det industrielle tidsregimet side om side med nye og mer fleksible ordninger. Tradisjonelle arbeidstidsordninger med stemplingsur og timelister eksisterer fortsatt på mange arbeidsplasser, på samme tid som mer moderne ordninger som kjernetid og fleksitid er innført.

Skillet mellom arbeid og privatliv er i enkelte bransjer blitt mindre. Økt bruk av informasjonsteknologi som hjemme-pc, internett og mobiltelefon gjør at mange kan jobbe når en er hjemme og gjøre private ting på jobb (Berg & Bungum, 1998), men fortsatt er skillet mellom jobb og hjem tydelig i mange yrker. Den økte bruken av informasjonsteknologi, også betegnet som “informasjonalisme” (Castells, 2000), bidrar til utviklingen av en type fleksibilitet som fristiller den enkelte arbeidstaker med hensyn til tid og sted (Børve og Kvande, 2006).

Det er spesielt i yrker der kompetanse og kunnskap er personifisert at grensene mellom hva som er jobb og fritid er blitt mer utydelige (Sørhaug, 1996). I store deler av det norske arbeidslivets standardiserte arbeidstidsordninger er tilstedeværelse fortsatt en forutsetning for å få jobben gjort. Fleksible tidskulturer finnes gjerne i det som er blitt kalt den nye kunnskapsøkonomien. Det karakteristiske ved kunnskapsarbeid er at det innebærer en høy grad av problemløsning og setter store krav til kompetanse, det krever kreativitet og ikke standardiserte arbeidsbetingelser (Alvesson, 1995, 2000).

Enkelte kunnskapsorganisasjoner har også tidskulturer som kan karakteriseres som *grenseløse* (Lauritzen, 2000). Tidskulturene konstruerer ulike normer i arbeidsorganisasjonene som berører krav og forventninger om tilstedeværelse og arbeidsinnsats for å nå ønskede resultater (Brandth og Kvande, 2005). Grenseløse tidskulturer fører gjerne til at arbeidstakere arbeider mer enn normalarbeidstid, men overtiden blir ikke synlig i samme grad som i bedrifter med en mer *grensesettende tidskultur*, der overtid måles i nøyaktige timer og minutter (Lauritzen 2000).

Strukturelle analyser med vekt på fordeling av deltid og overtidbruk blant kvinner og menn er viktige for å forstå kjønnsmonstrene i det norske arbeidsmarkedet (Ellingsæter og Solheim,

2002). Norge har, til tross for høy kvinnelig yrkesdeltakelse, et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkeder i den industrialiserte verden (Nermo, 2000). Den sentrale kjønnssegregeringsdimensjonen innen det norske arbeidslivet har handlet om den kjønnsbestemte arbeidsdelingen innen familien – og at dette “familiepremisset” har strukturert kvinners yrkestilpasning (Solheim og Teigen, 2006:7).

Flere menn enn kvinner har også jobber med fleksibel arbeidstid, mens i de typiske kvinnejobbene innenfor service og omsorg er arbeidstiden standardisert (Lohne, 2006). Mange av de tradisjonelt maskuline yrkene innenfor håndverk og industri har også standardisert arbeidstid, men i de typiske mannsjobbene finnes ingen tradisjon eller kultur for å jobbe deltid. De tunge deltidskulturene finnes i all hovedsak i de arbeidsorganisasjonene der kvinner utgjør et flertall av de ansatte. Barn og familie øker også sannsynligheten for at norske kvinner arbeider deltid, selv om de oppgir at de gjerne skulle jobbet mer (Kjeldstad, 2006).

De strukturelle analysene om arbeidstid gjør det lett å få øye på de kjønnede mønstrene i det norske arbeidslivet. I teori om arbeid og organisasjon derimot, er ofte betydninger av kjønn gjort usynlige gjennom analyser som forstår mennesker i arbeidsorganisasjoner som abstrakte kjønnsnøytrale vesen. Joan Acker (1990, 1993) har kritisert denne kjønnsnøytrale tilnærmingen og argumentert for at organisasjonsteorien må kjønnnes. Selve utformingen av arbeidslivets organisasjoner kan sies å bygge på implisitte ideer om kjønn (Kvande, 1998, Børve og Kvande, 2006). *Konstruksjoner av tidskulturer* er heller ikke kjønnsnøytrale prosesser med abstrakte medarbeidere uten kropp og kjønn (Morgan, Brandth og Kvande, 2005). *Tidskulturer* i arbeidslivet betyr mye for hvilke muligheter mødre og fedre har for å få tid til barna, og for hvilke tilsynsordninger de benytter seg av (Bungum, Brandth og Kvande 2001).

Min antagelse i forkant av dette prosjektet var at arbeidslivet gir ulike betingelser for mødres og fedres bruk av tid i familien. Jeg valgte derfor å la *tidskulturer i arbeidslivet være den sentrale konteksten jeg ville studere barns og foreldres tid* innenfor.

1.2 Velferdspolitik og et inkluderende arbeidsliv

En sentral målsetting i norsk politikk har vært at det skal være mulig for både mødre og fedre å kombinere omsorg for barn med yrkesaktivitet. Permisjonsrettigheter og andre velferdsordninger for barn og foreldre har nettopp tatt sikte på å ivareta yrkesaktive fedres og mødres muligheter for å ha omsorg for barn. Debatten om innføringen av kontantstøtte viste imidlertid at det langt fra var konsensus i norsk politikk om ordninger som bare støttet opp om "arbeidslinja" og de yrkesaktive foreldrene (Håland, 2005). I de opprinnelige intensjonene med kontantstøtten lå småbarnsforeldres behov for mer tid med barna. I "Regjeringens utgangspunkt og mål" het det at: "*Tidsklemma for mange småbarnsforeldre er stram. Derfor er det en betydelig gruppe foreldre i dag som framfor alt ønsker seg mer tid med barna*" (St. prp 53 1997-98). Kontantstøtten skulle være en økonomisk kompensasjon som skulle gjøre det mulig for en av foreldrene å redusere arbeidstiden. Selv om ordningen i seg selv er kjønnsnøytral, har det i all hovedsak vært mødre som har brukt den til den å redusere arbeidstid (Baklien, Gulbrandsen og Ellingsæter, 2001, Ellingsæter, 2003a, Statistisk sentralbyrå, 2003).

Velferdspolitikken rettet mot familiene kan forstås som dualistisk eller tosporet (Ellingsæter, 2003b, Leira 1998, Brandth, Bungum og Kvande, 2005) gjennom at en på den ene side har støttet opp under mødres yrkesaktivitet gjennom permisjonsordninger knyttet til arbeidslivet mens en på den andre side har satset på ordninger som kontantstøtte for hjemmearbeidende foreldre. Satsingen på barnehageutbygging er også noe som først har satt fart de siste årene i Norge. Mens det i Norge, inn til nylig, har vært lange køer for å få plass i barnehage, har barnehageplass vært et universelt velferdstilbud gjennom flere år i Sverige og Danmark, med dekningsgrad på over nitti prosent (Ellingsæter og Gulbrandsen, 2005).

Med en aldrende befolkning og et stigende behov for "flere hender i arbeid" har vi flere utfordringer for utformingen av fremtidens velferdsstat. Et mer "inkluderende arbeidsliv" har lenge vært en del av svaret. I boka "*Why we need a New Welfare State*" (2002) peker Gøsta Esping-Andersen på at den mest forebyggende strategien mot sosial ekskludering i fremtiden er å investere i barns hverdag i dag. Reproduksjon av sosial ulikhet skjer for en stor del gjennom familien. Barn i fattige og ressursvake familier har de dårligste forutsetningene for å klare seg i en fremtidig kunnskapsbasert økonomi. Gjennom en statistisk analyse av barnefattigdom i europeiske land konkluderer han bl.a. med at; "*First and foremost, it all*

begins in early childhood” (Esping-Andersen, 2002:49). Ved siden av de rent grunnleggende materielle behov vil barns muligheter til kognitiv utvikling og sosiale ferdigheter være avgjørende for hvordan de vil kunne klare seg i det fremtidige kunnskapssamfunnet, hevder Esping-Andersen.

Nå når den mannlige forsørgermodellen i all hovedsak er forlatt, avhenger barns velferd for en større del av mødrenes muligheter til en jobb som kan trygge barnas oppvekst. Esping-Andersen argumenterer for det jeg vil kalle ”et mødrevennlig arbeidsliv”. Et mødrevennlig arbeidsliv som en del av en barneorientert og fremtidsrettet strategi mot en ny velferdsstat. Dersom både mødrene og fedrene skal jobbe krever dette også at det finnes tilsynsløsninger med høy kvalitet for barna. Å sørge for at foreldre får tid nok til omsorg for barn kan også være en fremtidsrettet strategi. Samtidig sier Esping-Andersen at, hvis kognitiv stimulering er nøkkelen må vi tenke nytt i forhold til politikken; ” *We cannot pass laws that force parents to read to their children, but we can compensate*” (Esping-Andersen, 2002:49). Ut fra dette argumenterer han også for at barnehager og skoler må ha høy kvalitet til minst mulig kostnad for foreldrene, slik at alle barn får de utviklingsmulighetene de trenger for å bli inkludert i det fremtidige kunnskapssamfunnet.

Esping-Andersen vektlegging av barna i samfunnet er først og fremst begrunnet i en slags tradisjonell ”*human becomings-forståelse*” av barn, eller med andre ord det å være mer opptatt av hva barna kan komme til å bli, enn hva de faktisk er her og nå. Denne forståelsen kan sies å ha vært den dominerende innen sosiologien (Corsaro, 2005). I en slik forståelse er det primært barnets internalisering og tilpasning til samfunnet gjennom sosialiseringssprosessene som er det grunnleggende og interessante (James, Jenks & Prout, 1998). Hovedfokus er på hva barn skal komme til å bli når de går fra å være ufullstendige vesen til å bli fullstendige voksne og godt inkluderte medlemmer i kunnskapssamfunnet.

Nyere barneforskning har vært kritisk til den utviklingsorienterte måten barn er blitt forstått på innenfor sosiologien og har tatt til orde for at barn må forstås som ”*human beings*” på lik linje med voksne (Corsaro, 2005). I mitt prosjekt følger jeg opp dette gjennom å inkludere barn som sentrale informanter og som aktører med egne ståsted, interesser og perspektiver. Esping-Andersen kan også, sett fra barneforskningens side, kritiseres for ensidig forstå barn som objekter som skal formes og tilpasses storsamfunnet og sikre de voksne en god alderdom. Likevel vil jeg hevde at det Esping-Andersen først og fremst gjør er å synliggjøre hvor

betydningsfull barndommen er for hvilket samfunn vi ønsker oss i fremtiden. Gjennom å gjøre dette legger han også stor vekt på hvor viktig kvinners muligheter for en jobb som det går an å leve av og med vil være for fremtidens velferdssamfunn. Dersom vi følger Esping-Andersens resonnement om en ”Child – centred investment strategy” (2002) for å få et mer inkluderende arbeidsliv og dermed en bedre velferdsstat i fremtiden, så vil det være innlysende at vi også må lytte til yrkesaktive foreldres erfaringer med å kombinere jobb og familie.

Jeg vil også hevde at det ligger et stort kunnskapsutbytte i å lytte til barns stemmer, barns opplevelser og erfaringer med å ha yrkesaktive foreldre, men jeg innser samtidig at dette kanskje er en mer fremmed tanke. Riktignok er barns rett til å bli hørt noe mange voksne er sympatiske til, men vi forbinder gjerne denne retten til mer å gjelde steder som forstås som å direkte angå barn, som barnehagen, skolen, lokalsamfunnet eller familien. Det forhandlende barnet som er i stand til å argumentere for sine synspunkter kan være litt plagsomt for oss voksne. Likevel ser vi gjerne på ”forhandlingsbarnet” som både kompetent og velfungerende. Men hva i all verden skulle barn ha å si oss om de voksnes arbeidsliv? Og ville det i så fall være verdt å lytte til?

Jeg vil argumentere for at arbeidslivsforskningen skal lytte til barns ”stemmer” ut fra to hovedbegrunnelser. For det første ut fra et *rettferdighetsperspektiv* som handler om barns demokratiske rett til å bli hørt. Selv om det primært er voksne mennesker som deltar i det norske arbeidslivet, berører likevel arbeidslivet barns hverdag og livsvilkår i høyeste grad. Ikke bare indirekte gjennom foreldrenes lønnsbetingelser og arbeidsvilkår som gjenspeiles i barns levestandard og klassetilhørighet, men også direkte gjennom hvordan barna opplever møte med foreldrene når arbeidsdagen er over. Fysisk og psykisk belastende arbeidsvilkår, grenseløse ansvarsområder og arbeidsoppgaver, rammer ikke bare voksne arbeidstakere, men har negative konsekvenser også for barndommens tid. Det å sikre gode arbeidsvilkår i foreldres arbeidsliv kan derfor gi barn store velferdsgevinster, slik Esping-Andersen (2002) også argumenterer for.

For det andre mener jeg forskning om arbeidsliv bør ”lytte til barns stemmer” fordi det vil innebære tilgang til et *uutnyttet kunnskapspotensiale*. Barns perspektiver på sitt eget hverdagsliv gir oss viktig innsikt i relasjoner mellom arbeidslivet og samfunnet forøvrig. Et barneperspektiv vil åpne opp for å kunne se og forstå sammenhenger mellom prosesser i

arbeidslivet, velferdsstatsordninger og familien. Mange av utfordringene fremover hva angår sysselsetting og velferdsstat vil nettopp kreve at vi evner å se menneskers liv i sammenheng. En inkludering av barneperspektivet kan på denne måten bli avgjørende for hvor godt vi kan lykkes med å skape en ny velferdsstat og et mer inkluderende samfunn i fremtiden.

2. Teoretiske perspektiver på barns tid og voksnes arbeidsliv

Denne avhandlingen kan plasseres innenfor det sosiologiske forskningsfeltet som omhandler arbeid og familieliv. Internasjonalt har forskningsfeltet på arbeid og familie gjerne betegnelsen ”*Work Life Balance*”, det finnes imidlertid ikke noe tilsvarende norsk begrep om dette. På norsk brukes gjerne benevnelse som ”arbeids- og familieliv” eller ”kombinasjonsproblematikken mellom jobb og hjem, familie eller fritid” når vi omtaler dette forskningsfeltet. Internasjonalt er også bruken av begrepet ”work life balance” omdiskutert, fordi det ikke nødvendigvis er dekkende for innholdet i dette forskningsfeltet og fordi det stadig er uklart hva som egentlig menes med ”balanse” mellom jobbsfæren og privatsfæren (Blyton, Blunsdon, Reed & Dastmalchian, 2006). På samme tid som jeg plasserer mitt eget arbeid innenfor det sosiologiske feltet ”arbeid og familie” er det viktig for meg å minne om at det å inkludere perspektiver fra barneforskning og velferdsstatsforskning har vært et sentralt anliggende for meg.

I det følgende vil jeg diskutere noen samfunnsmessige og teoretiske perspektiver med relevans for mine problemstillinger om barns tid og fedres og mødres arbeidsliv. Først problematiserer jeg ulike forestillinger i samfunnsdebatt og forskning om barn og barns hverdagsliv med yrkesaktive mødre og fedre. Deretter tar jeg for meg hvordan tid kan forstås i relasjonelt perspektiv. Jeg går så videre og diskuterer barns posisjon i sosiologi og etablerer min forståelse av barn som aktører og viser hvordan perspektivene interaksjon, praksis og forhandling kan brukes i denne sammenheng.

2.1 Barn som offer – barn som konge

Det eksisterer svært mange populærforestillinger om hvordan det er for dagens barn å både ha en mor og en far som er i jobb. På den ene siden de som handler om at dagens barn er *offer* for foreldrenes deltakelse i arbeidslivet. Mest av alt ønsker barna seg mer tid med foreldrene, men de står maktesløse i forhold til arbeidslivets krav om tid fra foreldrene⁶. På den andre side finner vi de som hevder at “I dag er det Kong Barn som regjerer” mens foreldrene fungerer som barnas tjenere som iherdig “koster” foran barna slik at alt skal gli lett som en lek, og herav uttrykket “curlingforeldre”⁷. “Curlingforeldrene” har kronisk dårlig samvittighet fordi de har så liten tid til barna at de kompenserer ved å utpeke barna til eneherkere i hjemmet. I “Kong Barn” finner vi det kompetente forhandlingsbarnet med stor innflytelse over sine foreldre. Forståelsene av barn som “passive offer” på den ene siden og som regjerende “konger” eller “dronninger” på den andre siden er motsetningsfulle og representerer to ytterpunkter i en ganske så unyansert diskurs om dagens barn og barndom. Både når barn blir utpekt som “offer” eller kronet som “konge” blir det forklart som resultat av foreldres mangel på tid til barna. Felles for begge disse forståelsene er også at de springer ut av voksensentrerte perspektiv om hva det betyr å være barn i dag. Barns perspektiver i disse diskursene har imidlertid vært fraværende. Vi vet i det hele tatt ikke så mye om hvordan barn i dag opplever hverdagen med yrkesaktive foreldre.

Forskning om barns liv med fulltidsarbeidende foreldre er også preget av polariserte forståelser. En amerikansk studie (Grollman and Sweder, 1989) påviste negative effekter som dårlig selvtillit og dårlige skoleferdigheter hos barn som daglig var alene hjemme i mer enn to timer. I en britisk undersøkelse fant Ermisch and Francesconi (2003) også negative effekter på utvikling og skolerestater hos barn med fulltidsarbeidende mødre, mens fedrenes fulltidsarbeid ikke ser ut til å ha de samme negative effektene. I Norge har imidlertid forskningsdebatten om barn og mødres yrkesdeltakelse vært annerledes, noe som kan forklares med den norske likestillingspolitikken som har vært en sentral del av utviklingen av velferdsordninger for foreldre helt frem til innføringen av kontantstøtten i 1998 (Brandth, Bungum og Kvande, 2005). I den nordiske forskningen om barn, familie og arbeidsliv har det eksempelvis vært et hovedpoeng å fremheve at barn av fulltidsarbeidende foreldre stort sett

---

⁶ Se eksempelvis Aftenposten nettprat med psykolog Sissel Gran om tidsklemme 02.02 2004

⁷ “La ikke Kong Barn regjere dere” Referat fra foredrag med Psykolog Jens Hansen, Ballerupseminaret, København www.tannlegetidende.no

har det godt (Kristjansson, 1999, Christensen, 2002) og at de i alle fall har det langt bedre enn barn med undersysselsatte foreldre (Christensen og Ottesen, 2002, Andenes, 2002, 2005, Ellingsæter 2004). "Tidsklemme" er blitt en metafor for en økende sosial kompleksitet hevder Ellingsæter, og oppfordrer til *"en utvidelse av forståelsesrammen for samtidens tidsproblemer fra et smalt fokus på arbeidstidens lengde, til å omfatte andre tidsstrukturelle trekk og tidens kvalitative dimensjoner – dens sosiale kontekst og kulturelle mening"* (Ellingsæter, 2005). Dette kan leses som en kritikk av forståelser av at familien er i tidskrise og at barna lider fordi foreldrene stadig må bruke mer tid til et grådig arbeidsliv.

Barne- og familieforsker An-Magritt Jensen hevder på en annen side at "barn får økende oppmerksomhet fra foreldre på det symbolske plan, men det fysiske barnet er kommet i konflikt med andre behov som foreldre har: jobb, fritidsliv og endog kjærlighetsliv" (Jensen, 2004:223).

Jeg har i denne avhandlingen vært opptatt av å *nyansere* perspektivene på den moderne barndommen og på barns tid med yrkesaktive mødre og fedre. Her legger jeg til grunn en forståelse av barn som aktører som utformer sitt hverdagsliv i relasjon til sine yrkesaktive mødre og fedre. Selv om tidsreguleringene i arbeidslivet kan ha stor innflytelse på foreldrenes tidspraksiser åpner jeg opp for at det kan finnes brudd i denne relasjonen der barn kan ha innflytelse på hvordan mødre og fedre disponerer tiden mellom jobb og familie.

2.2 Tid som struktur og relasjon - Tid er penger, tid er kjærlighet

Tid har tung symbolverdi både i arbeidslivet og i familien. Det å bruke mye tid på jobben er i noen organisasjonskulturer være et symbol på en dyktig, ambisiøs og målrettet person som prioriterer karrieren. Stort tidsbruk til jobb kan også symbolisere negative verdier som at en er for karriereorientert og for opptatt av status og penger. Men kulturene hva angår tidsbruk på jobben varierer og endrer seg over tid. Å være jobb- og karriereorientert symboliserer sjelden det samme for mødre som for fedre. Betydninger av kjønn og forståelser av moderskap og faderskap har mye å si for hvilken symbolverdi arbeidstiden får. En karriereorientert mor oppslukt av jobben fremstår gjerne som en latterlig og foraktet figur (Tårnfrid) i norsk kontekst. Å prioritere tid til partner og barn symboliserer derimot kjærlighet og omsorg og gjør det lettere å fremstå som en "god kvinne" og en "god mor".

I en amerikansk kontekst der Hochschild (1997) analyser tidskulturen og tidstrukturen i bedriften "Americo" legger hun vekt på hvordan "mye tid tilstede" på jobben symboliserer innsatsvilje og høy motivasjon hos de ansatte, mens det å gå hjem "i rett tid" symboliserer at du ikke er like arbeidsvillig og hengiven til jobben. Dette til tross for at det rent faktisk ikke er sikkert at den personen som sitter lenge med lys på kontoret om kveldene og i helgene, nødvendigvis får gjort så mye mer av reelle arbeidsoppgaver enn det den personen som går hjem i rett tid.

I et sosiologisk perspektiv kan *tid* forstås og analyseres både som *struktur og relasjon*. Giddens (1981) gir forståelsen av tid en kvalitativ funksjon gjennom å vise hvordan tiden er knyttet til sosiale strukturer i samfunnet. I denne forståelsen er ikke tid noe passivt som ligger utenpå strukturene men snarere er tid og sted en del av sosiale strukturer.

Tidsstrukturene i samfunnet binder opp og styrer livene våre i større grad enn vi kanskje tenker over i det daglige. Barns tid kan være strukturert gjennom barnehage, skole og fritidsaktiviteter og arbeidslivet er den mest sentrale strukturen for regulering av de voksnes tid. På samme måte som tidsstrukturene i de voksnes arbeidsliv har betydning for barnas tid, har tidsstrukturene i barnehage og skole betydning for foreldrenes tid. I artikkel 3 viser jeg eksempelvis hvordan barnehagens åpningstid også kan være tidsregulerende for når foreldre må avslutte dagen på jobben, mens et dagmammatilbud i større grad kan tillate lengre arbeidsdager for foreldrene, fordi det kan gjøres avtaler med dagmamma om at barnet skal bli hentet seinere.

Verken foreldre eller barn forholder seg passive i forhold til tidsstrukturene. Jeg har i denne avhandlingen vært opptatt av å forstå både barn og foreldre som aktive og handlende aktører i relasjon til hverandre og i relasjon til de tidsstrukturene de er en del av.

"*Det knaker i samfunnets tidsstrukturer*", sier Anne Lise Ellingsæter (2005) i en diskusjon av begrepet tidsklemme. Det handler ikke bare om endringer i familien og i arbeidslivet men om komplekse samordningsprosesser mellom livssfærer, i tid og rom. Endringer i familien er ennå ikke nedfelt i utforming av politikk og arbeidsliv. Det er et "etterslep" i sosialpolitikk og sosiale institusjoner i forhold til de endringer som har blitt skapt av at kvinner i dag vil være en del av det lønnede arbeidslivet, også når de er blitt mødre. Ellingsæter viser til at barnehageutbyggingen i Norge har gått seint i forhold til mødrenes yrkesaktivitet, og

barnehagenes og skolens tidsstrukturer er i utakt med arbeidslivets tidskulturer (Ellingsæter, 2005).

I denne avhandlingen står nettopp dette ”*etterslepet*” og denne ”*utakten*” sentralt.

Velferdsordninger som kontantstøtte, barnehage og skolens tidsstruktur sees i sammenheng med fedres og mødres deltakelse i ulike arbeidstidskulturer. Dette gjør jeg gjennom å ha fokus på familienes hverdagsliv, og ikke minst gjennom barns egne forståelser og perspektiver.

Jeg har skilt mellom standardiserte tidskulturer og fleksible tidskulturer i arbeidslivet. Som jeg var inne på innledningsvis, har mitt utgangspunkt vært at arbeidslivet regulerer foreldres tid ulikt. I dagens arbeidsliv har noen svært fleksible arbeidstidsordninger, mens de fleste fortsatt har mer standardisert arbeidstid. Timelister, stemplingsur eller en mer moderne registrering av tilstedeværelse ved hjelp av pålogget pc er vanlig ved mange norske arbeidsplasser. Uavhengig av hvilken måte arbeidstiden blir registrert og kontrollert på er fysisk tilstedeværelse fortsatt en forutsetning for å kunne utføre jobben på svært mange arbeidsplasser. Mange kunnskapsbaserte arbeidsorganisasjoner har imidlertid mer fleksible arbeidstidsordninger, der jobben ikke alltid krever tilstedeværelse. Her er det viktigste er å få jobben ferdig til en gitt tidsfrist, når på døgnet den blir gjort eller hvor den blir gjort er ikke like viktig (Bungum og Kvande, 2002). Ofte er de fleksible tidskulturene blitt forstått som de mest familievennlige og da innforstått som barnevennlige, men samtidig har arbeidslivsforskningen pekt på at fleksible tidskulturer ofte innebærer grådige tidskrav og høy arbeidsintensitet (Brandth, Bungum og Kvande, 2005, Brandth og Kvande, 2005, Børve og Kvande, 2006)

I boka “Time Bind” introduserer Hochschild (1997) til dels helt nye perspektiver på tid og forståelser av hva tid er for oss mennesker. Hennes analyser av tid kan sies å være inspirert av symbolsk strukturalisme og interaksjonisme (Smith, 1996). Selv sier hun at hun bruker et ”relasjonelt perspektiv” på tid. Tid blir i følge denne forståelsen ikke bare noe kan måles på klokka, men også noe som skapes i relasjoner mellom mennesker. Det finnes også en sosial og en følelsesmessig tid og Hochschild bruker dette perspektivet til å se nærmere på hva mennesker gjør med tiden sin og hvordan deres arbeid og familieliv virker inn på deres disponeringer.

” In this alternative view, time is to relationship what shelters are to families, not capital to be invested but a habitat in which to live” (Hochschild, 1997, p52.)

Selv om Hochschild tydelig viser hvordan tid er struktur og legger føringer gjennom arbeidstidsordninger på bedriftsnivå og styrer de ansattes muligheter for å disponere egen tid, er hun også opptatt av hvordan ansatte selv kan styre ikke bare tidsdisponeringer, men også hvordan forståelser og selve følelsen av tid som former hverdagslivet. Herunder ser jeg at Hochschild legger til grunn et aktørperspektiv gjennom å betegne mennesker som ”tidsarkitekter” som strukturerer tiden for å beskytte sine nærmeste relasjoner. ”Tidsarkitektene” arbeider ikke i et sosialt vakuum, men må stadig være i forhandling (interaksjon) med andre aktører og om hvordan byggverket skal se ut (Hochschild, 1997).

Jeg har i denne avhandlingen ønsket å legge til grunn Hochshilds relasjonelle forståelse av tid. Her har begrepet *tidspraksiser* (Hochschild 1995) som inkluderer hva vi gjør for og i mot mennesker vi har relasjoner til, vært sentralt. I denne forståelsen er våre relasjoner til andre viktige for hva vi gjør ut av tiden, og tid er derfor nært knyttet til våre sosiale bånd. Barn opplever ikke tidskulturene i arbeidslivet direkte, men de erfarer foreldrenes tidspraksiser. Foreldrenes tidspraksiser preges og styres imidlertid av de tidskulturene de er en del i arbeidslivet, og tidskulturene er forskjellige.

2.3 Barn som tidsarkitekter

I forskning om arbeidsliv er barn er ofte bare forstått som passive objekter og som et vedheng til voksne arbeidstakere (McKee, Mauther, Gaalilee 2003). Marginalisering av barn i forskning om samfunnet er blitt utfordret og kritisert av nyere barneforskning (James & Prout, 1997, Qvortrup, 1997, Lee, 2001, Hallet & Prout, 2003, Coraso, 2005). I dag gjenkjenner vi heller konstruksjonene av barnet som subjekt, med demokratiske rettigheter i diskusjoner om barns deltakelse og tilstedeværelse i samfunnet vårt, sier Kjørholt (2004). Barns rettigheter og krav på å bli hørt har sprunget frem som en kritikk utført av voksne på vegne av barna. Barn er en ressurs som vi må lytte til og må ikke forstås kun som offer, men som deltakende aktører (Kjørholt, 2004).

I barneforskningen har en derfor vært opptatt av å synliggjøre barn som samfunnsmedlemmer og en har vært opptatt av å utvikle et aktørperspektiv. Et aktørperspektiv involverer en

forståelse av barn som aktive og handlende subjekter og jeg finner dette perspektivet fruktbart når jeg har studert barns opplevelser av og forhandlinger med foreldres tidspraksiser i arbeidslivet⁸.

Nick Lee (1998) diskuterer aktørperspektivet i etnografisk barneforskning og påpeker at ”agency” i sterkere grad bør knyttes til kontekst og relasjoner. I iveren etter å forstå barn som kompetente og handlende aktører, har en kanskje oversett at barn, på samme måte som voksne, alltid beveger seg mellom å være ”uavhengige” og ”avhengige”. Barns uttalelser kan heller ikke leses som ”barns stemmer” fordi barns stemmer alltid er plassert i kontekst og relasjon. Mennesker, enten de er voksne eller barn, vil sjelden opptre som suverene aktører i den forstand at de vil handle uavhengig av kontekst og relasjoner.

Jeg finner at en slik innfallsvinkel kan være nyttig i arbeidet med å inkludere barn som aktører i forhold til de voksnes tidspraksiser i arbeidslivet. Voksne har gjennomgående mer makt og innflytelse i relasjoner til barn. Gjennom Lees (1998) diskusjon av aktørperspektivet ser jeg likevel at det er mulig å lete etter brudd i denne maktrelasjonen. Til tross for at det voksne arbeidslivet i sterk grad påvirker de voksnes tidspraksiser kan aktørperspektivet gjøre det mulig å spørre om barn kan ha innflytelse på hvordan voksne fordeler tiden mellom arbeid og familie⁹.

2.4 Barn som aktører i interaksjon, praksis og forhandling

Jeg har i denne avhandlingen valgt å bruke ulike perspektiver som kan sies å være inspirert av symbolsk interaksjonisme. Disse perspektivene kan knyttes til hvordan barn og foreldre samhandler i ulike hverdagskontekster. Det er mulig å skille mellom *interaksjon*, *praksis* og *forhandlinger* for å utforske hvordan betydninger av kjønn utformes gjennom hva mennesker gjør i den daglige samhandlingen “doing gender” (Kvande, 1998). Jeg har brukt disse innfallsvinklene i forhold til en forståelse av barn som sosiale aktører. I denne forståelsen blir betydninger av å være barn, det å være mor og det å være far i en familie, noe som blir til gjennom interaksjon mellom aktører. Et *interaksjonsperspektiv* innebærer et hovedfokus på

---

⁸ En utvidet diskusjon av problemstillingene som reises i 2.3 ”Barns som tidsarkitekter” finnes i avhandlingens artikkel 2. ”The childless working life”. Problemstillinger knyttet til henholdsvis barns opplevelser og barns forhandlinger er behandlet i artikkel 4. og 5.

⁹ Dette er en problemstilling som reises i artikkel 5.

hvordan barn ikke blir passive objekt, men aktive deltakere gjennom interaksjon med voksne. Jeg ser på hvordan de kan influere gjennom interaksjon med voksne, og påvirke voksnes utforming av hverdagslivet. Interaksjonsperspektivet står sentralt i artikkel 4 der jeg studerer hvordan barn opplever foreldrenes arbeidsliv og hvordan barn og voksnes tid utformes gjennom et samspill av ulike møtepunkter i hverdagslivet.

Et *praksisperspektiv* som gir muligheter for å studere hvordan praksis former sosiale relasjoner, slik Dorothy Smith gjør det i boka “The everyday World as Problematic: A Feminist Sociology” (1987). Denne tilnærmingen kan belyse hvordan barn opplever og influerer på foreldres tidspraksiser i forhold til arbeidslivet. Praksiser må kontekstualiseres, aggregeres og dekonstrueres siden de alltid inngår i komplekse sammenhenger med klasse, kjønn, etnisitet og alder, sier Brandth og Kvande (2003) som har brukt praksisbegrepet for å analysere småbarnsfedres omsorgsarbeid og arbeidsliv. Det er et begrep som er egnet til å fange opp variasjoner og som samtidig inkluderer endringer. Morgan (1996) fremhever hvordan en gjennom praksisbegrepet tar med seg det aktive og det handlende mennesket. I mitt arbeid har praksisbegrepet vist seg å være svært forenlig med et perspektiv hvor barn betraktes som aktive og handlende aktører med egne interesser og behov. Praksisbegrepet står derfor sentralt i flere av avhandlingens artikler. For det første i artikkel 3 der jeg tar utgangspunkt i et *diskursivt perspektiv* for å undersøke småbarnsforeldres forståelser av hva som oppfattes som til barns beste. Da har jeg hovedfokus på hvilke ideer og forestillinger som preger det som danner rammene for tenkning og samtale om barnets beste. Jeg ser så nærmere på hva småbarnsforeldrene faktisk gjør i forhold til barna. Jeg undersøker derfor *praksis* når det gjelder omsorgen for barna og hvilke konsekvenser denne praksisen har for den tiden barna får med foreldrene. Praksisperspektivet står også sentralt i artikkel 4 og 5 der begrepet tidspraksis (Hochschild, 1995) brukes som et analytisk verktøy for å undersøke barns tid med yrkesaktive foreldre. Gjennom å bruke begrepet *tidspraksiser* har jeg ønsket å skarpstille praksisperspektivet nærmere mine problemstillinger om barns tid.

Forhandlingsperspektivet er på mange måter nært beslektet med begrepene om interaksjon og praksis. Denne tilnærmingen er basert på en forståelse av at vi kan ha ulike interesser og at vi forhandler, samarbeider og slåss for våre interesser. Barn kan også være deltakere i forhandlinger om for eksempel hvordan de voksnes tid skal disponeres.

Forhandlingsperspektivet åpner for å studere om barn deltar i forhandlinger og i tilfelle hvordan de forhandler i relasjon til voksne.

Slik jeg ser det er den største utfordringen med å bruke forhandlingsperspektivet på barns samhandling med voksne at forhandlingsbegrepet i dagligtalen knyttes så sterkt til populærforestillinger om hva det vil si å være barn i dag. Å forhandle med barn er noe de fleste foreldre umiddelbart vet hva innebærer. Det handler om hvor grensene skal gå, om oppdragelse og om hvem som skal bestemme. Utgangspunktet er at barn og voksne kan ha ulike interesser. Det kompetente forhandlingsbarnet er først og fremst dyktig på grunn av sin evne til å finne gode argumenter som kan overbevise voksne om at deres interesser bør få gjennomslag. Ofte når barnepsykologer diskuterer forhandlingsbarnet er det knyttet til de problematiske sidene ved at barn opplever uklare grenser og utrygghet fordi voksne fraskriver seg ansvaret med å ta beslutninger i barnets hverdag. Når jeg har brukt forhandlingsbegrepet er det derimot i en videre betydning. I et sosiologisk perspektiv kan derimot forhandlingsbegrepet innebære mye mer av hva som skjer i relasjonene mellom barn og voksne enn det som uttrykkes verbalt og som eksplisitt tar form som konflikter eller interessekonflikter.

Anne Solbergs studie av barns og foreldres forhandlinger viser hvordan et slikt sosiologisk perspektiv åpner opp for å analysere samhandling i familien der verbale og ikke verbale utvekslinger, direkte interaksjon og etablering av regler utgjør noen av formene for forhandling om hva det betyr å være barn (Solberg, 1997). Det er dette forhandlingsperspektivet jeg bruker i artikkel 5 der jeg ser på hvordan barn forhandler om tid med foreldre i ulike tidskulturer.

Forhandlingsperspektivet står også sentralt i Hochshilds analyser av tid. Hun viser hvordan mennesker, både barn og voksne, forhandler åpent og skjult i sine relasjoner på arbeidsplassen og i familien om hvordan tid skal fordeles og brukes. Forhandlingsperspektivet kan knyttes til den symbolske strukturalismen, som kan sies å ha blitt utviklet av antropologen Claude Levy Strauss, (Penner, 1998). Mellommenneskelige forhandlinger står sentralt også i symbolsk interaksjonisme og i bytteteorien i sosiologien. Den symbolske interaksjonismen legger vekt på at vi gjennom forhandlinger utvikler felles forståelser, mens det i bytteteorien forutsettes en interessekonflikt mellom aktørene der forhandlinger blir forstått som det som kan bidra til at konfliktene kan løses (Ahrne & Roman, 1997). Jeg har ment at det har vært hensiktsmessig å inkludere begge disse forståelsene i mine analyser av barn og foreldres tidsforhandlinger.

2.5 Der kvinner og barn er ”de andre”

Det finnes fortsatt et dominerende skille mellom jobb og privatsfære i forståelsen av arbeidstakeren i sosiologisk forskning om arbeid og organisasjon. Barn er knyttet til privatlivet. Joan Acker (1990) sier at arbeidstakeren i organisasjonsteori og organisasjonslogikk fremstår som abstrakte og kroppsløse mennesker i kjønnsnøytrale posisjoner. *Den abstrakte og kroppsløse arbeidstakeren har ingen seksualitet og føder ikke barn.* Studier av arbeidsplassen og studier av familielivet har vært preget av atskilte undersøkelsessfærer (Deven et al. 1997).

Seinere, når kjønnsrollemodellen ble brukt som forklaring, fremsto gjerne kombinasjon mellom lønnet arbeid og ulønnet arbeid i hjemmet som ensbetydende med belastninger og ulemper for kvinner (Kvande og Rasmussen, 1992). Belastningene ble forstått som et resultat av kvinners prioritering av familien. Kvinne- og kjønnsforskning kritiserte denne tilnærmingen til kvinner i arbeidslivet og bidro til økt innsikt og mer nyansert kunnskap om betydninger av kjønn i organisasjoner og arbeidsliv (Kanter, 1977, Calas & Smircich 1989, Kvande og Rasmussen 1990, Acker 1990).

Den dualistiske forståelsen av *produksjon* på den ene siden og *reproduksjon* på den andre er fortsatt dominerende i sosiologisk forskning og preger tankemåtene og analysene av sosiale fenomen og prosesser i samfunnet. Acker (2005) viser hvordan begrepsdikotomier som produksjon/reproduksjon, lønnet/ulønnet og marked/omsorg er tungt basert på kjønnede prinsipper. En markedsøkonomi kan ikke eksistere uten en organisasjon utenfor som tar seg av reproduksjonen og dermed tilgangen på fremtidig arbeidskraft. Acker (1993) bruker begrepet organisasjonenes kjønnede understruktur for å synliggjøre dette forholdet.

Miriam Glucksman (2000) har introdusert begrepet ”Total social organization of labour” som kan brukes som et teoretisk rammeverk for å kunne forstå de komplekse sammenhengene mellom arbeid i den ulønnede økonomien og arbeid i pengeøkonomien. Begrepet er ikke ment å være en teori om årsaksrelasjoner, men en måte å analysere et empirisk materiale for å få økt innsikt i hvordan menns og kvinners arbeid veves sammen i ulike sektorer (Glucksman, 2000).

Når et barn blir født og vokser opp innebærer dette omsorgsarbeid for mødre og fedre. Forsatt er det slik at det er mødrene som gjør hovedtyngden av dette omsorgsarbeidet. Etter hvert som barnet vokser blir det mer selvstendig og vil ikke trenge så mye hjelp fra foreldrene. Det som imidlertid ofte oversees er at barn ikke bare skaper merarbeid for mødre og fedre. Barns arbeid kan også være av stor betydning for tilbudet av arbeidskraft. En storesøsters tilsyn og omsorg for småsøsken i skoleferien kan eksempelvis gjøre det mulig for far og mor å gå på jobben. Barns arbeid har likevel gjerne blitt oversett og usynliggjort til tross for at barn gjør en betydelig arbeidsinnsats i hjem og nabolag (Solberg og Vestby, 1987, Smedsrud, 1995). Arbeidet barna gjør kan på denne måten sammenliknes med det nedvurderte, usynlige og ulønnende arbeidet kvinner tradisjonelt har utført i hjemmene. Barns arbeid foregår for en stor del i reproduksjonssfæren og utenfor arbeidslivet. I artikkel 5 diskuterer jeg betydninger av barns arbeidsinnsats i familien knyttet til fedres og mødres mulighet for å bruke tid i arbeidslivet. Mitt fokus i denne avhandlingen er ikke bare på barn som omsorgsmottakere, men også som omsorgsgivere og arbeidskraft i familien.

2.6 Mot et mer barnevennlig arbeidsliv?

Jeg har her ønsket å diskutere noen av de sentrale samfunnsmessige og teoretiske perspektivene som ligger til grunn for artiklene i denne avhandlingen. Først gjennom å problematisere hvilke forståelser av barn og barns posisjon som finnes i samfunnsdebatt og i forskning om arbeidsliv. Jeg har vist hvordan barneforskningen kan tilby alternative perspektiver på barn og barndom og argumentert for fruktbarheten av et aktørperspektiv. Videre har jeg ønsket å vise hvordan et *relasjonelt perspektiv* på tid kan åpne for nye innfallsvinkler og ny kunnskap. Interaksjon, praksis og forhandlinger har vært sentrale perspektiver for meg i arbeidet med avhandlingen, jeg har derfor diskutert disse perspektivene i relasjon til mitt prosjekt om barns tid og foreldres arbeidsliv. Å inkludere et barneperspektiv på foreldres arbeidsliv forutsetter at en ikke tenker seg grensene mellom pengeøkonomi/produksjon og ulønnet økonomi/reproduksjon som stabile og absolutte. Jeg har i denne avhandlingen argumentert for det jeg vil kalle *et mødrevennlig arbeidsliv*. Et mer mødrevennlig arbeidsliv vil trygge flere barns levekår og dermed være noe av det mest effektive for å unngå sosial ekskludering og segregering i fremtidens kunnskapssamfunn. Bedre arbeidsvilkår for flere mødre vil derfor være et viktig steg mot et mer barnevennlig og inkluderende samfunn.

3. Metode, design og analytiske grep

Artiklene i denne avhandlingen baserer seg på datamateriale *fra to kvalitative undersøkelser*. Det første materialet ble samlet inn i forbindelse med evalueringen av kontantstøtten (Bungum, Brandth og Kvande 2001). Kontantstøtteundersøkelsen baserte seg på dybdeintervju med småbarnsforeldre på tre ulike arbeidsplasser. I artikkel 1 og artikkel 3 er analysene basert på dette materialet. Det andre materialet jeg bruker omfatter også intervju med barn og deres foreldre. Dette materialet ble samlet inn våren 2005 i tilknytning til arbeidet med denne avhandlingen og til forskningsprogrammet "Foreldres tidskonflikter og det fleksible arbeidslivet" ved NTNU. Design og metode i denne andre undersøkelsen, kan betraktes som en videreføring av de erfaringene vi gjorde i kontantstøtteprosjektet. Artikkel 4 og artikkel 5 er basert på dette materialet.

Et krav som må stilles til empiriske undersøkelser, enten de er kvantitative eller kvalitative, er etterrettelighet. Når analyser av et empirisk materiale har en høy grad av standardisering, slik som i kvantitative undersøkelser (og noen ganger i mer standardiserte kvalitative undersøkelser) kan troverdighet i analysearbeidet vurderes ut fra om en annen person ville komme til samme resultat ved å gjøre akkurat den samme undersøkelsen. I en diskusjon av generalisering i kvalitativ metode viser Andenæs (2000) hvorfor det er problematisk å tenke etterrettelighet på denne måten i kvalitative undersøkelser, der arbeidet med analysen er skrittvis, systematisk og ofte svært tidkrevende. De standardiserte og kvantitative analysene fremstår ofte som oversiktlige og kontrollerbare. Bak alt dette ryddige og oversiktelige kan det imidlertid være andre trinn i forskningsprosessen som ligger skjult, hevder Andenæs, og sikter til manglende problematisering av teoretisk forståelse eller operasjonalisering i bruken av standardiserte måleinstrumenter i mange kvantitative analyser. Uansett metodevalg er det en utfordring å tydeliggjøre de analytiske grep og redskaper en benytter seg av, og stille dem til rådighet for diskusjon, videreutvikling og læring (Andenæs, 2000).

Intensjonen min i dette avsnittet av avhandlingen er nettopp å gi innsyn og dermed invitere til diskusjon og videreutvikling av det arbeidet jeg har gjort. Det vil jeg gjøre gjennom tydelige beskrivelser og diskusjon av forskningsprosessen som ligger til grunn for avhandlingen. Gjennom å gi innsyn i de overveielser og valg jeg har gjort gjennom forskningsprosessen hva angår utforming av design, metodeteknikker og analytiske grep, ønsker jeg å styrke etterretteligheten i mitt arbeid.

Jeg diskuterer først design og metodevalg i tilknytning til kontantstøttematerialet og deretter tar jeg for meg gjennomføringen av undersøkelsen som ligger til grunn for ”barns tid-materialet” og hvordan ideene fra kontantstøtteprosjektet ble videreført. Videre diskuterer jeg spørsmål knyttet til generaliserbarhet og validitet i kvalitative undersøkelser. Til slutt tar jeg opp mer vitenskapsteoretiske spørsmål knyttet til objektivitet og feministisk standpunkt-epistemologi (Harding, 2004) og spørsmålet om hva som skiller barn fra voksne informanter.

3.1 Bakgrunn for metodeopplegg og design i kontantstøtteprosjektet

Problemstillingene i kontantstøtteprosjektet ”Ulik praksis – ulike konsekvenser” (Bungum, Brandth og Kvande, 2001)¹⁰ var knyttet til møtepunktet mellom arbeidsliv og familieliv. Prosjektets hovedmål var å belyse hvilke konsekvenser ulik bruk av kontantstøtten hadde for likestilling mellom kjønnene i familie- og arbeidsliv. Gjennom prosjektet koblet vi kontantstøtten som velferdsordning opp mot arbeidstakeres situasjon i ulike bedrifter. Vi var her spesielt opptatt av hvordan ulike typer lønnsarbeid virket inn på småbarnsforeldrene i forhold til kontantstøtten, men også hvordan bruk av kontantstøtte ble forhandlet mellom foreldrepårene og hvordan disse forhandlingene virket inn på likestilling mellom mødre og fedre.

Vi ønsket oss mer innsikt i *hvorfor* praksis i forhold til kontantstøtten fordelte seg slik den gjorde i befolkningen, gjennom å vise ulike prioriteringer blant yrkesaktive småbarnsforeldre og *hva* som virket inn på disse prioriteringene. Problemstillingene krevde at vi søkte etter å forstå fenomenen, variasjoner og sosiale prosesser fremfor å få frem tallmessige sammenhenger.

Undersøkelsesopplegget ble derfor basert på kvalitative casestudier på tre ulike arbeidsplasser. I casestudier er ikke hovedpoenget å sikre representativitet i utvalget, slik det er i større spørreundersøkelser. Derimot skal utvalget av case være teoretisk og strategisk basert, på samme måte som når forskeren i laboratoriet velger ut et nytt emne for et eksperiment (Yin, 1991). Vi foretok derfor et strategisk utvalg av tre bedrifter der følgende utvalgskriterier var viktige:

---

¹⁰ Denne gjennomgangen av metode og gjennomføring i kontantstøtteprosjektet baserer seg for en stor del på kapittel 2. ”Metodeopplegg for prosjektet” i rapporten ”Ulik praksis – ulike konsekvenser” (2001:9, Bungum, Brandth og Kvande)

- at fedre med barn i kontantstøttealder var representert
- at ulike yrker og kompetanser var representert
- at ulike organisasjonsstrukturer var representert

De ulike arbeidsplassene skulle sikre oss variasjon i utvalget med hensyn til praksis i forhold til kontantstøtten, samtidig skulle de representere ulike arbeidslivskontekster og gi oss innsikt i hvordan disse virket inn på hvilke løsninger som fremsto som mulige for småbarnsforeldre. Et design som dette trengte likevel ikke utelukkende gi oss data om variasjon og ulikheter, det åpnet også for å studere fenomener på tvers av de tre arbeidsplassene.

Arbeidsplassene i utvalget kan kort presenteres slik:

Arbeidsplass A: - KUNNSKAPSBEDRIFTEN hvor de ansatte i vårt utvalg var forskere. Vi hadde både mødre og fedre i dette utvalget, men bedriften var mannsdominert og hovedtyngden av de ansatte var sivilingeniører.

Arbeidsplass B: - SYKEHUSET hvor de ansatte i utvalget vårt var sykepleiere/spesialsykepleiere, en arbeidsplass der flertallet av de ansatte i disse yrkene var kvinner.

Arbeidsplass C:- INDUSTRIBEDRIFTEN hvor de ansatte i vårt utvalg var fagarbeidere innen området energiforsyning/elektromontasje, en bedrift der flertallet av de ansatte var menn.

Disse tre arbeidsplassene representerte ulike arbeids- og organisasjonsbetingelser og vi ønsket på denne måten få innsikt i hvordan disse virket inn på valg av ordninger for tilpasning mellom familieliv og arbeidsliv. Ved hjelp av ledelsen på de ulike arbeidsplassene fant vi frem til ansatte som hadde barn i kontantstøttealder (fra 1 til 3 år). I tillegg til å intervju ansatte fedre eller mødre ba vi også om å få intervju deres partnere. Vi ønsket på denne måten å få innsikt i hvordan fedre og mødre forhandlet om tidsbruk og fordeling av oppgaver. Intensjonen var også at materialet skulle gi ny kunnskap om småbarnsfedres forhold til kontantstøtteordningen. Vi ville gi småbarnsfedrene status som sentrale informanter og dette var også grunnen til at utvalget inneholdt to mannsdominerte bedrifter.

På bakgrunn av at vi var ute etter å fange opp småbarnsforeldres vurderinger, meninger, opplevelser, tanker og intensjoner i forhold til kontantstøttens betydning for likestilling i deres arbeids- og familieliv, valgte vi å bruke dybdeintervju som fremgangsmåte. På denne måten ville vi også få informasjon om hvordan småbarnsforeldrene forhandlet om tilpasninger mellom arbeid og det å ha omsorg for småbarn. Vi brukte følgende fremgangsmåte:

1. For å få kunnskap om arbeidsplassene

- Informantintervju med ledelse og tillitsvalgte
- Gjennomlesning av dokumenter om bedriftene

2. For å få kunnskap om de ansatte og deres partnere

- Intervjuer med de ansatte i tre bedrifter
- Intervjuer med de ansattes partnere

Vi hadde behov for kunnskap om arbeidsplassenes organisasjonsstruktur, rammebetingelser, oppgaveorganisering og familiepolitikk. Dette skaffet vi oss gjennom informantintervju med nøkkelpersoner i ledelse og blant tillitsvalgte, samt gjennom intensive intervju med ansatte og deres partnere. Vi fikk også tilgang på noe skriftlig dokumentasjon om personalpolitikk og organisasjonsutvikling som vi la til grunn.

3.2 Fremgangsmåte og gjennomføring i kontantstøtteprosjektet

Gjennom arbeidet med datainnsamlingen var hovedinntrykket at det var lett å få folk til å stille opp på intervju i dette prosjektet. Kontantstøtteordningen var en sak som engasjerte og som mange hadde lyst å snakke om. Ledelsen i bedriftene vi var i kontakt med var også veldig interessert og var positive til å delta i prosjektet, noe som var til stor hjelp for oss. En av de tre case-bedriftene vi hadde valgt ut viste seg imidlertid å ikke kunne stille nok informanter til oss. Dette var en mannsdominert industribedrift med relativt få småbarnsfedre. Vi måtte derfor bruke en del tid på å finne en ny bedrift som kunne erstatte denne. Arbeidet med å få innpass på arbeidsplasser og tilgang på informanter er ofte både vanskelig og tidkrevende, likevel er det ofte ikke tillagt stor vekt i den kvalitative metodelitteraturen. Et unntak er imidlertid Karin Widebergs bok ” Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt” (2001), der

dette arbeidet er synliggjort og problematisert på en måte som er gjenkjennbar for de fleste som har beveget seg ut i arbeidslivet på datainnsamling.¹¹

Intervjuene i dette prosjektet ble gjennomført som intensive intervju eller dybdeintervju. Med intensive intervju mener jeg for det første at alle intervjuene hadde en varighet fra minst en time og opp til omkring to timer. Videre at alle intervjuene foregikk som samtaler mellom intervjuere og informanter. I disse samtalen brukte vi intervjuguider¹² som vi hadde utarbeidet i forkant. Intervjuguidene ble ikke brukt slavisk og spørsmålene ble ikke alltid stilt i den rekkefølge de var oppført i guiden. De fungerte snarere som en sjekklister i samtalen og ikke som et strukturert spørreskjema der alle spørsmål stilles alltid. De ulike situasjonene som foreldrepårene var i krevde også litt forskjellige spørsmålsstillinger, ikke alle spørsmålene var like relevante for alle. Det var eksempelvis ganske ulike problemstillinger knyttet til en turnusarbeidende deltidsansatt sykepleier sammenliknet med forskeren som hadde arbeidet sitt organisert gjennom prosjekter. Det var derfor nødvendig for oss å arbeide kontinuerlig med intervjuguidene underveis i datainnsamlingen for å ta hensyn til grunnleggende forskjeller mellom arbeidsplassene med hensyn til type virksomhet og arbeidsorganisering. Vi måtte hele tiden vurdere og revurdere spørsmål og diskutere hvorvidt guiden fungerte som et utgangspunkt for å få til en god samtale med informantene på det aktuelle tema.

I tilknytning til dette prosjektet pågikk også arbeidet med seks hovedoppgaver¹³ som på forskjellig vis skulle belyse problemstillinger knyttet til kontantstøtteordningen. Fire av disse oppgavene benyttet seg av det innsamlede materialet (Engan, 2001, Lauritzen, 2000, Storbukt, 2001 og Øverli, 2001) mens to av dem baserte seg på dokumentanalyser av kontantstøtten (Håland, 2001, Olsen, 2003). I mange av intervjuene var vi to intervjuere tilstede mens alle informantene ble intervjuet enkeltvis. Intervjuene ble tatt opp på bånd etter informantens godkjenning, og ble etterpå transkribert av hovedfagstudentene. Båndene ble deretter rutinemessig slettet. Ingen av informantene hadde noe i mot at vi tok intervjuene opp på bånd. Informantene fikk alltid velge sted og tid for intervjuet. Mange av intervjuene har foregått på arbeidsplassene i arbeidstiden, dette gjelder alle nøkkelinformantintervjuene samt mange av

---

¹¹ For aktuelle problemstillinger og gode råd når det gjelder dette, se Wideberg (2001: 62) ”Å komme ut i felten”.

¹² Intervjuguidene finnes i appendiks bakerst i denne avhandlingen

¹³ Alle hovedfagsoppgavene ble levert ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU: Engan, E.T. (2001), Håland, K. (2001), Lauritzen, T. (2000), Olsen, T.L.E. (2003), Storbukt, L. (2001) og Øverli, T.B. (2001)

intervjuene med de ansatte. Spesielt ved kunnskapsbedriften der de fleste hadde egne kontor som vi kunne benytte under intervjuene.

Vi valgte å avgrense intervjuene ved å snakke med foreldrepårene hver for seg. Først og fremst fordi vi ønsket å få dem til å snakke noenlunde fritt, uten påvirkning av partneren. Slike avgjørelser er alltid en vekting av fordeler og ulemper. Erfaringer fra tidligere prosjekter vi hadde jobbet med fortalte oss at vi også kunne ha fått mange fruktbare data på relasjoner og forhandlinger gjennom parintervju, men samtidig har denne typen intervju sine klare begrensninger. I enkelte parforhold er det eksempelvis slik at det er den ene av partene som snakker mest mens den andre forholder seg mer eller mindre passiv i samtalen. Så kan jo dette også være et empirisk funn, men en har likefullt et problem dersom en ikke klarer å fange opp synspunkt fra den "tause" parten. Tema for intervjuet kan også ha betydning i en slik avveining. På forhånd var vi klar over at kontantstøtten, til tross for at den i seg selv var kjønnsnøytral, ble forstått og oppfattet som noe som hadde mest med mødre å gjøre. Vi opplevde også i forkant at enkelte fedre var noe uforstående til at deres synspunkter var interessante i forhold til dette tema. For oss var det viktig at vi klarte å fange opp synspunktene hos både fedre og mødre. Vår intensjon var å behandle fedre som sentrale informanter og vi mente at vi ville ivareta dette hensynet best gjennom individuelle intervju.

3.3 Datamaterialet i kontantstøtteprosjektet

Til sammen hadde vi totalt trettiåtte individuelle intervju med ledere/tillitsvalgte, ansatte og partnere til ansatte på de tre arbeidsplassene. Antallet intervjupersoner fordelte seg imidlertid noe ulikt på de tre arbeidsplassene. På arbeidsplass A. Kunnskapsbedriften ble sytten personer intervjuet, på arbeidsplass B. Sykehuset ble totalt tretten personer intervjuet mens på arbeidsplass C. Industribedriften ble åtte personer intervjuet. Det høyeste antallet intervjupersoner var altså i kunnskapsbedriften, dette hang sammen med at det var den første arbeidsplassen vi var inne i og på det tidspunktet hadde vi også størst behov for å prøve og feile når det gjaldt utforming og struktur på intervjuene. Når vi deretter beveget oss inn i arbeidsplass B og C fant vi det hensiktsmessig å kutte ned på antallet informanter. I bedrift C var det dessuten to ansatte som sa ja til intervju, mens det deretter viste seg at de hadde partnere som ikke ønsket å bli intervjuet, dette er også noe av grunnen til at vi hadde færrest informanter ved denne arbeidsplassen. Et totalt antall på trettiåtte informanter er likevel ganske høyt når det dreier seg om kvalitative intervju i samtaleform med åpne

spørsmålsstillinger. Nedenfor presenterer jeg en oversikt over de informantene vi intervjuet på de tre arbeidsplassene:

CASE A Kunnskapsbedriften

Tabell 3.1 Ansatte i kunnskapsbedriften med partnere, 7 parintervju, 7 kvinner, 7 menn – totalt 14 informanter

Par	Kjønn	Stilling	Alder
1	Mann	Forsker i Case A	37
1	Kvinne	Forsker i annen bedrift	37
2	Mann	Forsker i Case A	31
2	Kvinne	Forsker i Case A	31
3	Mann	Forsker i annen bedrift	31
3	Kvinne	Forsker i Case A	33
4	Mann	Forsker i Case A	43
4	Kvinne	Forsker i Case A	34
5	Mann	Universitetsprofessor	36
5	Kvinne	Forsker i Case A	33
6	Mann	Ingeniør	32
6	Kvinne	Forsker i Case A	33
7	Mann	Avd.leder i Case A	36
7	Kvinne	Forsker i Case A	36

Tabell 3.2 Nøkkelinformanter i Case A Kunnskapsbedriften

Stilling	Kjønn	Utdanning
Ass. direktør (tidl. personalsjef)	Mann	Sivilingeniør
Avdelingsleder	Kvinne	Sivilingeniør
Avdelingsleder	Mann	Sivilingeniør

Som det er mulig å se ut av dette utvalget så var partnere av ansatte i kunnskapsbedriften for en stor del i liknende yrker som forskere eller i annet kunnskapsarbeid. I par 4 og par 7 hadde også begge parter jobbene sine i Case A Kunnskapsbedriften.

CASE B Sykehuset

De ansatte i utvalget på sykehuset var sykepleiere og spesialsykepleiere, totalt ble 13 personer intervjuet i case B.

Tabell 3.3 Ansatte på sykehuset med partnere, 6 parintervju, 6 kvinner, 5 menn, totalt 11 informanter.

Par	Kjønn	Stilling	Alder
1	Kvinne	Spesialsykepleier	34
1	Mann	Sivilingeniør	30
2	Mann	Sykepleier	31
2	Kvinne	Sykepleier	33
3	Kvinne	Sykepleier	30
3	Mann	Ville ikke bli intervjuet	-
4	Kvinne	Spesialsykepleier	40
4	Mann	Elektriker	37
5	Kvinne	Sykepleier	32
5	Mann	Sivilingeniør	31
6	Kvinne	Sykepleier	31
6	Mann	Flyger	35

Tabell 3.4 Nøkkelinformanter på sykehuset

Stilling	Kjønn	Utdanning
Avdelingsleder	Kvinne	Spesialsykepleier med lederutdanning
Oversykepleier	Kvinne	Spesialsykepleier med lederutdanning

CASE C Industribedriften

I industribedriften var de ansatte fagarbeidere og jobbet som montører innenfor energiforsyning og elektromontasje. Til sammen hadde vi intervju med åtte personer i CASE C.

Tabell 3.5 Ansatte i industribedriften med partnere, 4 parintervju, 4 menn og 2 kvinner. Totalt 6 informanter

Par	Kjønn	Stilling	Alder
1	Mann	Tavlemontør	27
1	Kvinne	Fotterapeut	28
2	Mann	Tavlemontør	35
2	Kvinne	Ville ikke bli intervjuet	-
3	Mann	Tavlemontør	34
3	Kvinne	Ville ikke bli intervjuet	-
4	Kvinne	Tavlemontør	34
4	Mann	Hjelpepleier	31

Tabell 3.6 Nøkkelinformanter i industribedriften

Stilling	Kjønn	Utdanning
Hovedtillitsvalgt	Mann	Gymnas, yrkesskole, fagutdanning
Avdelingsleder	Mann	Ingeniør

3.4 Analyser av materialet fra kontantstøtteprosjektet i avhandlingen

I artikkel 1. "Tid til barn" brukes primært data fra intervju med foreldre i kunnskapsbedriften. Dette henger sammen med artikkelens hovedproblemstilling som er å undersøke ulike aspekter ved den fleksible organiseringen og kulturen i kunnskapsbedriften. Dette for å forklare hvorfor kontantstøtten ikke blir valgt som løsning på tidsproblematikken mellom jobb og omsorg for små barn av de foreldrene som jobbet der.

I artikkel 3. "Det beste for barna", brukes datamaterialet fra kontantstøtteprosjektet til å undersøke hvordan foreldrene reflekterer med hensyn til deres disponering av tid til barnet i forhold til jobbsituasjon og valg av omsorgsløsning. Mens jeg tidligere hadde hatt fokus på et

likestillingsperspektiv mellom fedrene og mødrene knyttet til kontantstøtten (Bungum, Brandth og Kvande 2001), så flytter jeg i denne artikkelen blikket mot *barna* i kontantstøttealder. I hvilken grad og på hvilken måte kommer barna til syne i foreldrenes refleksjoner over hvordan de tilpasser arbeidsliv og familieliv? På denne måten forsøker jeg å lese datamaterialet med ”nye briller”. I stedet for å ha hovedfokus på foreldrenes tid med barna, har jeg her blikket på barnas tid med foreldrene. Mitt utgangspunkt er at både arbeidsliv og velferdsstatsordninger legger føringer på foreldrenes valg. Hva som oppleves som viktigst for foreldrene kan selvfølgelig være forskjellig og avhengig av kontekst. En viktig kontekst er foreldrenes yrkesliv.

3.5 Barn som informanter om foreldres arbeidsliv

”Barnet kommer fra at hemmelig sted der tiden renner inn i verden.

Det har med seg spørsmål med skjulte svar- og svar med skjulte spørsmål.

Den som vil lære noe om selve livet bør ikke overse en så sikker kilde.

Bruk tiden – for plutselig er barnet forsvunnet langt inn i en voksen”.

(Fra ”Bare et barn” Trond Viggo Torgersen)

Enkelte vil hevde at den riktige informasjonen om barn får en ved å spørre voksne, sier Per Olaf Tiller (1989) i en diskusjon av det å bruke barn som informanter. Han mener bakgrunnen for denne holdningen er ofte en oppfatning om at barn mangler informasjon om sin egen livssituasjon, og at de mangler evnen til objektivitet, og at de misforstår og feiltolker (Tiller, 1989). Barneforskningen har imidlertid motbevist denne påstanden i kraft av en solid kunnskapsproduksjon om barndom basert på barn som sentrale informanter. Barn kan forstås som eksperter på spesielle dimensjoner ved livet, hevder Tiller (1989). Med utgangspunkt i mine problemstillinger var jeg ute etter å fange opp *barns opplevelser* av foreldres arbeidsliv. Jeg forstår barna som ekspertene på dette området og derfor som de sentrale informantene i denne delen av prosjektet. Det var nettopp barnas kunnskap om sitt eget hverdagsliv jeg ønsket innsikt i.

I denne delen av doktorgradsprosjektet¹⁴ var altså hovedintensjonen å samle data om barns perspektiver på foreldres arbeidsliv og familieliv. Jeg så at tidligere forskning på arbeids- og familieliv enten hadde fokusert på tidsforhandlingene mellom stat og foreldre eller på

---

¹⁴ Deler av denne metodegjennomgangen er enkelte steder overlappende med metodeavsnitt i artikkel 4 og 5

tidsforhandlinger mellom marked og foreldre. Det fantes i det hele tatt lite forskning om hvordan *barn* opplever og påvirker foreldres tidspraksiser knyttet til arbeidslivet. I dette prosjektet ønsket jeg derfor å studere barn som aktører i forhold til hvordan yrkesaktive foreldres tidspraksiser utformes. *Jeg var opptatt av hvordan barn opplever og forhandler med foreldrene om deres tidspraksiser.*

Men selv om barna skulle inkluderes som sentrale informanter var det ikke primært barns arenaer som barnehagen, skolen eller lekeplassen som skulle undersøkes. Ideen var at jeg skulle starte i foreldrenes arbeidsliv og med utgangspunkt i dette finne frem til barna. Jeg var opptatt av at de ulike tidskulturene vi hadde avdekket i kontantstøtteprosjektet måtte ha betydninger for barnas opplevelse av foreldres arbeidsliv. Erfaringene fra kontantstøtteprosjektet fortalte meg også at casesdesignet var godt egnet til å fange opp variasjoner nettopp knyttet til tidspraksiser i arbeidslivet.

Med bakgrunn i problemstillingene i dette prosjektet var det et viktig utgangspunkt for meg å vektlegge *ulike tidskulturer i arbeidslivet som en betydningsfull kontekst* både for barn og voksne. Jeg startet derfor med å tenke design og utvalg med ståsted i foreldres arbeidsliv. Designet skulle også ”matche” det øvrige opplegget i hovedprosjektet ”*Fleksible tidskulturer og foreldres tidskonflikter*”¹⁵.

I kvalitative undersøkelser skal ikke utvalgene være representative med tanke på statistisk generalisering (Yin, 1991). Kravene til utvalgsriterier kan derimot knyttes til at utvalget skal være strategisk og teoretisk basert (Mason, 2005). Jeg valgte her *strategisk* ut to arbeidsplasser og i forhold til problemstillingen skulle disse representere ulike tidskulturer. Med bakgrunn i resultatene fra kontantstøtteprosjektet valgte jeg ut en standardisert tidskultur og en fleksibel tidskultur. Jeg var også opptatt av at casene skulle gjenspeile det kjønnssegregerte arbeidslivet og ønsket derfor å ha en typisk kvinnearbeidsplass og en typisk mannsarbeidsplass som et kriterium for utvalg. På denne måten mente jeg at utvalget oppfylte kravene om å ha både teoretisk og empirisk signifikans.

I forkant av datainnsamlingen hadde jeg følgende forskningsspørsmål jeg ønsket å få besvart:

---

¹⁵ Arbeidet med denne undersøkelsen om barn og de voksnes arbeidsliv er tilknyttet prosjektet ”Fleksible tidskulturer og foreldres tidskonflikter” som ledes av Berit Brandth og Elin Kvande ved NTNU <http://www.sv.ntnu.no/iss/elin.kvande/faft/index.htm>

*Hvordan opplever og forhandler barn med foreldrene om deres tidspraksiser?

*Hvordan påvirker arbeidslivets ulike tidskulturer de forhandlinger barn har med foreldrene om deres tidspraksiser?

*Hvilken betydning har fars og mors ulike arbeidsliv for barns opplevelse av og forhandlinger med deres tidspraksiser?

På bakgrunn av den store debatten om yrkesaktive foreldres tidsklemme var jeg spesielt opptatt av å undersøke hvordan barn som bor i en familie med fulltidsarbeidende mødre og fedre opplever og forholder seg til deres arbeidsliv. Forståelsen av en barnefamilie som ensbetydende med den heterofile vestlige kjernefamilien med mor, far og barn har blitt kraftig kritisert samtidig som den postmoderne familie med dens mange og pluralistiske former er blitt diskutert og forsøkt synliggjort. Mangfold i familietyper som barn vokser opp i er med rette blitt fremhevet som sentralt trekk ved det moderne samfunnet vårt, men samtidig er det viktig å huske på at 75 % av norske barn fortsatt bor i familier med to foreldre (SSB, 2004)¹⁶. I denne undersøkelsen er utvalget av barn og foreldre strategisk og teoretisk basert ut fra et ønske om å få innsikt i hvordan *variasjon eller ulikheter i arbeidsvilkår og tidsorganisering i arbeidslivet kunne ha betydninger for barna*. Variasjon i familietyper med hensyn til etnisitet, skilsmisse eller foreldrenes seksuelle legning har derfor ikke vært sentrale kriterier for meg her¹⁷. Med utgangspunkt i mine problemstillinger ønsket jeg derimot at *startpunktet for undersøkelsen skulle være i foreldrenes arbeidsliv*.

Utvalget av barn var strategisk basert ut fra at jeg ønsket å få innsikt i hvordan variasjon eller ulikheter i arbeidsvilkår og tidsorganisering i arbeidslivet kunne ha betydninger for barna. Jeg valgte derfor ut to ulike arbeidsplasser med hensyn til arbeidstidskulturer. Den ene representerer en *standardisert arbeidstidskultur* med fast arbeidstid og krav om fysisk tilstedeværelse. Dette caset var en barnehage og en typisk kvinnearbeidsplass med skiftordning. Informantene var fulltidsarbeidende mødre som arbeidet som førskolelærere og assistenter. Den andre representerer en *fleksibel arbeidstidskultur* med varierende krav om fysisk tilstedeværelse. Arbeidsoppgavene her var prosjektorganiserte, noe som innebar at arbeidsintensitet og arbeidsmengde var styrt av tidsfrister. Dette caset var en forsknings- og utredningsavdeling (FOU) i en større kunnskapsbedrift som tradisjonelt har vært

---

¹⁶ 17% av barna bodde bare sammen med mor, 3% bare med far, 4% med mor og stefar og 1% med far og stemor. Kilde SSB Befolkningstatistikk 2004

¹⁷ 3 av barna jeg har intervjuet bor ikke i en tradisjonell kjernefamilie, et av barna bor delt tid sammen med far og mor som er skilt, mens to av barna bor i en familie med deres biologiske mor og hennes nye partner (stefar) og deres felles barn (halvsøsken).

mannsdominert, men akkurat på denne avdelingen var det ansatt et flertall av kvinner de siste årene. Informantene i FOU-avdelingen var både mødre og fedre.

For å få innsikt i tidsorganisering og organisasjonsstruktur valgte jeg først å intervju lederne ved de to arbeidsplassene. Så foretok jeg intervju med ansatte som var foreldre til hjemmeboende barn og unge i den aktuelle aldersgruppen fra omkring 5 år og opp til 18 år. I utgangspunktet så jeg for meg at det ville være vanskelig å få yngre barn enn dette til å reflektere rundt mitt tema.

I denne undersøkelsen skulle barna være de sentrale informantene. Valget ble derfor å avgrense antallet voksne informanter noe gjennom kun å intervju en av foreldrene til barna. Totalt har jeg intervjuet 6 mødre som alle jobber i barnehagen og 3 mødre og 2 fedre som arbeidet i FOU-avdelingen. Med unntak av et tilfelle baserer jeg meg på data jeg har fått gjennom mine informanters beskrivelse av partnerens jobb.

3.6 Fremgangsmåte og gjennomføring med barn som informanter

Å rekruttere voksne som informanter til å fortelle om jobben sin, er som oftest ikke spesielt vanskelig eller arbeidskrevende. Å få rekruttert barn til å snakke om de voksnes arbeidsliv var derimot en mer arbeidskrevende prosess enn jeg kanskje var forberedt på. Ikke nødvendigvis fordi potensielle informanter var skeptiske eller negative til prosjektet, men fordi det å involvere barn i et undersøkelsesopplegg ofte krever mer informasjonsarbeid i seg selv. I mitt tilfelle skulle jeg be foreldre om lov til å snakke med barna om mitt tema. Tema om tid til arbeid og familie var i seg selv noe sensitivt med bakgrunn i de heftige debattene om tidskrise og tidsklemme i familien. Jeg opplevde imidlertid at prosjektet mitt ble godt mottatt av foreldrene, og at de barna som jeg intervjuet i all hovedsak var motiverte for å snakke med meg. Jeg tror derfor det var riktig av meg å bruke tid og ressurser på å informere om prosjektet mitt til de potensielle informantene. Informasjonen bidro nok til å redusere usikkerhet både hos barn og foreldre. I det følgende vil jeg gjøre rede for hvordan jeg gikk frem.

Ved begge arbeidsplassene jeg hadde fått tilgang til startet jeg arbeidet med datainnsamlingen med å intervju ledelsen. Jeg betraktet ledelsen som nøkkelinformanter og intervjuet som en

måte å få innsikt i arbeidsplassens arbeidsorganisering og tidskultur på. Samtidig var disse intervjusamtalene en mulighet for meg til å få informert om prosjektet mitt og motivere lederne til å rekruttere informanter blant de ansatte. Jeg var også tildels avhengig av at de var villige til legge til rette for intervjuene med de ansatte. På FOU-avdelingen ble jeg invitert til å presentere prosjektet på et lunsjmøte, og jeg la her vekt på å gi de ansatte fyldig informasjon om hva jeg hadde planlagt angående intervjuene med barna. På forhånd hadde jeg også utarbeidet informasjonsskriv både til barna og til foreldrene om prosjektet, om hvorfor jeg ønsket å snakke med dem og hva vi skulle snakke om. Barna og foreldrene fikk også intervjuguiden på forhånd slik at de skulle være mest mulig forberedt og minst mulig usikre i forkant av samtalene med meg.¹⁸ Jeg hadde to forskjellige informasjonsskriv til barna, ett som var beregnet på de yngste og ett på de litt eldre. Tilsvarende opererte jeg med to ulike intervjuguides, en til de yngste barna og en til de eldre ungdommene.

På lunsjmøtet på FOU-avdelingen var det positiv stemning og jeg ba om at ansatte som hadde barn i den aktuelle aldersgruppe tok kontakt med meg pr. telefon eller e-post. Et par ansatte tok kontakt med meg på allerede på møtet og vi avtalte at de skulle spørre barna sine om de ville delta og deretter ta kontakt igjen. Deretter fikk jeg ytterligere tre henvendelser per e-post fra ansatte med barn som ville delta. Til sammen hadde jeg intervju med fem av de ansatte med barn i FOU-avdelingen.

Noenlunde samme fremgangsmåte ble valgt da jeg skulle rekruttere informanter i barnehagen. Her var det imidlertid ikke like enkelt å få direkte tilgang til personalet gjennom et fellesmøte. De ansatte hadde ikke et felles tidspunkt for lunsj fordi pausene må tas puljevis slik at barna får kontinuerlig tilsyn av personale. Styreren i barnehagen ønsket heller ikke at jeg skulle komme og bruke tid på en presentasjon av mitt prosjekt på personalmøter på kveldstid, siden disse møtene var fylt opp av ting som mer direkte dreide seg om barnehagens drift og dagligliv. Hun påtok seg derfor å dele ut informasjonsmateriell til de ansatte, samt å gi en kort informasjon om prosjektet på neste personalmøte. Jeg tror denne fremgangsmåten førte til at det tok noe lenger tid å få rekruttert informanter fra barnehagen enn fra FOU-avdelingen. Når rekrutteringen i så sterk grad gikk gjennom lederen hadde jeg også mindre kontroll over hva som ble sagt i rekrutteringsøyemed til de ansatte. Jeg var opptatt av at de ansatte ikke skulle

---

¹⁸ Jeg brukte også en skriftlig kontrakt med foreldrene der mine forpliktelser angående personvern og anonymisering inngikk. Se forøvrig vedlegg i appendiks angående informasjonsskriv, kontrakter og intervjuguides.

føle seg forpliktet til å delta dersom de ikke ønsket det. Det var også viktig for meg å formidle at barna for all del ikke skulle presses av foreldre til å bli mine informanter, men at barna skulle ha lyst til å snakke med meg. I den skriftlige informasjonen til barna og foreldrene ble dette også understreket. Selv om prosessen med å skaffe informanter fra barnehagen gikk noe sakte, fikk jeg til slutt rekruttert til sammen seks informanter her. Når jeg først hadde gjennomført de to første intervjuene med barnehageansatte virket det som rekrutteringen gikk lettere. De to som allerede hadde møtt meg til intervju snakket med sine kolleger på jobb og oppfordret dem til å delta. Jeg fikk inntrykk av at de syntes det var spennende å delta som informanter til prosjektet. Barna hadde også gitt dem positive tilbakemeldinger om hvordan de opplevde intervjuet. De positive erfaringene gjorde at de frivillig reklamerte for å delta til sine kolleger og skaffet meg på denne måten flere motiverte og positive informanter.

Intervjuene med de ansatte på FOU-avdelingen foregikk i hovedsak på et møterom eller på kontoret på dagtid. Flere av de ansatte i barnehagen foretrakk også at jeg kom dit for å intervju dem, men da måtte intervjuet foregå etter arbeidstid, da også gjerne på et møterom.

I denne undersøkelsen skulle barna være de sentrale informantene. Valget ble derfor å avgrense antallet voksne informanter noe gjennom å kun intervju en av foreldrene til barna. Totalt har jeg intervjuet 6 mødre som alle jobber i barnehagen og 3 mødre og 2 fedre som arbeidet i FOU-avdelingen. Med unntak av ett tilfelle (der partner befant seg hjemme da jeg var på besøk for å intervju barna og uttrykte et sterkt ønske selv om å bli intervjuet), baserer jeg meg på data jeg har fått gjennom mine informanters beskrivelse av partnerens jobb. Dette er selvsagt en svakhet ved materialet sammenliknet med datamaterialet fra kontantstøtteprosjektet, imidlertid mener jeg at det var en nødvendig avgrensning tatt i betraktning at jeg hadde valgt å konsentrere innsatsen om intervjuene med barna.

Intervjuene med barna tok i hovedsak form som en samtale om deres hverdag. Siden jeg var opptatt av å fange opp barnas hverdagspraksiser tok jeg utgangspunkt i konkrete situasjoner og i hva barna gjorde i løpet av en helt vanlig dag, ofte snakket vi om hva de hadde gjort dagen før eller den samme dagen vi snakket sammen. De fleste av barna var både interessert i og motiverte for å snakke med meg selv om tema om de voksnes arbeidsliv kanskje ikke var det mest spennende de kunne ha tenkt seg. Gjennom samtalene om deres hverdag la jeg vekt på at mine spørsmål om foreldrenes arbeidsliv skulle falle naturlig inn i deres egne hverdagsfortellinger.

Intervjuene med barna foregikk, med et par unntak, hjemme hos dem på ettermiddagstid, mens foreldrene befant seg i et annet rom i huset. Ofte fikk jeg under intervjusamtalen være med på en liten omvisning rundt i huset, opp på loftstua for å se på et Playstation-spill eller ut på balkongen for å beundre kaninen. På denne måten gled også samtalen lettere, spesielt med de yngste barna. Intervjusituasjonen ble ikke fullt så stillesittende og kjedelig som den ellers kunne ha blitt. Barna var på hjemmebane, mens det var jeg som var gjest og ble vist rundt. I forkant av intervjuet brukte jeg også tid på forklare hvorfor jeg ville snakke med dem og at spørsmålene jeg ga dem ble gitt fordi jeg ønsket å lære noe om hvordan de hadde det. Jeg prøvde med andre ord tydelig å formidle at det var barna som var “ekspertene” (Tiller, 1989) på de spørsmålene vi skulle diskutere.

I motsetning til i kontantstøtteprosjektet der vi så å si alltid var to eller flere forskere som var tilstede under intervjuene, var jeg i denne delen av prosjektet alene om å gjennomføre alle intervjuene. Dette hadde både sine fordeler og ulemper. Vanligvis vil jeg hevde at det kun er en styrke å være to forskere under kvalitative intervju. En kan avlaste hverandre under intervjuet og en har noen å “debriefe” med etterpå. Under arbeidet med å analysere tekstmaterialet kan det å være to eller flere som kjenner materialet så avgjort også være en stor fordel. Jeg er imidlertid usikker på hvordan det ville vært for barna å få to voksenpersoner på besøk hjemme for intervju. Da jeg i det tidsrommet intervjuene ble gjennomført heller ikke hadde noen forskerkollega som var tilgjengelig til å være med meg, ble det til at jeg gjennomførte intervjurunden alene. Jeg tok imidlertid alle intervjuene opp på bånd og transkriberte dem senere. Etter hvert intervju brukte jeg tillegg en logg der jeg noterte meg observasjoner og tanker i ettertid. Det kunne være ting som jeg ønsket å ta opp med veileder i etterkant av intervjuene, eller bare strøtanker knyttet til hvordan jeg kunne forstå eller fortolke ting som var blitt sagt under intervjuet. I denne fasen brukte jeg også mye tid på å diskutere og problematisere arbeidet med datainnsamlingen med veileder og mine kolleger i forskningsgruppen jeg tilhørte ved NTNU.

3.7 Datamaterialet med barn og foreldre som informanter

Jeg har til sammen intervjuet seks mødre som jobbet i barnehagen, tre av disse har partnere med standardisert arbeidstid innen sektorer som industri, kommunal renovasjon og offentlig administrasjon. Det var ingen fedre i dette utvalget. Av disse mødrene var det tre som hadde

partner med standardisert arbeidstid mens tre hadde partnere med mer fleksible arbeidstidsordninger. Alle de ansatte jeg intervjuet i barnehagen hadde heltidsstilling, men en av dem hadde 40 % permisjon grunnet omsorg for barn og arbeidet følgelig i en 60% stilling.

Videre har jeg hatt intervju med fem foreldre fra FOU-avdelingen, to fedre og tre mødre. En av fedrene hadde partner med standardisert arbeidstid, mens de øvrige informantene her hadde partnere som også befant seg i tilsvarende kunnskapsbedrifter der tidskulturen kunne betegnes som fleksibel. To av mødrene ved FOU-avdelingen hadde 20% permisjon grunnet omsorg for barn og arbeidet 80% stilling. De øvrige ansatte jeg intervjuet arbeidet i full stilling.

Nedenfor er en oversikt over de atten barna jeg har intervjuet. Som oversikten viser er det stor spredning i barnas alder. Jeg var i utgangspunktet ikke spesielt opptatt av å avgrense utvalget av barn knyttet til en spesiell aldersgruppe fordi jeg så det som mindre betydningsfullt i forhold til mine problemstillinger. I perioden før jeg startet på det konkrete arbeidet med datainnsamlingen presenterte jeg opplegget mitt for undersøkelsen i ulike forskerforum. Alltid kom spørsmålet om hvilken aldersgruppe barn jeg skulle undersøke og hver gang svarte jeg litt unnvikende på dette spørsmålet rett og slett fordi jeg var i tvil. Hadde det noen betydning? Det eneste kriterium jeg brukte var egentlig at barnet eller ungdommen fortsatt skulle bo hjemme hos foreldrene. Jeg skulle ikke intervju unge voksne som var flyttet hjemmefra. En annen begrensing knyttet til alder var hvor små barna kunne være for at jeg kunne intervju dem om foreldrenes arbeidsliv. Jeg var opptatt av at de måtte være store nok til å være i til å uttrykke seg verbalt og reflektere litt om et tema som foreldrenes arbeidsliv. Kan en forvente dette av en fireåring eller av en treåring? Hvis jeg skulle inkludere de aller yngste barna ville det nok kreve andre datainnsamlingsmetoder enn intervju. Siden jeg var usikker var dette et tema jeg tok opp i samtaler med mer erfarne barneforskere ved Norsk Senter for Barneforskning ved NTNU. Jeg fikk ingen absolutte eller entydige råd rundt dette, men tvilte meg videre frem til at jeg skulle sette nedre aldersgrense for informantene skulle være på rundt fem år. Jeg var forberedt på at aldersvariasjonen kom til å kreve litt forskjellig tilnærming og undersøkelsesopplegg og jeg tilrettela derfor intervjuene i forkant ut fra hvilken alder informanten hadde. I tillegg utformet jeg to ulike informasjonsbrev og intervjuguider, en tilpasset de yngste barna og en for de som var eldre.

Tabell 3.7 Oversikt over barn og unge informanter

Kjønn	Alder	Mors arbeidstidsordning	Fars arbeidstidsordning
Jente	11	Fleksibel	Fleksibel
Gutt	5	Standardisert	Standardisert
Gutt	10	Fleksibel	Fleksibel
Gutt	14	Fleksibel	Fleksibel
Gutt	18	Standardisert	Fleksibel
Jente	15	Standardisert	Fleksibel
Jente	8	Standardisert	Standardisert
Gutt	6	Fleksibel	Fleksibel
Gutt	10	Standardisert	Fleksibel
Jente	16	Standardisert	Standardisert
Jente	9	Fleksibel	Fleksibel
Gutt	17	Fleksibel	Fleksibel
Jente	5	Standardisert	Fleksibel
Gutt	11	Fleksibel	Fleksibel
Gutt	15	Standardisert	Fleksibel
Jente	5	Fleksibel	Fleksibel
Jente	7	Standardisert	Standardisert
Gutt	8	Standardisert	Fleksibel

I denne oversikten har jeg også kategorisert foreldrenes arbeidstidskulturer slik at det går frem om barnas foreldre har fleksibel eller standardisert arbeidstidsordning. Åtte av barna hadde begge foreldrene i fleksible tidskulturer, fire hadde både far og mor med standardisert arbeidstid, seks hadde mor med standardisert og far med fleksibel, mens ingen av barna hadde far med standardisert og mor med fleksibel arbeidstid.

3.8 Analyser av materialet med barn og foreldre som informanter i avhandlingen

I denne avhandlingen har jeg brukt intervjumaterialet med barn og foreldre som informanter i artikkel 4 ”Med nøkkelen rundt halsen. Barns opplevelser av mødres og fedres arbeidsliv” og i artikkel 5 ”Når blir jeg henta? Barns tidsforhandlinger med yrkesaktive foreldre”.

I artikkel 4 har jeg ønsket å få frem de typiske trekkene ved de standardiserte og fleksible tidskulturene, derfor bruker jeg primært data fra barna som har både mor og far med standardisert arbeidstid eller både mor og far i fleksibel tidskultur. Det vil altså si barna til de foreldrepårene der mødre jobber i barnehage og fedrene også har jobb med standardisert arbeidstid. Videre bruker jeg intervjuene med de barna som har begge foreldrene i fleksible tidskulturer. Formålet er å rendyrke de standardiserte og fleksible tidskulturene for på denne måten kunne synliggjøre den variasjon og mangesidighet jeg finner i mitt materiale.

I artikkel 5 rendyrker jeg fire typer familiekontekster basert på strategiske kriterier som springer ut fra min problemstilling om barnas forståelser og forhandlinger om tid med foreldrene. De fire typene kontekster er ikke tilfeldige men basert på hva jeg finner som typiske variasjoner i mitt materiale på grunnlag av problemstillingene. De illustrerer kombinasjoner jeg finner av fedres og mødres arbeidsliv og danner rammene for de ulike kontekstene barnas opplevelser og forhandlinger studeres innenfor. At jeg finner akkurat disse kombinasjonene henger sammen med mitt metodiske design knyttet til de standardiserte og fleksible tidskulturene.

Møtene mellom barns og voksnes tidsforhandlinger foregår her i familien ”tosporet – standardisert deltid og fleksibel langtid”, familien ”fleksibel fulltid”, familien ”standardisert fulltid” og familien ”fleksibel langtid”. Disse fire ulike heterofile familiekontekstene har på denne måten fått navn med utgangspunkt i foreldrenes deltakelse i ulike tidskulturer. Dersom en studerer arbeidstidsordninger og kjønn gjennom statistiske analyser vil en også kunne gjenkjenne disse fire ulike familiekontekstene fordi de gjenspeiler de kjønnede mønstrene som avdekkes gjennom ”tallenes tale” om fedres og mødres ulike tidsfordeling mellom lønnet arbeid og familie.

3.9 Gyldighet og analytisk generalisering

For å vurdere en undersøkelses gyldighet står spørsmålet om resultatene kan gi kunnskap av mer generell karakter sentralt. I kvantitative undersøkelser vurderes derfor om det statistiske utvalget som er gjort er representativt for populasjonen det trekkes slutninger om. I forbindelse med kvalitative undersøkelser er logikken annerledes, men formålet er likevel å fremskaffe generell kunnskap om samfunnet. Krav om representativitet for å finne utbredelse

er erstattet av krav om strategisk og teoretisk baserte utvalg. Begrepet *analytisk generalisering* (Yin, 1989) brukes for å beskrive hvordan funn fra en sammenheng kan være gyldige i sammenhenger med tilsvarende kjennetegn.

Fordi dette er en kvalitativ undersøkelse har jeg vektlagt å maksimere variasjonen i undersøkelsesfeltet gjennom å strategisk velge to arbeidsplasser med ulik tidskultur. Gjennom alle artiklene i avhandlingen sammenlikner jeg mine egne funn om barn og yrkesaktive foreldres tid med tidligere forskning og teori på relevante områder. Videre forsøker jeg å integrere resultatene og et nytt perspektiv på barn i eksisterende teori om arbeid og familie. Slik jeg ser det, handler alt dette om å verifisere funn i empiri med tidligere teori, for på denne måten å frembringe kunnskap av generell karakter. Kunnskapsmålet i en kvalitativ undersøkelse som denne er å få en bedre forståelse av kvaliteten ved sosiale forhold. Kvalitet ved sosiale forhold vil innebære og få innsikt i hva sosial samhandling betyr for dem som deltar i den og det å analysere sammenhenger. For meg dreier dette seg om de muligheter kvalitative metoder gir til å videreutvikle eller frembringe ny teori, med grunnlag i empiriske funn.

4. Vitenskapsteoretiske perspektiver

For noen år siden var jeg på et seminar ved Norsk senter for barneforskning (NTNU) der Per Olav Tiller, som må kunne sies å være ”barneforskningens far” i Norge, holdt et foredrag. Etterpå fikk han spørsmål om han kunne gi noen gode råd til oss som skulle bruke barn som informanter. Han svarte at det aller viktigste i intervjuamtaler med barn er at en som voksen må klare å overbevise barn om at en spør fordi en ikke vet, og fordi en faktisk er interessert i hva barn opplever eller mener. Barn er nemlig aller mest vant til at når voksne stiller spørsmål så spør de ikke for å få vite, men for å sjekke om barna svarer riktig.

Jeg vil nå diskutere noen sider ved det å *inkludere barn som informanter* som jeg har gjort i mitt doktorgradsprosjekt. Denne diskusjonen vil jeg knytte opp til begrepet ”*sterk objektivitet*” slik jeg finner det drøftet i Sandra Hardings artikkel ”Rethinking Standpoint Epistemology: What is ”Strong Objectivity”?” (Harding, 2004). Jeg vil drøfte hvordan standpunktepistemologien kan være til hjelp i mitt eget prosjekt som handler om å forstå barn som aktører i forhold til et så voksendominert område som det lønnede arbeidslivet i Norge.

Til sist vil jeg med utgangspunkt fra Hardings begrep ”strong reflexivity” drøfte en artikkel av Anne Solberg (1996) som berører forskeres utfordringer i møte med barn.

4.1 Foreldreperspektiv og barneperspektiv på arbeidslivet

Jeg har nå vist hvordan jeg i mitt doktorgradsprosjekt har brukt ulike innfallsvinkler og intervjudata for å belyse problemstillinger knyttet til *tidspraksiser* i familie- og arbeidsliv. I en del av prosjektet har jeg hatt et voksentrert foreldreperspektiv på den såkalte kombinasjonsproblematikken mellom det å ha tid til omsorg for barn og tid til jobb som i artikkel 1 i denne avhandlingen. Samtidig har jeg vært opptatt av å problematisere fraværet av barn som informanter og aktører i forskning om arbeidsliv generelt og ikke minst i forskning som nettopp fokuserer på tidsbruk knyttet til familieliv og arbeidsliv som i artikkel 2 og artikkel 3. Jeg har anvendt en kvalitativ tilnærming i min datainnsamling. Ved siden av at jeg bruker data fra intervju med yrkesaktive småbarnsforeldre fra kontantstøtteprosjektet, har jeg gjort intervjusamtaler med barn og unge i alderen 5 til 18 år, og med en av deres foreldre.

Som jeg tidligere har drøftet, har et av mine utgangspunkt vært at tid er viktig for å forstå moderne organisering av familieliv. Samtidig har jeg lagt til grunn at arbeidslivet er den mest sentrale arena for voksenregulering av tid i vårt samfunn. Det strategiske og teoretiske kriteriet for utvalg av informanter har vært foreldrenes arbeidsliv og de tidskulturene foreldrene befinner seg i der. Jeg har nærmest insistert på å ”stå i arbeidslivet” for å gjøre dette prosjektet, bakgrunnen for det har vært min overbevisning om at barneperspektiver på de voksnes arbeidsliv vil være fruktbart og gi ny innsikt. Men jeg har også vist til nyere barneforskning der det argumenteres med nødvendigheten av å ikke bare studere barn på barns arenaer som barnehager, skoler eller lekeplasser, men også se barns hverdagsliv i sammenheng med det omkringliggende samfunn (Kjørholt, 2001). Samtidig har jeg ønsket å gjøre barna til de mest sentrale informantene i denne delen av prosjektet. Jeg har ment at selv om barn i liten grad er yrkesutøvere eller ansatte i det lønnede arbeidslivet, betyr foreldrenes arbeidsliv mye for barns hverdagsliv og erfaringer.

4.2 Standpunktepistemologi og barns stemmer

Slik jeg ser det, reiser prosjektet mitt flere interessante vitenskapsteoretiske problemstillinger som kan knyttes til diskusjonene om ”sterk objektivitet” (Harding, 2004). For det første spørsmålet om etnosentrisk tilnærming som Harding diskuterer versus standpunktepistemologien. Her er jeg opptatt av hvordan standpunktepistemologien kan gi innsikt i de utfordringer som jeg og andre forskere har i det å bekle rollen som voksen, men samtidig følge Per Olav Tillers råd om å stille spørsmål til barn ut fra et ønske om å vite og ikke for å kontrollere. Voksne har ikke alltid, men ofte, mer makt og innflytelse enn barn. Er det i det hele tatt mulig å unngå en *etnosentrisk tilnærming* når jeg bruker barn som informanter? I barneforskningen har det vært diskutert hvordan voksne kan bære frem ”barns stemmer” og hvordan voksne kan lære seg ”å se med barns øyne” (Hagbart og Esping, 1992). ”Barns stemmer” er stemmer fra et subjekt under en bestemt diskurs og de reflekterer en posisjon i en sosial diskurs, sier Anne Trine Kjørholt (2001). Min erfaring er eksempelvis at når norske barn skal snakke om de voksnes tid til dem, reflekterer de ut fra den pågående mediedebatt om den såkalte ”tidsklemma” og plasserer seg selv og sin egen situasjon i forhold til denne debatten. (artikkel 5)

Skillet mellom kategoriene barn og voksne fremstår like tydelig som kategoriene mann og kvinne i vårt samfunn. Hva vi forstår som et barn er imidlertid hele tiden i endring (Tiller, 1989). Det jeg har spurt meg om er; hvordan skal jeg kunne klare ”å se med barns øyne” når barnet i meg ”har forsvunnet inn i en voksen”? Det var som voksen jeg skulle forske på barn, og det å være voksen var en helt klar forutsetning for å få gjennomført prosjektet. Likevel kunne jeg tilstrebe en åpen og lyttende posisjon i forhold til barna, jeg har derfor søkt å være bevisst på å unngå et voksensentrisk perspektiv som relaterer alt ungene sier i forhold til voksne standarder om hva som er bra og ikke (Tiller, 1989).

Det er muligheter for at standpunktepistemologien, i denne sammenheng, kan tilby noen verktøy for å gi økt bevissthet og refleksjon rundt min egen posisjon i forhold til mine informanter. I stede for å forsøke å forvandle seg selv til et mikrofonstativ og en slags nøytral formidler av ”barns stemmer”, bør en heller klargjøre sitt eget ståsted og underlegge det like kritiske krav som til de andre delene av mitt forskningsprosjekt. Harding fremhever dette som et av kravene til sterk objektivitet;

”Strong objectivity requires that the subject of knowledge be placed on the same critical causal plane as the objects of knowledge. Thus strong objectivity requires what we can think of as “strong reflexivity””. (Harding, 2004, p. 136)

Mitt umiddelbare førsteinntrykk av begrepet ”strong reflexivity” var at det bidro til økt innsikt i hvordan jeg kunne klargjøre mitt eget ståsted og forskerrolle (en aha-opplevelse). Jeg gikk i gang med å tenke over betydningen av mitt eget ståsted i dette forskningsprosjektet. Mine personlige ”bakgrunnsvariabler” som kjønn, klasse, familie, etnisitet og jobbsituasjon¹⁹ gjorde meg helt åpenbart til en del av det empiriske forskningsfeltet jeg selv skulle studere. Var dette svært uheldig eller var det bare en stor styrke? Jeg så klare fordeler ved å ha så god kjennskap til det feltet jeg skulle studere, men jeg var også bevisst på at det satte krav til meg. Hadde jeg med meg for mange ”tatt-for-gitt-heter” ut i forskningsfeltet? Var det ting jeg trodde jeg visste og som jeg derfor ikke grep fatt i og undersøkte? Faren for dette var jo hele tiden til stede og jeg innså at jeg måtte være bevisst på å legge til rette for innsyn i prosjektet mitt og invitere til diskusjon om det jeg holdt på med. Jeg brukte derfor de anledninger jeg hadde til å presentere både prosjektutformingen på forhånd og resultatene i ettertid til forskerkolleger og til andre interesserte.

Men etter å ha tenkt lenge og mye på hva begrepet ”strong reflexivity” innebar så ble det verre og verre for meg å begripe hvordan jeg rent konkret kunne overføre dette til mine problemstillinger som angikk barn som informanter. Under min grubling over dette kom jeg til å tenke på en artikkel av Anne Solberg (1996) der hun diskuterer det store spørsmålet; hvilken kunnskap er det mulig at voksne kan få om barn? Solberg sier her;” *My methodological interest derives also from the discovery in my own research that reflexivity may be an important source of knowledge*”. (Solberg, 1996: 53) Hun oppfordrer til utforskning av interaksjonen mellom forsker og forskningssubjekt og den spesielle interaksjonen mellom voksne og barn generelt og mener dette også kan kaste lys over hvordan barndom og alder hele tiden konstrueres i samfunnet. I hennes refleksjoner knyttet til henne selv som voksen og forsker og hennes informanter som var barn og unge bruker hun et konkret møte med en ung informant som illustrasjon. Gjennom å i ettertid reflektere over hvordan denne samtalen skred frem analyserer hun sin egen og informantens posisjon. Denne informanten, en ung jente med en yngre lillesøster, gir flere ganger i samtalen negative

---

¹⁹ Etnisk norsk kvinne, mor i heterofil middelklassefamilie, jobb i kunnskapsorganisasjon med fleksibel arbeidstidskultur osv

kommentarer om lillesøsteren. Solberg sier at hun ved flere anledninger i samtalen tenker at hun skal plukke opp disse kommentarene for å hjelpe informanten til også å si noe pent om søsteren. *"I felt it would be "good" for Anette if she was helped to talk about something pleasant which the two of them have done together"*. Men gjennom intervjuet holdt hun seg selv tilbake fordi hun innså at hun var i ferd med å forlate rollen som sosiolog og forsker og heller går over i rollen som irettesettende lærer eller mor. Solberg mener at selv det er åpenbare forskjeller på barn og voksne så skal en som forsker søke å ignorere alderen. Men våre begrep om hva som gjør barn forskjellige fra voksne bør ikke være en del av våre perspektiver på barn som informanter. Det bør være åpent for empiriske undersøkelser å utforske hva alder og status betyr til enhver tid, hevder Solberg. Avslutningsvis konkluderer hun med at det en bør gjøre er å legge fra seg det "en allerede vet" om forskjeller på barn og voksne når en som forsker beveger seg inn i feltarbeidet (Solberg, 1996). Jeg har forstått dette som en slags forlengelse av Per Olav Tillers råd. Du skal ikke bare overbevise barn om at du *ikke har svarene på forhånd*, men du skal overbevise deg selv om det samme.

5. Fra foreldreperspektiv til barneperspektiv - avhandlingens fem artikler

Denne avhandlingen består av fem artikler. Tre av artiklene er publisert som kapitler i norske antologier, en artikkel som kapittel i en internasjonal fagbok og en er under publisering i tidskrift med refereeordning. Den første artikkelen, "Tid til barn" ble publisert i 2002 og ble til gjennom samarbeid med min veileder Elin Kvande. I de fire øvrige artiklene i avhandlingen som er publisert i perioden 2005 til 2007 står jeg som eneste forfatter.

5.1 Velferdsstatspolitikk og foreldres tid i et fleksibelt arbeidsliv

Artikkel 1:

*Tid til barn*²⁰

En hovedmålsetting med innføringen av kontantstøtte i 1998 var å gi småbarnsforeldre mulighet til å ha mer tid med barna. Ordningen kunne derfor forstås som en av flere velferdsstatsordninger som skulle tilpasse forholdet mellom det lønnede arbeidslivet og det å ha tid til å ta seg av egne barn. Kontantstøtten fremsto også som en svært fleksibel ordning tuftet på prinsippet om valgfrihet og muligheter for individuelle tilpasninger for foreldre og en skulle derfor tro at den ville være ideell for det nye fleksible arbeidslivet. I artikkelen utforskes derfor en arbeidsplass i en kunnskapsbedrift med en fleksibel tidskultur som innebærer at mange ansatte jobber mer enn normal fulltid. Datamaterialet baserer seg på kvalitative intervju med foreldre med barn i kontantstøttealder²¹ i denne bedriften. På bakgrunn av kontantstøttens målsetting om mer tid til barna, var disse foreldrepårene spesielt interessante fordi de tilhørte den gruppen av småbarnsforeldre i Norge som til sammen bruker mest tid på lønnet arbeid. Mens mange småbarnsmødre i Norge arbeidet deltid, også før innføringen av kontantstøtte, arbeidet småbarnsmødrene i kunnskapsbedriften fulltid og hadde ikke deltidsarbeidende partnere. Så å si alle foreldrene vi intervjuet i kunnskapsbedriften sa også at de ønsket seg mer tid til barna. Kontantstøtteordningen ble imidlertid ikke brukt av disse foreldrene. I artikkel 1 analyseres ulike aspekter ved den fleksible organiseringen og kulturen i kunnskapsbedriften som kan forklare hvorfor kontantstøtten ikke blir valgt som løsning på tidsproblematikken mellom jobb og omsorg for små barn. Selv om kontantstøtten ikke ble brukt til å redusere arbeidstid mottok flere av disse foreldrepårene kontantstøtte fordi de ikke hadde barnehageplass. Pengene fra kontantstøtten ble da brukt til å finansiere dagmamma²².

Deltidsarbeid var ikke forenlig med arbeidskravene og forventningene til de ansatte i kunnskapsbedriften. Det prosjektorienterte og teambaserte arbeidet gjør det problematisk å

---

²⁰ Bungum, B. og Kvande, E. (2002) "Tid til barn" i Rasmussen, B. og Forseth, U. (red): *Arbeid for livet* Gyldendal, Oslo

²¹ Kontantstøttealder er fra 1 år til 3 år

²² Barnehageforliket i 2003 har ført til en økt utbygging av barnehageplasser, derfor kan en snart ha oppnådd målsettingen om reell valgfrihet for foreldre når det gjelder omsorgstilbud for barna, noe som ikke var tilfellet i 1999/2000 da vi foretok intervjuene med foreldrene i kunnskapsbedriften.

være borte når et prosjekt skal ferdigstilles og teamet trenger deg. Mens norsk velferds-og familiepolitikk tidligere har vært rettet mot at arbeidslivet må tilpasse seg familielivet, ble kontantstøtten en ordning der fedre og mødre selv, gjennom individuelle valg skulle tilpasse sitt familieliv til sitt jobbliv. Kontantstøtten er en valgfri fleksibel ordning som ikke er knyttet til rettigheter i arbeidslivet. Ordningen setter dermed ingen krav til arbeidslivet om tilpasning. Konklusjonen i denne artikkelen er derfor at dersom den politiske målsettingen med familiepolitikken er å skape endringer i tidsbruk i forhold til de minste barna, bør nye ordninger knyttes til arbeidslivet.

5.2 Å inkludere barneperspektiver på arbeidslivsforskningen

Artikkel 2:

*The childless working life*²³

I denne artikkelen introduseres spørsmålet om inkludering av et barneperspektiv på arbeidslivsforskningen. Jeg diskuterer her hvordan barn er blitt forstått i arbeidslivsforskningen og i forskning om familie- og arbeidsliv. Har barn hatt status som selvstendige handlende subjekter i denne forskningen eller er de kun forstått som passive objekt? Er forståelsen av barn ensbetydende med andre ting som inngår som foreldres private eiendom? Er barn passive offer for foreldres arbeidsliv eller blir de også tillagt status som aktører med egne ønsker, meninger og behov? Hensikten med denne artikkelen var også å utforske nye sosiologiske tilnærminger som kunne hjelpe meg til å gripe an mitt prosjekt om barns interaksjon med fedres og mødres arbeidsliv. Min bakgrunn og erfaring fra feministisk arbeidslivsforskning fortalte meg at det fantes likeheter mellom det å inkludere barneperspektiver og det å legge til grunn kjønnsperspektiver på arbeidslivet. Jeg tok derfor utgangspunkt i erfaringene fra de feministiske orienterte retningene og diskuterte hvordan disse kan åpne opp for å inkludere barneperspektiver. Sentralt i denne artikkelen står spørsmålet om hvordan barn kan forstås som aktører i forhold til foreldres disponeringer av tid mellom arbeid og familie. Her benytter jeg tre ulike perspektiver på *interaksjon, praksis og*

---

²³ Bungum, B. (2006): "The Childless Working Life" in Paul Blyton, Betsy Blunsdon, Ken Reed and Ali Dastmalichan, ed., *Work Life Integration - International Perspectives on Managing Multiple Roles*. Basingstoke: Palgrave. Macmillian.

forhandlinger som alle åpner opp for et aktørperspektiv på barns relasjoner til foreldre. Videre bruker jeg her tre tidligere studier som eksempler på hvordan disse perspektivene har vært benyttet i tidligere forskning. I konklusjonene i denne artikkelen vektlegges det at fremtidig forskning om arbeids- og familieliv kan dra fordeler av å inkludere barn som aktører. Perspektiver på ”kombinasjonsproblematikken” kan skarpstilles og nyanseres på samme tid. Å inkludere barneperspektiver kan dessuten bidra til en økt forståelse av sammenhenger mellom de voksnes bruk av tid på arbeid og konsekvenser for barnas hverdagsliv. I dette perspektivet kan vern om arbeidstakerrettigheter og regulerte arbeidstidsordninger være viktige tiltak i en fremtidig velferdsstats omsorgspolitik for barn og foreldre.

5.3 Barneperspektiver på velferdsordninger - omsorgsforståelser og tidspraksiser

Artikkel 3:

*Å velge det beste for barna*²⁴

Hvorfor fikk barneperspektivene så liten plass i debatten om kontantstøtte? Selv om ”det beste for barna” var hovedmotivet bak ordningen så var det sjelden at en kunne lese eller høre noen som begrunnet tydelig hvorfor små barn har det aller best hjemme. Bakgrunnen for å gi foreldre mer valgfrihet gjennom kontantstøtten var tanken om at foreldre er de beste til å vurdere hva som er det best for deres egne barn. Å innføre kontantstøtte for å gi økt valgfrihet var i seg selv en invitasjon til foreldrene om økt refleksjon i forhold til spørsmålet om hva som er det beste for de små barna. Med utgangspunkt i et barneperspektiv så jeg det som interessant i denne artikkelen å se nærmere på kontantstøttens konsekvenser for barnas tid med foreldrene. Jeg problematiserte derfor følgende spørsmål: Hva legger foreldre til grunn for de valgene de gjør med hensyn til tidsbruk i forhold til barna sine, og i hvilken grad kommer barnas behov i fokus?

Jeg har her brukt et datamateriale som består av dybdeintervju med småbarnsforeldre som befinner seg i ulike arbeidslivskontekster. Materialet var i utgangspunktet samlet inn for å få mer kunnskap om foreldrenes situasjon med hensyn til spørsmålet om likestilling i forhold til innføringen av kontantstøtten (Bungum, Brandth og Kvande 2001). Materialet inneholder

---

²⁴ Bungum, B. (2005): ”Å velge det beste for barna” i Brandth, B., Bungum, B. og Kvande, E. (red) *Valgfrihetens tid - Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Gyldendal, Oslo

likevel mye informasjon om hvordan foreldrene reflekterer over sin disponering av tid til barnet i forhold til jobbsituasjon og valg av omsorgsløsning.

Mens jeg tidligere hadde hatt fokus på et likestillingsperspektiv mellom fedrene og mødrene knyttet til kontantstøtten, så ville jeg i denne artikkelen flytte blikket mot *barna* i kontantstøttealder. I hvilken grad og på hvilken måte kom barna til syne i foreldrenes refleksjoner over hvordan de tilpasser arbeidsliv og familieliv? På denne måten forsøkte jeg å lese datamaterialet med «nye briller». Mitt utgangspunkt var at både arbeidsliv og velferdsstatsordninger la føringer på foreldrenes valg. Hva som oppleves som viktigst for foreldrene, kunne selvfølgelig være forskjellig og avhengig av kontekst. En viktig kontekst er foreldrenes yrkesliv. I artikkelen ser jeg også nærmere på om konfliktlinjene i norsk familiepolitikk også kan gjenspeiles i foreldrenes refleksjoner. Konfliktlinjene mellom den ”ahistoriske modellen” og den ”modernistiske modellen” om hva som er det beste for barna, kan gjenfinnes i refleksjonene som foreldrene gjør i våre intervjuer om kontantstøtten. Den ahistoriske modellen kan knyttes til de morsorienterte begrunnelsene og til de jobborienterte begrunnelsene for det beste for barna. De morsorienterte begrunnelsene finner jeg helst hos de som har en tradisjonell arbeidsdeling der mor reduserer sin arbeidstid med kontantstøtte, mens far arbeider like mye som før. Jeg gjenfinner også den ahistoriske modellen i noen av de jobborienterte begrunnelsene, der fars jobb fremstår som svært viktig og barnets tid med far ikke er tillagt like stor betydning som barnets tid med mor.

Den modernistiske modellen gjenkjennes i *de jobborienterte og barneorienterte* begrunnelsene for god omsorg. I de jobborienterte begrunnelsene blir fars og mors jobb det sentrale utgangspunktet for hvordan det reflekteres over omsorgsløsning. Mens kombinasjonen av at barnet har god tid hjemme og god tid i barnehage eller hos dagmamma er det mest fremtredende i de barneorienterte begrunnelsene.

Kontantstøtteordningen skulle gi mer tid til familien og barna. Det var med andre ord en ordning som skulle gi *tid til en god barndom*. I dette kapittelet har jeg problematisert mangelen på et barneperspektiv i utredningene, debatten og evalueringen av kontantstøtteordningen. Å inkludere barn og barndom som et eget ståsted i utformingen av velferdsordninger som nettopp tar sikte på å bedre barns livsvilkår, ville kunne bidra til nye innfallsvinkler på og ny kunnskap om hva som er det beste for barna. Dersom en er enig om at barn er viktige i samfunnet vårt, er mangelen på et barneperspektiv i norsk velferdspolitik og

veldferdsstatsforskning bekymringsfull. Det innebærer å overse at også små barn er individer med egne behov. Argumentasjonen for hva som er bra for barn, blir derfor implisitt og preget av «tatt-for-gitt-heter».

5.4 Barns opplevelser av mødre og fedres arbeidsliv

Artikkel 4:

Med nøkkelen rundt halsen

Barns opplevelser av mødres og fedres arbeidsliv²⁵

Hovedhensikten med denne artikkelen er å utforske barns opplevelser av fulltidsarbeidende mødres og fedres arbeidsliv. Utgangspunktet er at arbeidslivet regulerer foreldrenes tid ulikt. Artikkelen belyser hvordan foreldrenes deltakelse i henholdsvis en *fleksibel og en standardisert tidskultur* påvirker barns *møtepunkter* med de voksnes arbeidsliv i hverdagen. Utgangspunktet er at deltakelse i ulike arbeidstidskulturer gir forskjellige tidspraksiser med ulike konsekvenser i form av *fravær og tilgjengelighet* for barna. Analysen er kvalitativ og konsentrert om ”nøkkelbarns” utforming og opplevelse av sine egne og foreldrenes tidspraksiser. Resultatene viser at barnas fortellinger om egen hverdag gir oss differensierte perspektiver på den moderne barndom. De fleksible tidskulturene kan oppleves som *grenseløse og uforutsigbare* som skaper fraværende fedre med mye reisevirksomhet. De standardiserte tidskulturene avgir mer *forutsigbare tidspraksiser for barna og tydelige grenser* mellom de voksnes jobb og fritid. Skolens tidsstruktur er problematisk for barna med både mor og far i standardiserte tidskulturer, mens den ser ut til å passe mye bedre sammen med de fleksible tidskulturene i arbeidslivet. Et likhetstrekk i alle barnas fortellinger er imidlertid at det å være hjemme etter skolen mens de voksne fortsatt er på jobb gir barna en opplevelse av frihet i en barndom som i stadig større grad organiseres og kontrolleres av voksne.

---

²⁵ Artikkel under publisering, Sosiologisk Tidsskrift 2007

5.5 Om barns tidsforhandlinger og det kjønnete arbeidslivet

Artikkel 5:

Når blir jeg henta? Barns tidsforhandlinger med yrkesaktive foreldre²⁶.

Mitt fokus i denne artikkelen er på barna og deres forhandlinger om tid med foreldrene. Foreldres tidspraksiser kan forstås som resultat av forhandlinger mellom mor og far og mellom deres ulike arbeidsliv. Jeg inkluderer også *barna som aktører* i forhandlinger om tid med foreldrene. Dersom barn forstås som aktører må vi åpne opp for at de utformer sitt hverdagsliv i *relasjon* til sine fulltidsarbeidende mødre og fedre. *Her spør jeg derfor om barn noen ganger kan ha innflytelse på hvordan de voksne disponerer tiden mellom jobb og familie?*

I tillegg til kjønnsarbeidsdelingen mellom far og mor er jeg opptatt av se i hvilken grad barna er inkludert og ansvarliggjort i forhold til arbeidsoppgaver i familien. Jeg tar her utgangspunkt i tidligere forskning som viser at barnas deltakelse i husarbeidsoppgaver kan forstås som en del av en families likestillingsprosjekt og kan ha betydning for hvilken status de har i familien. Siden jeg er opptatt av barns innflytelse i forhold til foreldrenes tilpasninger mellom arbeidsliv og familie spør jeg derfor om barns deltakelse i arbeidsoppgaver i familien kan ha betydning for hvilken innflytelse de får i forhandlinger om tid med foreldrene.

I analysen rendyrker jeg fire typer familiekontekster som er basert på strategiske kriterier som springer ut fra min problemstilling om barnas forståelser og forhandlinger om tid med foreldrene. De fire typene kontekster er ikke tilfeldige, men basert på hva jeg finner som typiske variasjoner i mitt materiale på grunnlag av problemstillingene. De illustrerer kombinasjoner jeg finner av fedres og mødres arbeidsliv og danner rammene for de ulike kontekstene barnas opplevelser og forhandlinger studeres innenfor.

I artikkelen viser jeg hvordan det kjønnete arbeidslivet og familielivet har konsekvenser for barndommens tid. Det kan være både travelt og hektisk i mange familier der mor og far jobber fulltid. Det er mødrene som tar ansvaret for å få til likestilling om arbeidsfordelingen hjemme.

---

²⁶ Publiseres i antologi om familie og arbeidsliv. 2007, Fagbokforlaget

Likestillingen inkluderer ofte de litt større barna. Når både barn og begge foreldre deltar i arbeidet hjemme ser dette ut til å dempe noen av de negative sidene ved tidspresset. Å ha *ansvar for arbeidsoppgaver* i familien ser dessuten ut til å *gi barn en sterkere posisjon som gir innflytelse* i familien.

6. Hovedkonklusjoner og implikasjoner

Hensikten med denne avhandlingen har vært å frembringe ny innsikt i sosiologiske sammenhenger mellom arbeidsliv og familieliv. Mitt hovedanliggende har kort sagt vært å videreutvikle teori fra vår forskning om kontantstøttens konsekvenser og integrere disse resultatene i ny forskning der jeg har inkludert et barneperspektiv på mødres og fedres arbeidsliv. Et slikt prosjekt er i selv overskridende i forhold til tradisjonelle forskningsfærer. Gjennom å inkludere et barneperspektiv til forskning om arbeidsliv og familie har jeg også utfordret de etablerte skillene mellom arbeidslivsforskning og barneforskning. Når mødre i langt større grad enn tidligere arbeider fulltid, er det ikke bare det ulønnede omsorgsarbeidet som blir synlig, mye tyder på at barna også blir mer synlig for samfunnet. De framstår ikke utelukkende som objekter som tilhører privatlivet, men blir i større grad sett som subjekter og som et samfunnsanliggende.

6.1 Velferdspolitik i utakt

Innføring av kontantstøtten satte i gang viktige debatter om hvilken velferdspolitik som skal innføres i fremtiden. Det er i denne forbindelse noen hovedfunn angående kontantstøtten jeg vil fremheve. For det første ordningens manglende tilknytning til rettigheter i arbeidslivet. Det er nettopp dette som gjør den ubrukbar som hjelpemiddel for de småbarnsforeldrene som fra før av bruker mest tid på jobb. Kontantstøtten setter ingen krav til arbeidslivet om tilpasning. Det er den enkelte småbarnsmor og småbarnsfar som har ansvaret for å få til individuelle tilpasninger mellom sitt familieliv og jobbliv. Funnene som presenteres i artikkel 1 viser at når velferdsstatsordningene blir individtilpassede og valgfrie slik kontantstøtten, er det er arbeidslivet som trekker det lengste strået for de foreldre som fra før av som jobber mest. Dersom en politisk sett virkelig er opptatt av å skape endringer i tidsbruk for å gi småbarn mer tid med foreldre, er det fedrenes tidsbruk i arbeidslivet som har det største potensialet for

endring. Endringer i fedres tidsbruk i forhold til barna forutsetter imidlertid at nye ordninger knyttes til kollektive rettigheter i arbeidslivet.

Det andre funnet i forhold til kontantstøtten jeg vil legge vekt på her er at den ser ut til å legitimere forestillingen om at barnets tid med mor er den viktigst for barna. Et av hovedpoengene i artikkel 3 er å vise hva som skjer dersom vi setter spørsmålet om ”tid til barn” på hodet. I stedet for å spørre om hvor mye tid foreldre får til barn spør jeg i stedet om hvor mye tid barna får med foreldrene. Når hovedfokus er på *barns tid* i stedet for foreldres tid, gir det en annen innsikt i barns hverdag. Kontantstøtten passer ”som hånd i hanske” til en kjønnsordning der far arbeider for fullt mens mor reduserer arbeidstid. For barna innebærer dette at de får aller mest tid alene med mor. Kontantstøtten var ment som en familievennlig reform som skulle gi barn mer tid foreldrene. På bakgrunn av dette er det et paradoks at reformen støtter opp om en kjønnsordning som gir barn lite tid med far, som ofte må jobbe mye, og liten tid sammen med både mor og far samtidig.

Mitt siste poeng i forhold til kontantstøttereformen er knyttet til utforming av velferdspolitikken i en videre forstand. Dette henger sammen med min diskusjon innledningsvis om velferdspolitikken og et inkluderende arbeidsliv der jeg var opptatt av å relatere Esping-Andersens (2002) argumentasjon for en ”*Child-Centred Social Investment Strategy*” til mitt eget prosjekt om barndommens tid og foreldres arbeidsliv.

Sett i et europeisk perspektiv kommer den norske velferdsstaten godt ut hva angår barns levekår. Likevel er det en kjensgjerning at vi står ovenfor store utfordringer i fremtiden hva angår segregering mellom de som er innenfor arbeidslivet og de som står utenfor²⁷. Esping-Andersen poengterer de sterke sammenhengene mellom mødres muligheter på arbeidsmarkedet i europeiske velferdsstater og barnas framtidsmuligheter hva angår inkludering i en kunnskapsbasert økonomi. En barneorientert velferdsstatsstrategi vil innebære og sikre at både mødre og fedre har arbeidsvilkår som gir tid til barn kombinert med dagtilbud og skoler for barna med høy kvalitet (Esping-Andersen, 2002). Den norske kontantstøtteordningen er en ordning som går i motsatt retning av en slik velferdsstrategi. Årsaken er at ordningen i så stor grad motiverer mødre med svak yrkestilknytning til å fortsette å holde seg utenfor arbeidslivet samtidig som mye tyder på at svak yrkestilknytning

---

²⁷ Se eksempelvis: Hammer, T. Og Øverbye, E. (red) (2006) *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. Gyldendal Akademisk, for grundig og forskningsbasert dokumentasjon av dette.

vanskeliggjør mødres og fedres muligheter til å være ”kompetente veivisere” (Andenæs, 1998) for barna ut i storsamfunnet.

6.2 Mot mer differensierte forståelser av barndommens tid

Barns fortellinger om egen hverdag sammen med fulltidsarbeidende foreldre kan gi oss *differensierte* perspektiver på den moderne barndom. Variasjonene som kommer frem i barnas opplevelser av og forhandlinger med foreldrenes arbeidsliv, er et bidrag til å nyansere den polariserte debatten om tidsklemme og barns hverdag i Norge i dag. Min intensjon i denne avhandlingen har vært å ha fokus på *ulike praksiser* og barnas forhandlinger knyttet til tid i barns *hverdagsliv*.

Variasjoner med hensyn til foreldres deltakelse i ulike arbeidstidskulturer har vært en sentral kontekst i denne undersøkelsen, men også hvordan den kjønnsmessige tilpasningen mellom arbeidsliv og familieliv preger fedres og mødres tidspraksiser.

Det kan ”gå fort i svingene” i mange familier der både mor og far jobber fulltid, og det er i all hovedsak mødrene som tar ansvar for å drive ”likestillingsprosjektet” på arbeidsdelingen i familien. Likestillingen inkluderer ofte de litt større barna. Når både barn og begge foreldre deltar i arbeidet hjemme ser dette ut til å dempe noen av de negative konsekvensene av tidspresset. De barna som har ansvar for arbeidsoppgaver i hjemmet ser ut til å ha en sterkere posisjon i familien enn de barna som i liten grad har ansvar for arbeid hjemme. For barna handler det om å bli sett som likeverdige og ansvarlige. Barna som derimot i liten grad er involvert i arbeidsoppgaver, nyter muligens en mer behagelig tilværelse, men har primært posisjon som omsorgsmottakere med begrenset innflytelse på foreldrenes tidspraksiser.

I analyser av barnas hverdagsfortellinger finner jeg at fedrenes og mødrenes deltakelse i henholdsvis standardiserte og fleksible tidskulturer skaper ulike opplevelser for barna i møtepunktene med de voksnes arbeidsliv. De standardiserte tidskulturene gir andre tidspraksiser og andre konsekvenser for fravær og nærvær mellom barna og foreldrene enn de fleksible tidskulturene. Gjennomgående i denne avhandlingen viser jeg så til *forskjeller og variasjoner* i barnas hverdagsliv som skapes gjennom foreldrenes ulike tidskulturer.

6.3 Arbeidstidskulturer og barndommens tid

Sentralt i avhandlingen står altså arbeidstidskulturenes betydning for foreldres og barns tid med hverandre. Mitt utgangspunkt har vært at arbeidslivet regulerer og berører de voksnes tid ulikt. I artikkel 1 utforskes arbeidsvilkårene i en fleksibel tidskultur og hvordan disse kan forklare hvorfor småbarnsforeldrene der ikke får til å bruke kontantstøtten. I artikkel 4 viser jeg hvordan de standardiserte tidskulturer innebærer strengere normer, krav og forventninger om fysisk tilstedeværelse enn i de fleksible tidskulturene. På den annen side kan de fleksible tidskulturene oppleves som *grenseløse og uforutsigbare* både av barn og foreldre, mens de standardiserte tidskulturene skaper *forutsigbare tidspraksiser for barna og tydelige grenser* mellom de voksnes jobb og fritid. Når foreldrene i de fleksible tidskulturene tar jobben med hjem kan barna oppleve dem som fraværende selv om de er fysisk tilstede. Barna med foreldrene i de standardiserte tidskulturene opplever derimot sjelden eller aldri at foreldrene jobber når de egentlig har fri, men de kan likevel oppleve foreldrene som fraværende i fritiden fordi de er slitne av jobben. Foreldre i de fleksible tidskulturene er også gjerne lettere tilgjengelige for barna i arbeidstiden enn foreldre i de standardiserte tidskulturene.

Arbeidstidskulturene har også betydning for barnas forhandlinger om tid med foreldrene. Et funn i denne sammenheng er at de fleksible tidskulturene i foreldres arbeidsliv kan være grenseløse med hensyn til tidsbruk, men de kan samtidig gi barna et *større forhandlingsrom* om tid med foreldrene. De standardiserte tidskulturene gir grensesettende tidspraksiser, der *forhandlingsrommet er mindre*, men hverdagen synes mer forutsigbar og oversiktlig for barna.

6.4 Skolens tidsstruktur – et etterslep

Barneperspektivet gir muligheter for utforskning av nye innfallsvinkler på sammenhenger mellom arbeidsliv og velferdspolitik. Avhandlingen viser hvordan barns tidspraksiser skapes i et samspill mellom *arbeidslivets tidskulturer og barnas forpliktete tid i skolen*. Mine funn avkrefter myten om det triste og ensomme nøkkelbarnet som kommer hjem til tomt hus. Kanskje noe av bakgrunnen for denne myten er at mange av de som selv er yrkesaktive foreldre i dag, selv hadde en barndom der mor var hjemme da de kom fra skolen. Tanken på det tomme huset og det ensomme barnet blir derfor så nærliggende å tenke. I samtalene med

barna finner jeg derimot at det å få egen nøkkel er status og det gir en følelse av å være ”stor nok”. Å få egen nøkkel til hjemmet innebærer økt frihet fra voksenkontroll for barna. Det betyr også både økt ansvar og status. Gjennom hvordan barna snakker om det å få egen nøkkel, forstår jeg at dette oppleves som et tegn på at de voksne forstår dem som selvstendige og kompetente.

Jeg finner at det å være hjemme uten voksne kan både gi opplevelser av å være ”liten” og av å være ”stor”, avhengig av hva situasjonen krever. Å være den siste som går om morgenen er en krevende situasjon forbundet med engstelse for å komme for seint eller å glemme noe, det gir en opplevelse av å være ”liten”. Å være den første som kommer hjem er derimot en situasjon som gir en følelse av frihet og kontroll over tiden og en opplevelse av seg selv som ”stor”.

Skolens standardiserte tidskultur krever mye fleksibilitet i foreldrenes tidspraksiser. Barnas fortellinger om egen hverdag synliggjør at skolens tidsorganisering ikke er tilpasset de standardiserte tidskulturene i arbeidslivet. En skole som er stengt for barna om morgenen og som har langt flere ferie- og fridager enn hva de standardiserte tidskulturene i arbeidslivet tillater, er basert på en modell skapt i et samfunn der nesten alle mødre var hjemmearbeidende. Barnas fortellinger viser også hvor mye lettere det er for foreldre i de fleksible tidskulturene å fremstå som ”gode foreldre” som kan følge opp barna om morgenen og ta ut fridager og lengre ferier når det er nødvendig. De typiske kvinneyrkene innen omsorg og service har standardiserte tidskulturer og få muligheter for fleksibilitet. Når norske mødre i så stor grad arbeider deltid kan noe av forklaringen finnes i skolens tidsstruktur kombinert med ønske om å være en ”god mor”.

6.5 Å lytte til barn

Gjennom mitt arbeid med denne avhandlingen har det vært viktig for meg å problematisere hvilke forståelser av barn som finnes i forskning og i samfunnsdebatter. I forlengelsen av dette utforskes i paralleller mellom barns usynlighet og posisjon som offer eller byrde med forståelsen av kvinners posisjon arbeidslivsforskningen i artikkel 2. I denne forbindelse kom jeg seinere til å tenke på Bjørg Aase Sørensens oppfordring om ikke bare forstå kvinner som offer, men å forske på kvinner med et verdighetsperspektiv (Sørensen, 1977). Jeg vært opptatt av å ivareta barns verdighet slik at de ikke ensidig fremstår som passive og hjelpeløse offer i

relasjon til foreldres deltakelse i arbeidslivet. Dette har jeg gjort gjennom å gi barn aktørstatus i forhold til foreldres arbeidsliv. Jeg ser på det jeg har gjort i denne avhandlingen som en fruktbar start på et lengre arbeid som handler om å få voksne til å oppdage verdien av å lytte til “barns stemmer”, også på et så voksendominert område som norsk arbeidsliv. Spesielt har jeg vært opptatt av at barneperspektivet har mye å tilføre arbeidslivsforskningen og politikkkutformingene av en fremtidig og ny velferdsstat. Hvis vi er villig til å lytte, vil vi lære noe nytt.

Litteratur:

Acker, J. (1990): Hierarchies, jobs, bodies. A theory of gendered organizations. *Gender and Society* 5, 390-407.

Acker, J. (1993): Å kjønne organisasjonsteori.
I: *Nytt om kvinneforskning*. Oslo: 1/93.

Acker, J. (2005): *Class Questions: Feminist Answers*.
AltaMira Press.

Ahrne, G. & Roman, C. (1997): *Hemmet, barnen och makten. Forhandlingar om arbete och pengar i familjen*".
Rapport till Utredningen om fordelingen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och man. SOU 1997:139.

Andenæs, A. (1996): Nå må vi skynde oss så vi kommer tidsnok! Barndom, tid og utvikling.
I: Andenæs, A: *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk forum

Andenes, A (1998): Faglige premisser i politiske diskusjoner: Fra kontantstøttedebatten 1997 – 1998
Kvinneforskning 2/98
Oslo Sekretariatet for kvinneforskning i Norges forskningsråd

Andenæs, A. (2000): Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse.
I: Haavind, H. (red.) *Kjønn og fortolkende metode*.
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Andenæs, A (2002): Tidsnød som diagnose og foreldrenes valgfrihet som medisin - blir det bedre barndom av slikt?
I: *Barn i Norge, Årsrapport om barn og psykisk helse*, utgitt av Voksne for barn

Andenæs, A (2005): Takke meg til litt norsk tidsklemme!
<http://kilden.forskningsradet.no/c17249/artikkel/vis.html?tid=36213>

Andersen-Esping, G. with Gallie, D., Hemerijck, A.C, Myles, J. (2002): *Why we need a New Welfare State*.
Oxford: University Press

Alvesson, M. (1995): *Management of knowledge-intensive companies*.
Walter de Gruyter, Berlin.

Alvesson, M. (2000): Social identity and the problem of loyalty in knowledge-intensive companies.
Journal of Management Studies 37 (8), 1101-1123.

Baklien, B., Gulbrandsen, L og Ellingsæter, A.L. (2001): *Evaluering av kontantstøttereformen*.
Norges forskningsråd

Berg, A.J. & Bungum, B. (1998): *Locating the Virtual Community in Norwegian Households*. A report for NCR Financial Service. Trondheim. SINTEF IFIM – rapport.

Brandth, B. og Kvande, E. (2003): *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget

Brandth, B. og Kvande, E. (2005): Fedres valgfrihet og arbeidslivets tidskulturer
I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, NR1 2005

Brandth, B., Bungum, B. og Kvande, E. (red) (2005): *Valgfrihetens tid - Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Oslo: Gyldendal forlag

Brannen, J. & O'Brien, M. (ed.) (1996): *Children in Families Research and Policy*. Falmer Press Bristol

Bungum, B. og Kvande, E. (2002): Tid til barn.
I: Forseth, U. og Rasmussen, B. (red) *Arbeid for livet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Bungum, B. (2005): Å velge det beste for barna.
I: Brandth, B., Bungum, B og Kvande, E (red.): *Valgfrihetens tid - Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*
Oslo: Gyldendal forlag

Bungum, B. (2006): The childless working life.
In: Blyton, P., Blunsdon, B., Reed, K and Dastmalichan, A (ed): *Work Life Integration- International Perspectives on Managing Multiple Roles*. Basingstoke: Palgrave. Macmillian

Bungum, B. (2006): Med nøkkelen rundt halsen. Barns opplevelser av mødre og fedres arbeidsliv.
Artikkel under publisering til *Sosiologisk Tidsskrift*.

Bungum, B. (2007): Når blir jeg henta? Barns tidsforhandlinger med yrkesaktive fedre og mødre.
Bokkapittel under publisering i Kvande, E og Rasmussen, B (red) *Arbeid og familie*. En antologi utgis på Fagbokforlaget 2007

Børve, H. & Kvande, E. (2006): Kjønnede tidskulturer i en global kunnskapsorganisasjon.
I: *Tidsskrift for kjønnsforskning* Nr.3. Oslo: KILDEN Informasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnsforskning i Norge

Calas, M. and Smirich, L. (1989): Using the "F" word: Feminist theories and the social consequences of organizational research.
Paper presented at the August 1989 Academy of Management Meeting, Washington

Castells, M. (2000): *The information age: economy, society and culture*. Blackwell, Oxford.

Christensen, E. og Ottesen, M.H. (2002): *Børn og familier. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om barn og familie.*
København: Socialforskningsinstituttet 02:8

Christensen, E. (2002): Familien klarer presset.
I: *Socialforskning. Nyt fra Socialforskningsinstituttet 2002:2*

Cosaro, W. A. (2005): *The Sociology of Childhood.*
London. Pine Forge Press SAGE publications

Deven, F., Inglis, S., Moss, P. and Petrie, P.(1997): *State of the Art Review on the Reconciliation of Work and Family Life for Men and Women and The Quality of Care Service*
Final Report for the European Commission Equal Opportunities Unit (DGV), November 1997

Ellingsæter, A.L. (1999): Time and The Transformation of Work: The Industrial Time Regime in Flux
I: Birkelund, G. (red): *Kjønn og arbeid – Nye former for arbeidsliv.* Konferanserapport del 1. OSLO NFR.

Ellingsæter, A.L. (2003a): The complexity of family policy reform. The case of Norway.
European Societies, 5 (4): 419-443

Ellingsæter, A.L. (2003b): Når familiepolitikken ikke virker...Om kontantstøttereformen og mødres lønnsarbeid.
Tidsskrift for samfunnsforskning, 44(4): 499-527.

Ellingsæter, A. L (2004): Tidskrise i familien?
I: Ellingsæter, A.L og Leira, A (red.) *Velferdsstaten og familien.*
Oslo: Gyldendal Akademisk

Ellingsæter, A. L (2005): Tidsklemme - metafor for vår tid.
I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Årgang 46, nr 3 s297 -326

Ellingsæter, A.L. og Gulbrandsen,L. (2005): Den lange veien - barnehage som reell valgmulighet.
I: Brandth, B., Bungum, B. og Kvande, E. (red.): *Valgfrihetens tid - Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet.*
Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ellingsæter, A.L. og Solheim, J. (2002): Makt – kjønn – arbeidsliv: Teoretiske landskap. I:
Ellingsæter, A.L. og Solheim, J. (red.): *Den usynlige hand. Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv.*
Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ermisch, J. and Francesconi, M. (2003): Working Parents: The Impact on Kids.
In: *ISER Newsletter Autumn 2003*, University of Essex: Institute for Social & Economic research

Frønes, I. (1998): *Den norske barndommen.*
Oslo: Cappelen. Akademiske forlag

- Frønes, I. og Brusdal (2000): *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid.* Oslo: Fagbokforlaget.
- Galinsky, E. (1999): *Ask the children. What America's Children Really Think About Working Parents*
New York: William Morrow and Company, INC
- Giddens, A. (1981): *A Contemporary Critique of Historical Materialism: Voll: Power Property and The State*
Berkley, California: University of California Press.
- Glucksman, M. (2000): *Cottens and Casuals: the Gendered Organization of Labour in Time and Space.*
Sociology Press, Durham.
- Grollman, E. A. and Sweder, G (1989): *Teaching Your Child to Be Home Alone.*
New York: Macmillian
- Hagbard, S. og Esping, U. (1992): *Med barns ögon.*
Allmanna Barnhuset, Stockholm
- Hallett, C. and Prout, A. (ed) (2003): *Hearing The Voices Of Children - Social Policy For a New Century.*
London: RoutledgeFalmer
- Harding, S. (ed.) (2004): *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual & Political Controversies.*
New York & London: Routledge
- Haugen, G.M. (2007): *Divorce and Post-divorce. Family Practice: The Perspective of Children and Young People.*
Doctoral thesis for the degree of doctor rerum politicarum. NTNU/Norsk senter for barneforskning.
- Hellevik, T. (2000): *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring.*
Oslo: Rapport. NOVA.
- Hochschild, A. R. (1995): Work, family and Time as the Locus of Symbolic Interaction In: *William Aubert Memorial Lecture.* 1995, Oslo: ISF report 96:6 (22)
- Hochschild, A. R. (1997): *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work.*
New York: Metropolitan Books,
- Håland, K. (2001): *Kontantstøtten- et veiskille i norsk familiepolitikk? Hovedfagsoppgave i statsvitenskap.* Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.
- James, A., Jenks, C., and Prout, A. (1998): *Theorizing Childhood.*
London: Polity Press.

Jacoby, A. L. og Näsman, E. (1989): *Mamma pappa jobb. Föräldrar och barn om arbetets vilkor.*

Stockholm: Arbetstlivscentrum

Jensen, A. M. & McKee, L. (ed) (2003): *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotiation.*

New York: Routledge/Falmer

Jensen, A.M. (2003): *Fra nyttebarn til byttebarn. Barns verdi og demografi.* Oslo, 2003, Gyldendal Akademisk

Jensen, A. M (2004): Harde fakta om myke menn.

I: Ellingsæter, A.L og Leira, A. (red.) *Velferdsstaten og familien.*

Oslo: Gyldendal

Kanter, R.M. (1977): *Men and Women of the Coporation.*

New York: Basic Books.

Kjeldstad, R. (2006): Hvorfor deltid?

I: *Tidsskrift for samfunnsforskning* 2006-4

Kjørholt, A. T. (2001): The Participating Child – A Vital Pillar in This Century?

Nordic Educational Research. Volume 21, No 2/2001

Kjørholt, A.T. (2004): *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Partipants in Society.*

PhD thesis, Trondheim: Norwegian Centre for Child Research/Department of Education, NTNU.

Kristjånsson, B. (1999): Hverdagslivet og tidens problematik. Nogle erfaringer fra en nordisk undersøkelse af børns opvækstvilkår.

I: Dencik, L og Schultz Jørgensen, P (red.) *Børn og familie i det postmoderne samfund.*

København: Hans Reizels forlag

Kvande, E. og Rasmussen, B. (1990): *Nye kvinneliv - Kvinner i menns organisasjoner.*

ad Notam Arbetstlivsbiblioteket.

Kvande, E. og Rasmussen, B. (1992): *Fra kvinner og ledelse til kjønn og organisasjoner*

Kvinneperspektiver på LOS-forskningen. LOS-notat: 3

Kvande, E. (1998): *Paradoxes of Gender and Organizations. Gender, Organizations and Change.*

Dr.polit.-avhandling. Trondheim: SVT-fakultetet. Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU

Kvande, E. (2003): Doing gender in Organizations- Theoretical Possibilities and Limitations.

I: Gunnarsson, E. m.fl (red.): *Where Have all The Structures Gone? Doing Gender in Organizations, examples from Finland, Norway and Sweden.*

Report no.33, Center for Women`s Studies, Stockholm, Sweden.

- Leira, A. (1998): Caring as Social Right: Cash for Child Care and Daddy Leave. *Social Politics*, 5(3).
- Laurizen, T. (2000): *Kontantstøtte – bruker eller mottaker? Hvordan tidskulturer i arbeidsorganisasjoner legger føringer for bruk av kontantstøtte*. Hovedoppgave i sosiologi. Trondheim: Institutt for Sosiologi og Statsvitenskap, NTNU.
- Lee, N. (1998): Towards an immature sociology. *The Sociological Theory*, Volume 46, no 3.
- Leiulfsrud, H. & Frisvold, B. (2003): Samtidsdiagnoser i sosiologien – forestillinger om “det nye arbeidslivet”. I: *Sosiologisk Tidsskrift*, II(2):154-180.
- Lohne, Y. (2006): Lettere for fedre å ta seg fri fra jobb. I: *SSB- magasinet, Omsorg og arbeidsliv*
- Mason, J. (2005): *Qualitative Researching*. London: Sage.
- McKee, L., Mauther, N. and Galilee, J. (2003): Children`s perspective on middleclass work family arrangements
In: Jensen, A.M and McKee, L. (ed): *Children and the Changing Family Between Transformation and Negotiation*. London: Routledge
- Morgan, D., Brandth, B. and Kvande, E. (2005): *Gender, Body and Work*. Ashgate, London.
- Morgan, D. (1996): *Family Connections. An introduction to Family Studies*. Cambridge: UK Polity Press
- Moxnes, K. (2003): *Skånsomme skilsmisser: med barnet i fokus*. Kristiansand. Høyskoleforlaget
- Nermo, M. (2000): Models of cross-national variation in occupational sex segregation. *European Societies* 2(3), 295-333.
- Nilsen, R. D. (2000): *Livet i barnehagen. En etnografisk studie av sosialiseringprosessen* Dr.polit.-avhandling. Trondheim: Pedagogisk institutt. SVT-fakultetet. NTNU.
- Näsman, E., Nordström, K., Hammarström, R. (1983): *Föräldrars arbete & Barns villkor*. Arbetslivscentrum/Brevskolan, Stockholm.
- Näsman, E.(1996): *Mamma pappa utan jobb*. Stockholm: Rädda Barnens Förlag
- Näsman, E. (2003): Employed or unemployed parents.
In: Jensen, A.M and McKee, L (ed): *Children and the Changing Family Between Transformation and Negotiation*. London: Routledge

Oakley, A. (1994): Women and Children First and Last: Parallels and Differences between Children`s and Women`s Studies

In: Mayall (ed): *Children`s Childhood Observed and Experienced*
The Falmer Press

Penner, H.H. (1998): *Teaching Levi Strauss*

Oxford: University Press

Prout, A. (2003): Participation, Policy and the Changing Conditions of Childhood

In: Hallet, C and Prout, A (ed): *Hearing the Voices of Children.*

London: Routledge

Qvortrup, J. (1997): A voice for children in statistical and social accounting; A plea for children`s right to be heard”

In: James, A. and Allen Prout, A. (ed.) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood.*

London: Falmer Press

Qvortrup, J. (ed.) (2005): *Studies in Modern Childhood*

New York: Palgrave Macmillan.

Rasmussen, B. (2002): Når jobben tar livet....

I: Forseth, U og Rasmussen, B. (red) *Arbeid for livet*

Gyldendal Akademisk

Smedsrud, K. (1995): *Barns omsorg - En studie av sjetteklassinger fra to distrikt i Trondheim kommune*

Hovedoppgave i Sosiologi ved Institutt for Sosiologi og Statsvitenskap, Universitetet i Trondheim

Smith, D. (1987): *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology.*

Milton Keynes: Open University Press

Smith, D. (1996): Telling the Truth after Postmodernism.

Symbolic Interaction 19(3).

Solberg, A. (1996): The challenge in Child Research: From Being to Doing

In: Brannen, J. and O’Brien, M.: *Children in families*

Falmer Press

Solberg, A. (1997): Negotiating Childhood: Changing Constructions of Age for Norwegian Children

In: James, A and Prout, A(ed): *Constructing and Reconstructing Childhood.* Basingstoke:

Falmer Press.

Solberg, A. og Vestby, G.M. (1987): *Barns arbeidsliv*

NIBR- rapport 3.

- Solheim, J. og Teigen, M. (2006): Det kjønnssegregerte arbeidslivet – likestillingens snublestein?
I: *Tidsskrift for kjønnsforskning* Oslo: Kilden informasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnsforskning i Norge.
- Statistisk sentralbyrå (2003): *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 2002*. Rapport 2003/9.
- St.prp 53. (1997-98): *Kontantstøtte som ledd i en god barne- og familiepolitikk*.
Kap.2, 2.1. Regjeringens utgangspunkt og mål.
- Sørensen, B. A. (1977): *Arbeidskvinner og verdighet*.
I: Berg, A.M m.fl (red): *I kvinners bilde*. Pax Forlag
- Sørhaug, T. (1996): *Om ledelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tiller, P.O. (1989): *Hverandre: En bok om barneforskning*
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Wideberg, K. (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*.
Oslo: Universitetsforlaget.
- Yin, R. K. (1991): *Case Study Research, Design and Methods*
Newbury Park, London, New Delhi: SAGE Publications.

Artiklene er ikke med pga copyright

INFORMASJON TIL FORELDRE

Brita Bungum

stipendiat ved Institutt for Sosiologi og Statsvitenskap NTNU

Om intervjuguide til barn/ungdom

Jeg har bestemt meg for å tilby dere å kikke på intervjuguiden jeg bruker i intervjusamtalene med barn/ungdom. Dette fordi dere som er foreldre/foresatte skal få et inntrykk av hva (og hvordan) jeg kommer til å ta opp i samtalene med barna. På denne måten er det kanskje lettere for dere å snakke med barna på forhånd om hva disse intervjuene går ut på. Intervjuguiden som denne er først og fremst laget som et hjelpemiddel for forskeren som skal gjennomføre intervjuet. Ofte forandres og bearbeides intervjuguiden underveis i arbeidet med intervjuene, en kutter ut spørsmål som ikke fungerer, fører til nye m.m. I den typen ”dybdeintervju” som jeg skal gjøre fungerer den primært som en slags ”huskeliste” gjennom intervjuet, en måte å strukturere samtalen på uten at guiden følges slavisk. Som dere vet, kan samtaler med barn (ofte med voksne også) være springende rent tematisk og jeg som intervjuer må hele tiden tilpasse og improvisere noe. Intervjuene vil selvsagt bli lagt opp noe forskjellig ut fra barnets alder. Foreldre/foresatte vil bli intervjuet før jeg gjør intervju med barna. Jeg bruker gjerne spesialtilpassede versjoner ut fra hva jeg vet om barnets alder og foreldrenes yrkesliv på forhånd. Nedenfor finner dere to versjoner av guider, den første er for de yngste barna mens den siste er for de eldste.

Som dere kan se i guiden er det ganske mange spørsmål jeg tar opp og det er langt fra sikkert at jeg kommer til å ta opp alle i hvert intervju. Dersom barnet gir uttrykk for at han eller hun vil avslutte samtalen, vil jeg respektere dette selv om jeg ikke har fått så mye informasjon som jeg kanskje hadde ønsket meg.

For de minste barna:

Jeg vil spørre om de før intervjuet vil lage en tegning av familien sin.

Jeg vil gjerne (hvis vi får lov) at de kan vise med litt rundt i huset, slik at jeg kan se hvor de sover, hvor de kler på seg, hvor de har måltid, hvor de leker, gjør skolearbeid m.m. (dette gjør jeg for å få litt bevegelse i intervjuet samt at det ofte er enklere for barna å komme på ting når vi går rundt og ser i huset)

For større barn/ungdom:

Jeg vil spørre mer om hvordan de husker det var når de var yngre

Jeg vil også spørre mer om hva de tenker om eget fremtidig yrkesliv.

Hvis det er ok for dem og for de voksne i huset er det fint hvis de vil vise meg litt rundt. (Også her er det lettere å assosiere og komme på ting fra hverdagslivet, det kan gi meg innblikk i hvordan det sosiale livet leves i heimen)

Intervjuguide for barn (7- ca 12 år)

Introduksjon:

Innledningen på samtalen:

Jeg sier hva jeg heter, spør barnet om navn, jeg forteller litt om meg selv (eks, jeg er mamma til to gutter som er 4 år og 8 år, om forskerjobbing m.m.). Prøve å bli litt kjent, spør om alder, skole, m.m.)

Presenterer prosjektet:

Jeg holder på å finne ut mer om hva barn (ungdom) tenker og synes om den tiden de har sammen med foreldrene og den tiden foreldre bruker på å jobbe. Dette gjør jeg fordi vi voksne (forskere også) egentlig vet lite om hvordan barn opplever hvordan det er å ha foreldre som må på jobb og hva barn synes om den tiden de har sammen med foreldrene er. Når jeg snakker med deg, kan jeg kanskje lære litt om hvordan barn har det. Det er veldig mange ting du vet, som ikke jeg vet noe om. F.eks hvordan du har det en helt vanlig dag, og hva du synes om den tiden som du og foreldrene dine har sammen. Det er slike ting du kan fortelle meg. (Forklare kort hva jeg skal gjøre, jeg lytter, jeg skriver, jeg tar opp på bånd, så hører jeg og tenker på det etterpå og så skriver jeg om det, slik at andre voksne kan lære om hvordan barn har det...)

For at jeg skal få lære litt om hvordan du har det tenkte jeg at du kan fortelle meg om en helt vanlig dag, slik som for eksempel i går:

(Dersom det er ok for barnet og foreldrene er det fint om barnet kan vise meg litt rundt i huset samtidig, hvor er senga, rommet, lekene, vise meg hvilke rom du er når du står opp, kler på deg, spiser frokost, tar på yttertøy, pakker sekken, spiser middag, ser tv m.m.)

Rommet ditt (deler du? med hvem? Se på leker/ ting....)

Hva gjør du når du står opp?

Kler du på deg med en gang?

Finner du klærne dine selv i skapet?

Hvem ordner med klær, hva bestemmer du?

Får du hjelp med noe om morgenen, av hvem?

Spiser du frokost hjemme/ på SFO?

På kjøkkenet/foran TV?

Hvem er hjemme i huset når du står opp?

Hvordan har du det om morgenen, travelt eller passelig tid?

Har du tid til prat, tv, spill, lek?

Lager du i stand sekken din selv eller får du hjelp?

Ytterklær, kan du vise meg, finner frem selv?

Går du til skolen selv? Kjører/går sammen med?

På skolen, fortell om dagen i dag eller i går..

Når dro du hjem, ble du hentet, gikk du selv, gikk du sammen med noen?

Hva gjorde du i går når du kom hjem fra skolen? Var du ute eller inne? Lekser, tv, venner, foreldre? Hvor i huset?

Middagstid? Spiser dere sammen, eller hver for seg? Hvor i huset?
(Hjelper til med middag? Rydde etterpå?)

Har du arbeidsoppgaver hjemme? (rydde rom, støvsuge m.m. hvem gjør det?)

Når kommer mamma/pappa hjem? (i går? I dag)

Hva gjorde du i går ettermiddag?

Hvem var du sammen med?
Kveldsmat? Hvor?

Når gikk du å la deg i går, er mamma eller pappa med?
(på badet, lese/snakke på sengen? m.m.) Hvor?

Er det noe som er fint med å legge seg?
Er det noe som er dumt?

Familiesituasjon:

Hvem bor du sammen med?

Hvem er familien din?

Kan du tegne dem opp på dette arket for meg? (her ber jeg de minste ungene (gjennom foreldrene) om å tegne til meg på forhånd

Er det noen du er mer sammen med enn andre i familien din?

Er det noen i familien din som du ikke bor sammen med?

Er det noen du har mye tid med? (Hva gjør dere sammen?)

Er det noen du har lite tid sammen med? (Hva gjøre dere sammen?)

Er det noen du skulle ønske du hadde hatt mer tid med? (Hva skulle dere ha gjort da?)

Foreldrenes arbeid: (mamma/pappa-spørsmål stilles hver for seg)

Hva vet du om mamma/pappa sin jobb? (har du vært der, hvordan var det?)

Bruker mamma og pappa like mye tid på jobben sin?

Kan du fortelle meg om hva du tror mamma/pappa gjør på jobben?

Tror du mamma/pappa har en artig jobb? Hva synes du virker morsomt?
Hva synes du virker spennende?

Hva tror du kan være slitsomt med mamma og pappas jobb?
Når/hvordan forstår du at det er slitsomt?

Kan du tenke deg å ha en jobb som mamma/pappa når du blir voksen?
Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvordan tror du jobben til mamma/pappa bestemmer noe over for hvordan du har det?
(penger - hva du/dere har råd til, ha tid sammen)

Hvordan tror du jobben til mamma/pappa bestemmer hvor mye tid du har sammen med dem? (når kommer du hjem, når kommer mamma og pappa hjem, må de jobbe på kveldstid, må de jobbe på lørdag og søndag?)

Er du noen ganger uenig med mamma/pappa når de sier at de må (bort for å) jobbe? Hva gjør du da?

Hender det at mamma eller pappa må reise bort pga jobben? Hvordan syns du det er? Er det noe som er annerledes når mamma el. pappa er borte?

Kan du noen ganger være med å bestemme over hvor mye mamma/pappa skal være borte for å jobbe? (Hvis du vil at dere skal gjøre noe sammen (lage konkrete eksempler ut fra hva jeg vet om arbeidssituasjonen, men mamma/pappa sier at de må på jobb, prøver du noen ganger å få dem til å ombestemme seg fordi du vil at de skal være sammen med deg?)

Hvorfor tror du at du kan være med å bestemme?

Hvorfor tror du at du ikke kan være med å bestemme?

Avsluttende spørsmål om tid:

Det var spennende og høre om hva du gjør en alminnelig dag. På en slik alminnelig dag; når er det dårlig tid og når er det ofte god tid?

Har du tid hjemme helt uten voksne? (etter skolen?) Hvordan er det?

Hva syns du det er viktig at de voksne bruker tid på?

Når skulle du ønske at mamma/pappa hadde mer tid til deg?

Hvordan tror du det hadde vært hvis mamma/pappa var mer på jobben enn nå?

Hvordan tror du det hadde vært hvis mamma/pappa hadde vært mindre på jobben enn nå?
(hvis de ikke hadde hatt noen jobb da...?)

Er det noe du syns jeg har glemt å spørre deg om (foreldres jobb og tid til barn)?

Intervjuguide ungdom

Introduksjon: Bli kjent:

Fortell litt om meg selv, om familien min og jobben

Jeg holder på å finne ut mer om hva barn og ungdom tenker og synes om den tiden de har sammen med foreldrene og den tiden foreldre bruker på å jobbe. Dette gjør jeg fordi vi voksne (forskere også) egentlig vet lite om hvordan barn og ungdom opplever det å ha foreldre som må på jobb og hva barn synes om den tiden de har sammen med foreldrene. Når jeg snakker med deg, kan jeg kanskje lære litt om hvordan ungdom har det. Det er veldig mange ting du vet, som ikke jeg vet noe om, for eksempel hvordan du har det en helt vanlig dag, og hva du synes om den tiden som du og foreldrene dine har sammen. Det er slike ting du kan fortelle meg. (Forklare kort hva du gjør, jeg lytter, jeg skriver, jeg tar opp på bånd, så hører jeg og tenker på det etterpå og så skriver jeg om det, slik at andre voksne kan lære om hvordan ungdom har det...)

Familiesituasjon?

Hvem bor du sammen med?

Hvem er familien din?

Er det noen du er mer sammen med enn andre i familien din?

Er det noen i familien din som du ikke bor sammen med?

Er det noen du har lite tid sammen med?

Er det noen du skulle ønske du hadde hatt mer tid med?

For at jeg skal få lære litt om hvordan du har det tenkte jeg at du kan fortelle meg om en helt vanlig dag, slik som for eksempel i går:

Omvisning:

Rommet ditt (deler du? med hvem?....)

Hva gjør du når du står opp? Bli du vekket? Vekkerklokke selv?

Kler du på deg med en gang?

Hvem ordner med klesvask?

Spiser du frokost ?

På kjøkkenet/foran TV?

Hvem er hjemme i huset når du står opp?

Hvordan har du det om morgenen, travelt eller passelig tid?

Har du tid til prat, TV, lekser?

Går du til skolen? Kjører/går/sykler sammen med?

På skolen, fortell om dagen i dag eller i går...

Når dro du hjem, gikk du sammen med noen?

Hva gjorde du i går når du kom hjem fra skolen? Var du ute eller inne? Lekser, tv, venner, foreldre? Bruker du å få hjelp med skolearbeidet? Hvem hjelper deg? Middagstid? Hvem lager middag? Spiser dere sammen, eller hver for seg?

Hvem rydder av bordet? Bruker du å gjøre det?

Har du arbeidsoppgaver hjemme? (husarbeid m.m.) Hvem vasker klær? Hvem lager mat? Hvem vasker og støvsuger?

Når kommer mamma/pappa hjem? (i går? i dag)

Hva gjorde du i går ettermiddag? (Fritidsaktiviteter, hvem er med?)

Hvem var du sammen med?

Når gikk du og la deg i går? (på badet, lese/snakke på sengen? m.m.)

Foreldrenes arbeid: (mamma/pappa-spørsmål stilles hver for seg)

Hva vet du om mamma/pappa sin jobb? (har du vært der, hvordan var det?)

Bruker mamma og pappa like mye tid på jobben sin?

Kan du fortelle meg om hva du tror mamma/pappa gjør på jobben?

Tror du mamma/pappa har en morsom jobb? Hva syns du virker artig?

Hva syns du virker spennende?

Hva tror du kan være slitsomt med mamma og pappas jobb?

Når/hvordan forstår du at det er slitsomt?

Kan du tenke deg å ha en jobb som mamma/pappa når du blir voksen?

Hvorfor/hvorfor ikke? Hva har du lyst til da?

Hvordan tror du jobben til mamma/pappa bestemmer noe over for hvordan du har det? (penger - hva du/dere har råd til, ha tid sammen)

Hvordan tror du jobben til mamma/pappa bestemmer hvor mye tid du har sammen med dem? (når kommer du hjem, når kommer mamma og pappa hjem, må de jobbe på kveldstid, må de jobbe på lørdag og søndag?)

Er du noen ganger uenig med mamma/pappa når de sier at de må (bort for å) jobbe? Hva gjør du da?

Hvordan syns du det er når mamma eller pappa må reise bort pga jobben?

Hva er annerledes hjemme når mamma eller pappa er borte?

Kan du noen ganger være med å bestemme over hvor mye mamma/pappa skal være borte for å jobbe? (Hvis du vil at dere skal gjøre noe sammen (lage konkrete eksempler ut fra hva jeg vet om arbeidssituasjonen, men mamma/pappa sier at de må på jobb, prøver du

noen ganger å få dem til å ombestemme seg fordi du vil at de skal være sammen med deg?))

Hvorfor tror du at du kan være med å bestemme?

Hvorfor tror du at du ikke kan være med å bestemme?

Når du har fri:

Hva liker du å gjøre når du har fri i helga/ferie?

Hvem liker du å være sammen med?

Hva har du lyst å gjøre i sommerferien? Hva gjorde du i fjor sommer?

Avsluttende spørsmål om tid:

Nå har jeg fått høre om hva du gjør en alminnelig dag. På en slik alminnelig dag når er det dårlig tid og når er det som oftest god tid?

Hva syns du det er viktig at mamma/pappa bruker tid på?

Når skulle du ønske at mamma/pappa hadde mer tid til deg?

Når du var mindre: kan du huske hvordan du syns det var når mamma/pappa var på jobben da? Gikk du på SFO? Var det om å gjøre og bli henta tidlig? Ble du det?

Hvordan tror du det hadde vært hvis mamma/pappa var mer på jobben enn nå?

Hvordan tror du det hadde vært hvis mamma/pappa hadde vært mindre på jobben enn nå? (hvis de ikke hadde hatt noen jobb da...?)

Tusen takk...m.m. Er det noe som mer som du har lyst å fortelle om, som jeg trenger vite for å lære om hva du gjør og hvordan du har det?

INTERVJUGUIDE FORELDRE

Barns tid:

Intervjuguide foreldre ansatt i case-bedrift

Bakgrunn:

1. Sivilstatus og alder?
2. Stilling – hvor lenge ansatt – utdanningbakgrunn?
3. Bruttoinntekt i husholdningen? Din inntektsdel?

Familie/Omsorg for barn

4. Antall barn i familien? Barnets/barnas alder?
5. Hva legger du som foreldre vekt på i din omsorg for barnet/barna? (hva innebærer det å være en god mor/god far?)

Jobben din

6. Hva gjør du i jobben du har? Hva er det mest artige/interessante i jobben?
7. Har du lederansvar i jobben? Hvor stor innflytelse i egen jobb?
8. Jobber du fulltid el. deltid? Hvor mange timer pr uke? (komme tilbake til dette med arbeidstidskultur)
9. Vil du si at bedriften din er familievennlig?

Partners jobb:

9. Hvilken jobb har partneren din? Hva går den ut på?
10. Har partneren lederansvar? Ansvar /innflytelse?
11. Hvor mye jobber partneren din? Fulltid, deltid, overtid?
12. Vil du si at din partners arbeidsted er familievennlig?

Omsorg og husarbeid

13. Hvem av dere bruker mest tid sammen med barnet/barna? Fyller dere ulike funksjoner i omsorgen?
14. Hvem gjør hva sammen med barnet/barna? Bestemte rutiner?
15. Hvilken omsorg trenger større barn som er sjølhjulpne med mye av det praktiske?
16. Kan du beskrive hverdagslivet ditt på en helt vanlig dag (som i går) fra du står opp til du går og legger deg (få med tidsbruk på jobb og faktisk fordeling av oppgaver, hvem gjør hva)
17. Hvordan fordeles husarbeidet hjemme hos dere? Hva gjør du, hva gjør partner, hva gjør barna?

Arbeidstid og fleksibilitet

18. Er du fornøyd med egen arbeidstidsordning? (Hvordan er partners situasjon?)
19. Hva betyr fleksibilitet for deg?
20. Er du fornøyd med den fleksibiliteten du har?
21. Kan du ta med arbeid hjem? Kan du jobbe hjemme? (Kan partner?)
Fordeler/ ulemper?
22. Reiser du i jobben? (Gjør partner?) Hvordan forene jobbreiser og familieliv?
23. Hvilke reaksjoner får du fra kolleger og ledere når det gjelder:
  - avbrudd i arbeidsdagen pga syke barn
  - avslutte jobb på fastlagt tid pga henting
  - unngå reising- lengre opphold hjemmefra? Hvordan er dette for partner?
24. Kan fleksibilitet ha negative sider ved seg?

Barnas opplevelse

25. Har barna dine vært med deg på jobben? (På partners jobb) Fortell...
26. Hvordan har du inntrykk av at barna dine oppfatter jobben din? (Partners jobb)
27. Syns barna dine at du jobber mye eller er borte mye? (at partner er det)

Tidsklemme og barna

28. Hvordan opplever du tidsklemma? Når opplever du tidsklemma?
29. Er det ofte at du opplever at forventningene om tilstedeværelse på jobben og tilstedeværelse hjemme er i konflikt? Hvordan? Hvordan er dette for partner? (lange dager på SFO, barnet mye alene .m.m.)
30. Syns du noen ganger at barna dine kunne hatt mer tid til å være sammen med deg? (eksempler. Fritidaktiviteter, venner .m.m)
31. Mange foreldre til litt større barn sier ofte at "tilstedeværelse" er veldig viktig. Hva tror du de mener da? Hva legger du i det "å være tilstede"? Kan du gi eksempler?
32. Hender det at du rydder tid til å sette av kun til barna? Fortell gi eksempler?
Reaksjonene til barna glede, likegyldig eller at det forstyrrer dem(forklar)
32. Når føler du at du har helt fri til å være sammen med barna?
33. Når føler du at du har helt fri til å "være sammen med jobben"?

Framtidsutsikter:

34. Jobbplaner og ønsker videre? Samme jobb om 5 år?
35. Ting du ønsker å føye til (om barn og arbeidsliv)

NTNU
Norges teknisk- naturvitenskapelige
universitet

Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Innsamling og bruk av personopplysninger til forskningsformål

Prosjekttittel: Barns opplevelser og forhandlinger med det voksne arbeidslivet

Prosjekttype: Prosjektet er et doktorgradsprosjekt i sosiologi ved NTNU og er knyttet til forskningsprogrammet "Fleksible tidskulturer og foreldres tidskonflikter" ledet av Professor Berit Brandth og Professor Elin Kvande ved ISS NTNU

Formål: Å studere barns forståelser av yrkesaktive foreldres disponering av tid mellom arbeidsliv og familieliv og undersøke hvordan barn og foreldre samhandler om hvordan de voksne bruker tid på jobben og hjemme.

Intervjuer: Brita Bungum, stipendiat ved Institutt for Sosiologi og Statsvitenskap

Intervjueren erklærer med dette at ingen personopplysninger som kommer meg i hende i forbindelse med prosjektarbeidet, vil være tilgjengelig for andre utenfor prosjektet. Personopplysninger som samles inn, blir behandlet etter bestemmelser gitt i konsesjon fra Datatilsynet, jfr §9 i Lov om personregistre m.m.

I forbindelse med publikasjoner e.l. vil kun anonymisert kunnskap bli gitt ut.

Sted	Dato	Underskrift av intervjuer
------	------	---------------------------

Jeg samtykker i at mitt/vårt barn (vår ungdom) kan bli intervjuet i dette prosjektet og er innforstått med at barnet skal informeres på forhånd og selv skal ønske å delta. Jeg er også innforstått med at barnet mitt på hvilket som helst tidspunkt kan velge å trekke seg fra intervjuet

---

Sted	Dato	Underskrift av foresatte/foreldre
------	------	-----------------------------------

Jeg samtykker i at opplysninger gitt av meg selv eller mitt barn kan oppbevares for lagring etter prosjektavslutning ved en institusjon som er godkjent av Datatilsynet. Jeg er også kjent med at deltakelse i prosjektet er frivillig og at jeg når som helst kan be om å få slettet de opplysninger jeg har gitt om meg selv, eller som mitt barn har gitt. Dette gjelder også etter at prosjektet er avsluttet.

Sted	Dato	Underskrift av voksen intervjuperson
------	------	--------------------------------------

Intervjuguide – kontantstøtte
Intervju med foreldre som ansatte:

Bakgrunn:

- 1) Sivilstatus og alder?
- 2) Stilling - hvor lenge ansatt - utdanningsbakgrunn?
- 3) Bruttoinntekt i husholdningen? Din inntektsdel?

Omsorg for barn - permisjoner og tilsynsordninger:

- 4) Antall barn i familien? Barnets/barnas alder?
- 5) Hva legger du som foreldre vekt på i din omsorg for barnet/barna?
(hva innebærer det for deg å være en god far? / en god mor?)

Jobben:

- 6) Hva gjør du i jobben du har? Hva er det mest artige/interessante i jobben?
- 7) Har du lederansvar i jobben? Hvor stor innflytelse har du i egen jobb?
- 8) Jobber du fulltid el. deltid? Hvor mange timer jobber du ca. per uke?

Permisjonsbruk:

- 9) Hva slags permisjonsbruk benyttet dere for yngste barnet? (mors del - fars del)
- 10) Var det enighet mellom deg og din partner om løsningene? (hvordan forhandlet)
- 11) Hvilke diskusjoner måtte til med arbeidsgiver for å få til løsninger?
- 12) Hvordan var det med arbeidsgiver/arbeidsplassen til din partner?
- 13) Betalte bedriften mellomlegget i lønn ved permisjonen(-e)?
- 14) Hva ser bedriften som mest gunstig – få ansatte raskere tilbake fra permisjon ved å jobbe deltid eller at permisjonen tas på heltid og at en kommer tilbake på heltid?
- 15) Jobbet du noe i permisjonstida? (hvorfor)
- 16) Opplever du bedriften som en familievennlig bedrift? (hvordan)

Tilsynsordninger:

- 17) Hvilke tilsynsordninger har du/dere benyttet dere av? (barnehage, dagmamma, bruk av kontantstøtte) - FÅ FRAM PUSLESPILLET
- 18) Hvilke forhold la dere vekt på da dere diskuterte valg av barneomsorg?
- 19) Var du og din partner enig om valg av løsning? (hvordan diskuterte dere)
- 20) Hva var begrunnelsen for å velge den løsningen dere gjorde?
- 21) Hva er din erfaring med løsningen dere har valgt? (fornøyd, misfornøyd)
- 22) Hvis du skulle velge den helt ideelle eller maksimale løsningen for dere uten hensyn til de begrensninger (i privat økonomi, forhold på arbeidsplassen, tilgang på barnehage/dagmamma) som finnes i dag, hvordan ville du da ha hatt det?

Kontantstøtten:

- 23) Hva synes du om ordningen med kontantstøtte? Bra for deg og dine kollegaer?

Målsettingen med kontantstøtten er å gi foreldre økt valgfrihet i forhold til barnetilsynsordninger, mer tid sammen med barna og økt likestilling mellom de som har barnehageplass og de som bruker andre ordninger.

- 24) Hvordan opplever du at målsettingene for kontantstøtteordningen samsvarer med behovene dere har for tilpassning mellom jobb og hjem?
- 25) Hva er det typiske på din arbeidsplass – å avstå fra kontantstøtten eller ta den i bruk? (hvorfor)
- 26) Kunne du tenke deg å jobbe mindre for å være mer sammen med barnet/barna hjemme?
- 27) Er det mer vanlig at de som har kontantstøtte jobber og bruker dagmamma?
- 28) Vi vet at det er langt flere mødre enn fedre som bruker kontantstøtte til å være mer og lenger sammen med de minste barna. Hva tenker du om dette? (bra med økonomisk verdsetting av ellers ulønnet arbeid? ordningen bidrar til ”å få kvinner tilbake til kjøkkenbenken”?)
- 29) Hvilke holdninger er kontantstøtten blitt møtt med i bedriften?
- 30) Hva er mest gunstig i denne bedriften – at ansatte bruker tidskonto eller kontantstøtte?
- 31) Hvordan vurderer du kontantstøtten som tilbud opp mot barnehage som tilbud?

32) Hva syns du om dagmamma som tilbud sammenlignet med barnehage?

33) Hvilke råd vil du gi Valgjerd og 'sentrumspolitikerne' når det gjelder:

- hva er god familiepolitikk for deg og dine kolleger?
- hva som er fornuftig statlig politikk for å fremme likestilling?
- hva som er god politikk overfor bedrifter/norsk arbeidsliv?

Husarbeid – hverdagsliv:

34) Hvem bruker mest tid sammen med barnet/barna? Fyller dere ulike funksjoner i omsorgen?

35) Hvem gjør hva sammen med barnet/barna? Bestemte rutiner?

36) Kan du beskrive hjemmelivet på en helt vanlig hverdag fra dere står opp til dere går å legger dere (tenk helt konkret på i går)? (få med faktisk fordeling av oppgaver hvem gjør hva, legger frem klær til barn, påkledning, lager frokost, rydder osv, osv)

37) Hvordan fordeles husarbeidet hos dere? (hva gjør du, din partner, fordeling)

38) Diskuterer dere noen gang fordelingen av husarbeid og omsorgsoppgaver? (daglig, sjelden, aldri, fornøydhetsgrad med fordelingen, et "krangletema"?)

39) Hva er mest slitsomt på hjemmefronten? (husarbeid, barneomsorg, annet)

40) Hvilke løsninger ville gjort din hverdag enklere?

- annerledes arbeidsdeling hjemme
- annerledes jobbsituasjon, arbeidstidsordninger
- Frynsegoder via bedriften – rettet mot privatlivet
- bedre familiepolitikk på arbeidsplassen

Arbeidstid – fleksibilitet:

41) Er du fornøyd med egen arbeidstidsordning? (hel- el. deltid)

42) Hvor lett er det å jobbe deltid? Hva risikerer du å tape? (jobb, karriere, lønn)

43) Hva er bedriftens syn på det at ansatte jobber deltid? Grenser for deltid?

Det snakkes i dag mye om 'økt fleksibilitet' i arbeidslivet - forstått som mer fleksible løsninger for arbeidstid, arbeidsorganisering – når og hvor arbeid utføres.

44) Hva betyr fleksibilitet for deg?

45) Hvilke fleksible løsninger har dere?

46) Er du fornøyd med fleksibiliteten du har? (forklar)

- 47) Hvor vanlig er det at du tar med jobben hjem? Hva syns du om det?
- 48) Reiser du i jobben? Hvor lett er det å forene jobbreiser med familieliv?
- 49) Hvilke reaksjoner får du fra kolleger og ledere når det gjelder:
- avbrudd i arb.dagen el. møter pga syke barn
  - avslutte jobb på fastlagt tid pga henting av barn
  - jobbe hjemme
  - unngå reising – lengre opphold hjemmefra
- 50) Kan det med fleksibilitet ha negative sider ved seg?
- 51) Opplever du bedriften som en familievennlig bedrift?

Overtid:

- 52) Hvor mye overtid jobber du pr. mnd? Hva regnes som overtid?
- 53) Hvordan opplever du overtidskulturen i bedriften? (jobbe-mye-kultur?)
- 54) Jobber du 'overtida' på bedriften eller hjemme? (vanligste mønster)
- 55) Gjør bedriften noe for å forhindre for mye overtidarbeid?
- 56) Kommer arbeidstida til å øke framover, tror du?

Normalarbeidstakeren:

- 57) Hva er 'normalarbeidstakeren' i bedriften? (evt. typiske ansatte?)
- 58) Hvem svarer best til normalarbeidstakeren?
- 59) Passer bedriften best for mannlige arbeidstakere?
- 60) Hvordan opplever kvinner det å jobbe ved bedriften?

Familiepolitikk:

- 61) Tenkes det standardløsninger omkring arbeid og familiepolitikk eller åpner bedriften for løsninger tilpasset den enkeltes livsfase?
- 62) Er det lettere å forhandle med partner/andre på 'privaten' enn med bedriften om tidsbruken på jobb og tidsbruken på familien?
- 63) Når føler du at du har helt fri fra jobben? (for å være sammen med barn)

- 64) Når har du helt fri fra familien – til å 'være sammen med jobben'?
- 65) Er det forskjell i bedriftens holdninger til ansatte med og uten barn?
- 66) Fordeler med at ansatte i denne bedriften er foreldre?
- 67) Er det behov for mer familievennlige ordninger på arbeidsplassen din?

Forførende jobber – grådige organisasjoner:

'Kunnskapsjobber' blir lett forførende og grenseløse ved at en får interessante arbeidsoppgaver, stor selvstendighet, ansvar og utviklingsmuligheter. Jobbene kan med det oppleves som så viktig, interessant og fascinerende at ansatte velger å jobbe mye. Dvs at en selv blir en drivkraft til det forførende og grenseløse arbeidslivet. Over tid kan det føles som at jobben blir både grådig på ens tid og oppmerksomhet og at arbeidsplassen blir krevende og grådig.

- 68) Opplever du bedriften som forførende og grådig?
- 69) Anser bedriften det å jobbe mye som verdifullt og viktig?
- 70) Utøver bedriften noen politikk som demmer opp for "jobb-mye-kulturen?
Blir familiepolitiske tiltak sett inn i dette?

Dine framtidsutsikter:

- 71) Hvilke jobbplaner og ønsker du har videre framover? Kommer du til å jobbe ved denne bedriften om 5 år? (samme jobb)
- 72) Ting du ønsker å tilføye til det med kontantstøtte eller andre ting vi har snakket om?

(informanten takkes)

Intervjuguide – kontantstøtte
Intervju med foreldre som partnere:

Bakgrunn:

- 1) Sivilstatus og alder?
- 2) Stilling - hvor lenge ansatt - utdanningsbakgrunn?
- 3) Bruttoinntekt i husholdningen? Din inntektsdel?

Omsorg for barn- permisjoner og tilsynsordninger:

- 4) Antall barn i familien? Barnets/barnas alder?
- 5) Hva legger du som foreldre vekt på i din omsorg for barnet/barna?
(hva innebærer det for deg å være en god far? / -en god mor?)

Jobben:

- 6) Hva gjør du i jobben du har? Hva er det mest artige/interessante i jobben?
- 7) Har du lederansvar i jobben? Hvor stor innflytelse har du i egen jobb?
- 8) Jobber du fulltid el. deltid? Hvor mange timer jobber du ca. per uke?

Permisjonsbruk:

- 9) Hva slags permisjonsbruk benyttet dere for yngste barnet? (mors del - fars del)
- 10) Var det enighet mellom deg og din partner om løsningene? (hvordan forhandlet)
- 11) Hvilke diskusjoner måtte til med arbeidsgiver for å få til løsninger?
- 12) Hvordan var det med arbeidsgiver/arbeidsplassen til din partner?
- 15) Betalte bedriften mellomlegget i lønn ved permisjonen(-e)?
- 16) Hva ser bedriften som mest gunstig – få ansatte raskere tilbake fra permisjon ved å jobbe deltid eller at permisjonen tas på heltid og at en kommer tilbake på heltid?
- 15) Jobbet du noe i permisjonstida? (hvorfor)
- 16) Opplever du bedriften som en familievennlig bedrift? (hvordan)

Tilsynsordninger:

17) Hvilke tilsynsordninger har du/dere benyttet dere av? (barnehage, dagmamma, bruk av kontantstøtte) - FÅ FRAM PUSLESPILLET

18) Hvilke forhold la dere vekt på da dere diskuterte valg av barneomsorg?

22) Var du og din partner enig om valg av løsning? (hvordan diskuterte dere)

23) Hva var begrunnelsen for å velge den løsningen dere gjorde?

24) Hva er din erfaring med løsningen dere har valgt? (fornøyd, misfornøyd)

22) Hvis du skulle velge den helt ideelle eller maksimale løsningen for dere uten hensyn til de begrensninger (i privat økonomi, forhold på arbeidsplassen, tilgang på barnehage/dagmamma) som finnes i dag, hvordan ville du da ha hatt det?

Kontantstøtten:

29) Hva synes du om ordningen med kontantstøtte? Bra for deg og dine kolleger?

Målsettingen med kontantstøtten er å gi foreldre økt valgfrihet i forhold til barnetilsynsordninger, mer tid sammen med barna og økt likestilling mellom de som har barnehageplass og de som bruker andre ordninger.

30) Hvordan opplever du at målsettingene for kontantstøtteordningen samsvarer med behovene dere har for tilpassning mellom jobb og hjem?

31) Hva er det typiske på din arbeidsplass – å avstå fra kontantstøtten eller ta den i bruk? (hvorfor)

32) Kunne du tenke deg å jobbe mindre for å være mer sammen med barnet/barna hjemme?

33) Er det mer vanlig at de som har kontantstøtte jobber og bruker dagmamma?

34) Vi vet at det er langt flere mødre enn fedre som bruker kontantstøtte til å være mer og lenger sammen med de minste barna. Hva tenker du om dette? (bra med økonomisk verdsetting av ellers ulønnet arbeid? ordningen bidrar til ”å få kvinner tilbake til kjøkkenbenken”?)

29) Hvilke holdninger er kontantstøtten blitt møtt med i bedriften?

31) Hva er mest gunstig i denne bedriften – at ansatte bruker tidskonto eller kontantstøtte?

31)Hvordan vurderer du kontantstøtten som tilbud opp mot barnehage som tilbud?

32)Hva syns du om dagmamma som tilbud sammenlignet med barnehage?

33)Hvilke råd vil du gi Valgjerd og ’sentrumspolitikerne’ når det gjelder:

- hva er god familiepolitikk for deg og dine kollegaer?
- hva som er fornuftig statlig politikk for å fremme likestilling?
- hva som er god politikk overfor bedrifter/norsk arbeidsliv?

Husarbeid – hverdagsliv:

35) Hvem bruker mest tid sammen med barnet/barna? Fyller dere ulike funksjoner i omsorgen?

35)Hvem gjør hva sammen med barnet/barna? Bestemte rutiner?

36)Kan du beskrive hjemmelivet på en helt vanlig hverdag fra dere står opp til dere går å legger dere (tenk helt konkret på i går)? (få med faktisk fordeling av oppgaver hvem gjør hva, legger frem klær til barn, påkledning, lager frokost, rydder osv, osv)

37) Hvordan fordeles husarbeidet hos dere? (hva gjør du, din partner, fordeling)

38) Diskuterer dere noen gang fordelingen av husarbeid og omsorgsoppgaver? (daglig, sjelden, aldri, fornøydetsgrad med fordelingen, et ”krangletema”?)

39) Hva er mest slitsomt på hjemmefronten? (husarbeid, barneomsorg, annet)

40) Hvilke løsninger ville gjort din hverdag enklere?

- annerledes arbeidsdeling hjemme
- annerledes jobbsituasjon, arbeidstidsordninger
- Frynsegoder via bedriften – rettet mot privatlivet
- bedre familiepolitikk på arbeidsplassen

Arbeidstid – fleksibilitet og overtid.

41) Er du fornøyd med egen arbeidstidsordning? (hel- el. deltid) og hvordan er denne i forhold til din partners arbeidstid?

Det snakkes i dag mye om ’økt fleksibilitet’ i arbeidslivet - forstått som mer fleksible løsninger for arbeidstid, arbeidsorganisering – når og hvor arbeid utføres.

42) Har du noen form for fleksibilitet i jobben din, og hvordan fungerer dette i forhold til din partners arbeidssituasjon?

43) Reiser du i jobben? Hvordan er det å forene jobb reiser med familieliv?

44) Hvilke reaksjoner får du fra kolleger og ledere når det gjelder:

- avbrudd i arb.dagen el. møter pga syke barn
- avslutte jobb på fastlagt tid pga henting av barn
- jobbe hjemme
- unngå reising – lengre opphold hjemmefra

Dine framtidsutsikter:

- 45) Hvilke jobbplaner og ønsker du har videre framover? Kommer du til å jobbe ved denne bedriften om 5 år? (samme jobb)
- 46) Ting du ønsker å tilføye til det med kontantstøtte eller andre ting vi har snakket om?

(informanten takkes)